

Jeugdige veelplegers vijf jaar later

Diane van Drie, Ido Weijers, Lise Prop & Joost Huijer

Universiteit Utrecht/ Willem Pompe Instituut

Samenvatting

In dit rapport wordt verslag gedaan van een onderzoek naar 81 jongvolwassenen uit de stad Utrecht en directe omgeving die 4 à 6 jaar geleden werden geregistreerd als jeugdige veelpleger. De eerste, overkoepelende vraag luidde: 'Hoe is het deze jeugdige veelplegers de afgelopen jaren vergaan?' Wie van deze 81 voormalig jeugdige veelplegers zijn inmiddels gestopt met hun delinquente levenswijze, wie zitten nog midden in het proces van stoppen of doorgaan en wie lijken (voorlopig) helemaal niet van plan om te stoppen? Verder werd antwoord gezocht op de vraag of er ook factoren kunnen worden aangewezen die een doorslaggevende rol lijken te hebben gespeeld in het stopproces, dan wel mogelijk hebben verhinderd dat men inmiddels is gestopt, en of er in dit verband iets te zeggen is over de achtergronden van deze personen? Bovendien diende te worden onderzocht of er wellicht sprake is van een specifiek stopproces onder Marokkaanse (ex)jeugdige veelplegers.

In hoofdstuk 2 worden met name achtergrondgegevens over criminaliteit onder jongvolwassenen gepresenteerd en wordt ingezoomd op het proces van stoppen met criminaliteit en op de rol die motivatie daarbij speelt. Nadat in het derde hoofdstuk de methodologie is beschreven worden in hoofdstuk 4 de relevante cijfers gepresenteerd, waarmee antwoord wordt gegeven op de eerste, overkoepelende vraag. Van belang is daarbij dat in deze studie een streng criterium voor 'gestopt' wordt gehanteerd, namelijk 3 jaar geen geregistreerd delict. Op grond van dit criterium is 27% inmiddels gestopt. Wanneer echter het criterium wordt aangepast naar twee jaar 'delictvrij', dus sinds het begin van 2011 niet meer strafrechtelijk veroordeeld, stijgt het percentage personen dat is gestopt naar 50%. Er is echter gekozen voor de strikte periode van drie jaar, omdat daarmee de kans kleiner is dat de cijfers een vertekend beeld opleveren, bijvoorbeeld onder invloed van het incapacitatie-effect, ofwel vastzitten. Aanvullend is vastgesteld dat de stoppers ook in de jaren voor 2010 al een duidelijke afname of zelfs helemaal geen geregistreerde delicten meer te zien gaven. Dit hangt samen met het feit dat 2/3 van de stoppers alleen in de (vroege) adolescentie als veelpleger kan worden bestempeld. Ruim 1/3 van de gestopte jeugdige ex-veelplegers komt zelfs alleen tussen hun 14e en 15e in aanraking met politie en justitie.

In hoofdstuk 5 treft de lezer enkele basisgegevens van 21 geïnterviewde voormalig, jeugdige veelplegers plus een vijftal korte biografische portretten die verschillende fasen in het proces van motivatie om te stoppen illustreren. In hoofdstuk 6 worden de resultaten van de interviews gepresenteerd. De belangrijkste bevindingen luiden als volgt.

Wat betreft factoren die mogelijk een doorslaggevende rol hebben gespeeld in het stopproces, wordt geconstateerd dat dit ten dele opgaat voor de ouders. Stoppers zijn niet gestopt *vanwege* hun ouders, maar hun ouders spelen in het stopproces wel een doorslaggevende rol. Terwijl voor de niet-stoppers geldt, dat zij zich weinig gelegen laten liggen aan de zorgen van hun ouders en amper iets doen met hun adviezen en 'preken', ligt dat bij de stoppers duidelijk anders. Allereerst blijkt dat de ouders van de gestopten niet zelf crimineel actief zijn (geweest), dat ze volgens hun zoon niet van diens illegale inkomsten meegenieten en dat ze diens asociale

gedrag evenmin ontkennen. Verder blijkt dat de stoppers niet zozeer zijn gemotiveerd door gevoelens van spijt over wat ze hun ouders al die jaren hebben aangedaan met hun criminele gedrag, maar dat de kritiek en adviezen van hun ouders uiteindelijk wel ter harte zijn genomen. Vooral van belang is dat de stoppers zich door hun ouders gesteund wisten bij hun pogingen om een nieuw leven te starten.

Wat betreft de vriendin van de niet-stoppers blijkt geen van hen akkoord met het criminele gedrag van hun vriend. Van hun kant blijken de niet-stoppers deze wens van hun vriendinnen echter niet erg serieus te nemen. De stoppers lijken hier serieuzer in, maar zij zijn op alle terreinen in hun leven serieuzer geworden, nemen meer verantwoordelijkheid, kijken meer naar de toekomst en houden meer rekening met anderen. Het is dus de vraag of hun vriendin als zodanig een belangrijke zelfstandige rol heeft gehad in dit proces.

Wat betreft school en werk blijkt dat alle voormalig jeugdige veelplegers een laag opleidingsniveau hebben. Toch blijkt het net iets gunstiger te liggen bij de stoppers: in tegenstelling tot vele niet-stoppers heeft geen van hen op een ZMOK school gezeten. Daarnaast blijkt er een groot verschil in attitude ten aanzien van scholing en werk. Dit raakt aan een cruciaal punt, dat we aanduiden als *human agency*, het gevoel grip te hebben op het eigen leven. De niet-stoppers ervaren weinig agency, te weinig om te kunnen stoppen. Zij hebben meer het idee dat hun doen en laten wordt bepaald door omstandigheden - de buurt, verkeerde vrienden, moeilijk kunnen leren - waar ze geen greep op hebben. Toch gaan de meesten ervan uit dat ze eens zullen stoppen en een gewoon leven zullen gaan leiden. De stoppers ervaren zichzelf daarentegen juist wel als personen die hun leven naar hun hand kunnen zetten, althans zelf sturen, zelf beslissingen nemen en daarnaar handelen.

Qua achtergrondfactoren springen er twee uit: zwakke schoolprestaties en een slechte buurt. Beide factoren moeten uiteraard worden gezien tegen de achtergrond van een doorgaans zwakke sociaal-economische positie en weinig sociaal kapitaal. Eenmaal in de routine van de veelpleger beland wordt de vraag cruciaal hoe daarmee te breken. Enerzijds blijken werk en / of een opleiding daarbij onmisbaar, anderzijds is zich onttrekken aan de oude routines die verbonden zijn met de buurt en de oude vrienden van de straat net zo onmisbaar. De hulp en de druk van de kant van de ouders blijken daarbij een grote rol te kunnen spelen; de mening van een vriendin kan daar weliswaar ook enigszins aan bijdragen, maar blijkt toch minder van belang en wordt vaak niet serieus genomen.

Voor een robuust antwoord op de vraag of er sprake is van een specifiek stopproces onder Marokkaanse (ex)jeugdige veelplegers biedt deze studie onvoldoende gegevens. Wel hebben we kunnen vaststellen dat de motivatie van Marokkaanse stoppers om te stoppen met hun criminele levensstijl nauw samenhangt met de waarde die zij toekennen aan de familie en de eigen gemeenschap. Angst om uitgesloten te worden van de familie, de waarde van het samenzijn met de eigen groep lijken een belangrijker rol te spelen in hun besluit te stoppen. In contrast hiermee noemen de niet-Marokkaanse stoppers vrijwel zonder uitzondering puur individualistische motieven als belangrijkste reden om te stoppen: vooral eigen toekomst en baan.

De belangrijkste aanbevelingen hebben betrekking op motivatie - dat wil zeggen dat in de reactie op recidive van jongvolwassen veelplegers rekening wordt gehouden met de motivatiefase waarin de jongvolwassene zich bevindt -, op versterking van de positie van de ouders, op maximaal inzetten op werk en school, en op hulp bij het vinden van onderdak in een andere woonomgeving aan jongeren en jongvolwassenen die serieus van plan zijn om te breken met hun criminele levensstijl.

Voorwoord

Deze studie is door ons verricht met medewerking van diverse personen. Allereerst danken we Karel van Duijvenbooden en de medewerkers van het Veiligheidshuis Utrecht voor hun facilitering van het onderzoek en Karel in het bijzonder voor zijn betrokkenheid en meedenken bij problemen waar wij tegenaan liepen. Onze dank gaat ook naar hoofdofficier Johan Bac en jeugdofficier Isabeth Mijnaerends van het arrondissementsparket Utrecht. Zij ondersteunden ons onderzoeksvoorstel dat direct aansloot op het onderzoek naar jeugdige veelplegers, dat we enkele jaren daarvoor in opdracht van het parket hadden verricht. Daarnaast boden zij mogelijkheden om gebruik te maken van de gegevens van de verschillende relevante registratiesystemen, met name JD-online (Justitieel Documentatie systeem). Het ministerie van Veiligheid en Justitie zag het belang van dit project en stemde tot ons grote genoegen in met financiering ervan. Monique de Groot, Sjaak Essers en Martha Padmos bedanken wij voor hun kritisch meedenken. Het College van Procureurs-Generaal gaf toestemming voor het inzien van de politiegegevens van de ex-jeugdige veelplegers die bij dit onderzoek in beeld waren onder waarborging van hun anonimiteit. De Minister voor Veiligheid en Justitie gaf toestemming om deze personen te benaderen op basis van vrijwilligheid en onder garantie dat de persoonlijke levenssfeer van de betrokkenen op geen enkele wijze zou worden geschaad.

Vanuit het veld hebben we medewerking gekregen van de volgende personen en instellingen: Miriam Doeser (Reclassering Nederland), Kirsten van Scherpenzeel (Reclassering Victas, afdeling reclassering), Rob Onderweegs en Rick Wahlen (daderregisseurs politie Utrecht Stad), Danny Houkes (politie Utrecht?), Hassan Slassi (Stichting Stade) en Aly Zantvoord (Humanitas). Daarnaast hebben alle benaderde penitentiaire inrichtingen hun medewerking verleend. Interviews zijn gehouden in PI Dordrecht, Wolvenplein, PI Nieuwegein en PI Roermond.

Verder zijn we bij dit onderzoek erg geholpen door de studenten Marit Ruijgrok, Ingrid Rijkers, Annette Spithoven, Joris Verhulst, Laura van Vliet, Luc Volkert en Susanne Wesselink. Hun hulp was onmisbaar bij de interviews en vooral bij de letterlijke uitwerking daarvan, maar ook bij het (vaak zonder direct resultaat en soms zelfs voor de tweede of derde keer) langsgaan bij respondenten om met hen een afspraak voor een interview te maken. Onze speciale dank gaat naar Susanne Wesselink, die samen met Lise Prop het 'secretariaat' van ons onderzoeksteam vormde. Zij hebben samen niet alleen zorg gedragen voor de organisatie van de verschillende activiteiten, zij hebben ook het leeuwendeel van de interviews en de uitwerking daarvan voor hun rekening genomen.

Ten slotte was een cruciaal onderdeel van dit onderzoek, te weten de kwalitatieve dimensie, uiteraard niet mogelijk geweest zonder de medewerking van de betrokken stoppers en niet-stoppers. Wij bedanken al degenen die bereid waren een afspraak met ons te maken en zich door ons te laten interviewen, voor hun medewerking. De meesten die op ons lijstje 81 te interviewen personen reageerden niet of lieten, nadat we contact hadden gezocht, weten daar geen zin in te hebben. Des te groter is onze dank jegens degenen die wel tot een dergelijk uitgebreid gesprek bereid bleken.

1. Inleiding

De definitie van een jeugdige veelpleger luidt: 'een jongere in de leeftijd van 12 tot en met 17 jaar tegen wie meer dan 5 processen-verbaal zijn opgemaakt waarvan de laatste in het peiljaar' (*Richtlijn strafvordering jeugd*, 2011). Het aantal jeugdige veelplegers is gering, maar zij zorgen wel voor ernstige problemen. Bovendien blijkt uit de landelijke *Monitors Veelplegers* dat hun aantal toeneemt. Ook blijkt daaruit dat in de grote steden met name Marokkaanse jongeren in deze groep sterk oververtegenwoordigd zijn. Als specifiek wordt gekeken naar de populatie zeer actieve veelplegers in alle leeftijdsgroepen, dan valt op dat hun aantal de afgelopen jaren flink is gedaald (met bijna 20% over de periode 2003-2009), maar dat het aantal zeer actieve *jongvolwassen* veelplegers (tussen 18 en 24 jaar) in dezelfde periode juist is toegenomen (althoewel de ernst van de door hen gepleegde delicten afneemt) (Tollenaar & Van der Laan, 2012).

Het is van groot belang om meer over de jonge en jongvolwassen veelplegers te weten te komen; over hun achtergronden, over de ontwikkeling van hun crimineel gedrag en over hun motieven om daarmee te stoppen, dan wel juist door te gaan. We weten dat de meeste jeugdige veelplegers ergens na hun 20^e stoppen met criminaliteit, in de internationale onderzoeksliteratuur aangeduid als *desistance from crime* of kortweg *desistance*. Echter, we weten nog heel weinig over het proces van stoppen met criminaliteit; hoe het verloopt, wat hen beweegt te stoppen met criminaliteit en in hoeverre dit proces cultuurspecifiek verloopt.

Vanuit de Universiteit Utrecht is op dit gebied de afgelopen jaren enig pionierswerk verricht. Zo is op verzoek van en in nauwe samenwerking met het parket van de rechtbank Utrecht van 2006 tot eind 2009 onderzoek gedaan naar de achtergronden van deze groep, waarbij de dossiers van 81 jeugdige veelplegers zijn onderzocht. In deze aselechte steekproef bleek, in overeenstemming met de landelijke cijfers, bijna de helft van Marokkaanse komaf (Weijers, Hepping & Kampijon, 2010). Aansluitend heeft dit onderzoeksteam landelijk onderzoek gestart naar het stoppen met criminaliteit door jeugdige veelplegers. Ook in dit onderzoek was een substantieel deel van de respondenten van Marokkaanse komaf (Van Drie & Weijers, 2010; Weijers, Van Drie & Van Groningen, 2013).

Dit rapport doet verslag van een onderzoeksproject dat deze beide invalshoeken combineert. Het project draait om dezelfde 81, voormalig minderjarige, veelplegers uit Utrecht die inmiddels, ten tijde van het onderzoek op één jongen na, allemaal meerderjarig zijn. De eerste vraag luidt hoe het hen in de afgelopen 4 à 6 jaar is vergaan: wie van de jeugdige (ex)veelplegers zijn inmiddels gestopt met hun delinquente levenswijze? Verder wilden we weten welke factoren daarbij een rol hebben gespeeld en welke factoren hebben verhinderd dat ze inmiddels zijn gestopt. We wilden ook weten of, in hoeverre en hoe etniciteit en culturele achtergrond daarbij een rol hebben gespeeld. Het onderzoek is gestart in december 2011 en afgerond in mei 2013.

Het bleek zeer lastig om de 81 personen die ooit op de Utrechtse lijst 'Jeugdige veelplegers' hadden gestaan 4 à 6 jaar later tot een interview te verleiden. Als ze eenmaal met de interviewers in gesprek waren, was er over het algemeen geen enkel probleem en gingen ze meestal zonder omhaal in op onze vragen. In een groot aantal gevallen kwam het echter niet tot contact. Als ze nog steeds voorkwamen in de politieregistratie wilden de meesten van deze groep niets met het onderzoek te maken hebben. Echter, ook van degenen die volgens diezelfde registers niet meer actief waren, wilden de meesten geen contact. Die lage respons zorgde ervoor dat het aantal interviews lager was dan verwacht. We hebben uiteindelijk maar 21 personen kunnen interviewen. Desondanks levert deze studie behalve een aantal inzichtgevende kwantitatieve gegevens betreffende de hele groep van 81 respondenten, ook een aantal relevante kwalitatieve onderzoeksuitkomsten en inzichten op.

2. Wetenschappelijke achtergrond

Dit onderzoek richt zich op 81 personen die 4 à 6 jaar geleden voorkwamen op de Utrechtse lijst van 'Jeugdige veelplegers'. Dat betekent dat deze personen ten tijde van de eerdere Utrechtse dossierstudie tussen de 12 en 18 waren (Weijers, Hepping & Kampijon, 2010). Inmiddels waren ze tijdens deze nieuwe onderzoeksrondte op een na allemaal meerderjarig, dat wil zeggen tussen de 18 en de 24. Deze leeftijdspanne wordt in de wetenschappelijke literatuur gerekend tot de jongvolwassenheid, ook wel aangeduid met de tegenwoordig veel gebruikte terminologie van Jeffrey Arnett, '*emerging adulthood*', waarmee overigens de hele periode van begin tot eind 20 of van 18 tot 28 wordt bedoeld (Arnett, 2000; 2007).

2.1. Jongvolwassenheid

Met de term 'jongvolwassenheid' wordt aangegeven dat het een levensfase betreft ergens tussen de 'echte' volwassenheid en de adolescentie in. Kenmerkend daarvoor is dat er nog veel open wordt gelaten en wordt geëxperimenteerd, terwijl er tegelijkertijd veel ingrijpende veranderingen plaatsvinden, zoals het ouderlijk huis verlaten, samenwonen of trouwen, stoppen met onderwijs en gaan werken – veranderingen die stuk voor stuk een stap richting verzelfstandiging, verantwoordelijkheid en volwassenheid impliceren. Rond je 20e meteen gaan werken in een vaste baan en trouwen is in de westerse, post-industriële samenleving veel minder gangbaar geworden dan twee en meer generaties terug. Jongvolwassenen verkennen volwassen rollen op het gebied van werk en relaties en stellen vaste rollen vaak langdurig uit (Piquero e.a., 2002).

Er is discussie over deze voorstelling van zaken, omdat het de vraag is of dit wel voor alle sociale lagen opgaat en of bijvoorbeeld de overgang van school naar werk niet nog onveranderd vroeg en abrupt verloopt aan de onderkant van de maatschappij, waar immers nog steeds relatief kort onderwijs wordt genoten (Bynner, 2005). Dat zou juist relevant kunnen zijn voor jongeren die voor hun 18e regelmatig met politie en justitie in aanraking zijn geweest. Toch staat wel vast dat zich in deze levensfase in het algemeen een enorme omslag voordoet. Zo woont bijvoorbeeld 80% van de 18-jarigen nog bij hun ouders thuis, is slechts 1% getrouwd en heeft net iets meer dan 1% een kind. Tien jaar later, wanneer deze jongeren de 28 bereiken, is dit beeld volkomen gekanteld: meer dan 90% woont dan op zichzelf, 70% woont samen en 40% heeft een kind. Iets dergelijks geldt voor werk: terwijl van de jongeren onder de 20 nog maar 1 op de 5 werkt, is dat tien jaar later bij 4 op de 5 het geval. De arbeidsparticipatie bereikt pas haar plafond als de werknemers tegen de 30 zijn (CBS, 2011). Een grote meerderheid van de Nederlandse bevolking neemt dus pas in de loop van deze jaren typisch volwassen verplichtingen op zich.

Dit zijn belangrijke achtergrondgegevens bij onderzoek naar criminaliteit onder jongvolwassenen. Zeker als hiernaast wordt gezet dat zich in dezelfde levensfase en parallel aan dit proces van volwassen worden een opvallend sterke afname van het aantal geregistreerde delicten met zo'n 40% voordoet, als een neerwaartse golf na de sterke toename van delinquentie in de adolescentie (verg. Blokland en Palmen, 2013). Net als Anthony Bottoms gaan we ervan uit dat er gezien deze aparte periode qua ontwikkeling en qua criminaliteitspatroon ook een aparte, leeftijdsspecifieke benadering nodig is van het desistance proces bij jongvolwassenen (Bottoms, 2011; verg. Van Drie & Weijers, 2010 en Weijers, Van Drie & Van Groningen, 2013).

We zetten hieronder een aantal vrij recente bevindingen op een rij betreffende het complexe fenomeen van de criminaliteit onder jongvolwassenen, met name onder jongvolwassen veelplegers. Deze bevindingen dienen als achtergrondinformatie voor een eerste verkenning van het stopproces bij deze groep en van de factoren die daarbij een rol kunnen spelen. Ze leiden tevens tot de vragen die centraal staan in dit onderzoek. We gaan achtereenvolgens in op de start- en de stopleeftijd, de ontwikkeling van het delictgedrag, de rol die liefdesrelaties, ouders, werk en (gebrek) onderwijs in het stopproces kunnen spelen en op kenmerkende factoren in het proces van stoppen met criminaliteit. Waar mogelijk vullen we dat aan met gegevens die uit het eerdere onderzoek onder deze 81 Utrechtse jeugdige veelplegers naar voren zijn gekomen.

2.2. Leeftijd

Ten eerste zoomen we nader in op de stopleeftijd. Vroeg of laat stoppen alle veelplegers met hun delinquente levensstijl, constateerden de belangrijkste onderzoekers op dit gebied, John Laub en Robert Sampson, 10 jaar geleden: 'Desistance from crime is the norm, and most, if not all, serious delinquents desist from crime' (Laub & Sampson, 2003: 91). Er bestaat onder criminologen brede consensus dat vroeg of laat stoppen normaal is en niet uitzonderlijk. Persisters die eindeloos doorgaan met het plegen van delicten worden amper gevonden. Zo bleken in de longitudinale Cambridge Studie van David Farrington en collega's vrijwel al degenen die zich op jeugdige leeftijd hadden schuldig gemaakt aan delicten daarmee voor of uiterlijk rond hun 28e gestopt (Farrington e.a., 2006).

Toch is een van de meest opvallende aspecten van het stopproces dat degenen die op jeugdige leeftijd echt in een criminele levensstijl terechtkomen en dus niet een enkele keer, maar met een zekere regelmaat delicten plegen, er meestal pas jaren later, ergens tussen hun 18e en 28e levensjaar een punt achter weten te zetten. Zo blijkt uit recent onderzoek van Arjan Blokland en Hanneke Palmen dat jeugdige veelplegers veelal ook na hun 18e geregeld met politie en justitie in aanraking komen. Enerzijds toont hun studie van het geboortecohort van 1984 aan dat maar relatief weinig door de politie geregistreerde jongvolwassenen al voor hun 18e wegens een delict waren gepakt. Uit een gerandomiseerde steekproef van ruim 4.500 personen die in 1977 wegens een delict door de rechter waren veroordeeld blijkt zelfs dat 70% niet voor hun 18e was veroordeeld en als '*adult onset*' moet worden gekwalificeerd (Blokland & Palmen, 2013). Dat laatste correspondeert overigens met eerdere bevindingen betreffende zeer actieve veelplegers (zavp's). Uit de *Monitors Veelplegers* van 2007 en van 2012 komt naar voren dat de gemiddelde startleeftijd van deze groep rond de 18,5 lag en in 2009 was gedaald naar 18,1 (Tollenaar & Van der Laan, 2012; Tollenaar, Meijers, e.a., 2007).

Anderzijds laten dezelfde onderzoeken ook zien dat dit algemene patroon van discontinuïteit tussen delinquentie voor en na het 18e levensjaar juist niet opgaat voor degenen waar deze studie om draait, de kleine groep jongeren die al voor hun 18e *regelmatig* met politie en justitie in aanraking is gekomen en die daarom tegenwoordig wordt aangeduid als *jeugdige veelplegers* ('een jongere in de leeftijd van 12 tot en met 17 jaar tegen wie meer dan 5 processen-verbaal zijn opgemaakt waarvan de laatste in het peiljaar'). Deze personen zijn gemiddeld ruim 14 als ze voor het eerst door de politie worden gepakt en geregistreerd voor een delict en ze hebben sindsdien gemiddeld 17 à 18 geregistreerde delicten op hun naam over een periode van 7 à 8 jaar (Blokland & Palmen, 2013).

Het verrassende, algemene criminologische beeld van de jongvolwassenheid dat hieruit resulteert is dat relatief veel jongemannen van rond de 20 voor het eerst in aanraking komen met politie en justitie, terwijl ze daar tegen eind 20 weer mee stoppen (verg. Piquero, Hawkins & Kazemian, 2012; McGee & Farrington, 2010). Volledig in contrast met dit beeld van turbulentie in de jongvolwassenheid vertonen de jeugdige veelplegers echter juist een stabiel patroon van herhaalde veroordelingen, zowel tijdens de adolescentie als in de

jongvolwassenheid. Wel lijkt ook het grote merendeel van de jeugdige veelplegers ergens in de daaropvolgende jaren minder delicten te gaan plegen, of althans minder in aanraking te komen met politie en justitie (Piquero, Farrington & Blumstein, 2007). Aangezien ons onderzoek zich richt op relatief 'jonge' jongvolwassenen van tussen de 18 en 24 jaar, is het gezien deze bevindingen niet aannemelijk dat het merendeel van hen inmiddels zal zijn gestopt.

Ten slotte laten de *Monitors veelplegers* zien dat jeugdige veelplegers gemiddeld net iets boven hun 13e voor het eerst vanwege een delict worden gearresteerd (verg. Slotboom, Wiebrens & Berghuis, 2002). Bij de Utrechtse jeugdige veelplegers ligt de startleeftijd met 12,9 gemiddeld net iets lager (Weijers, Hepping & Kampijon, 2009: 36). Daarbij moet echter worden opgemerkt dat hoewel de grote meerderheid tussen hun 13e en 15e jaar voor het eerst politiecontact heeft, er wel enige uitschieters naar beneden zijn: de jongste kwam op zijn 7e voor het eerst met de politie in aanraking, 1 op de 6 had al voor zijn 10e jaar politiecontact en 1 op de 5 voor zijn 12e.

Opvallend is ten slotte dat de top twintig (qua aantal geregistreerde delicten) van deze 81 veelplegers op een uitzondering na pas tussen hun 13e en 15e voor het eerst in contact kwam met de politie. Dit komt overeen met de bevindingen van Blokland en Palmen, die voor de mannelijke veelplegers in het geboortecohort van 1984 een startleeftijd van 14,2 vinden (Blokland & Palmen, 2013: 27; voor het gehele cohort ligt dat met 15,5 jaar gemiddeld ruim een jaar later) en met de bevindingen van Tollenaar en Van de Laan, die voor de jongvolwassen veelplegers een startleeftijd van rond de 14,5 noteren (Tollenaar & Van de Laan, 2012). Deze jongeren ondervinden vanwege gebrekkige intelligentie en beperkte sociale vaardigheden vrijwel zonder uitzondering al eerder problemen – met name in het onderwijs – en het merendeel zorgt daar met hun gedrag ook voor problemen. Op grond van genoemde bevindingen lijkt de conclusie echter gerechtvaardigd dat het intussen overbekende beeld van de hardnekkige veelpleger, die zich al op de basisschool als *delinquent* zou onderscheiden, moet worden bijgesteld. Er zijn vaak wel eerder risicofactoren, maar de volwassen recidivist die al als jong kind is begonnen met *crimineel gedrag* lijkt op grond van het beschikbare onderzoek in Nederland eerder uitzondering dan regel.

2.3. Ontwikkeling van het delictgedrag

Fasering

Het is inmiddels duidelijk dat er in het stopproces een zekere fasering qua soort delicten plaatsvindt. Na het 20e levensjaar volgt er standaard een vrij snelle afname van openbareordedelicten (*street crime*) (verg. Van Mastrigt & Farrington, 2009). De politieregistraties laten zien dat in het algemeen zowel het aantal vermogensdelicten als het aantal geweldsdelicten tussen de 18 en 28 met de helft afneemt, terwijl het aantal openbareordedelicten zelfs met driekwart daalt. Een vergelijkbaar beeld komt naar voren uit zelfrapportages. Blokland en Palmen constateren dat er geen sprake is van een toename van geweld na 18 jaar. Dit geldt bij uitstek voor de strafbare feiten waarvoor jongvolwassen veelplegers worden geregistreerd: daarbij draait het overwegend om vermogensdelicten (Blokland & Palmen, 2013).

In een al wat oudere buitenlandse studie werd gevonden dat typische jeugddelicten zoals vandalisme, winkeldiefstal en scooterdiefstal over het algemeen voor het 18e voorbij zijn (Le Blanc & Frechette, 1989). Dealen blijkt daarentegen te behoren tot het soort delicten dat vooral onder jongvolwassenen wordt aangetroffen (verg. Rosenfeld, While & Esbensen, 2012). Van de Utrechtse jeugdige veelplegers bleek bijna iedereen vanwege vermogensdelicten geregistreerd, variërend van inbraken in woningen, winkels en auto's, diefstal van fietsen en scooters tot heling. Ruim driekwart pleegde daarnaast echter ook geweldsdelicten, variërend van vernieling, belediging en bedreiging, tot mishandeling en instrumenteel gebruik van

geweld bij vermogensdelicten. Daarnaast waren er vele vermeldingen van politiecontact als gevolg van enige vorm van wangedrag op straat en in het verkeer (Weijers, Hepping & Kampijon, 2010: 37). Over het geheel genomen kunnen deze jongeren dus als 'generalisten' worden beschouwd. In deze vervolgstudie verwachten we de vraag te kunnen beantwoorden in hoeverre bij dezelfde personen na hun 18e sprake is van 'specialisering'.

Patronen

Sommige onderzoekers menen dat er verschillende patronen in delictgedrag te onderscheiden zijn waarmee uiteenlopende wegen richting stoppen kunnen worden ingeslagen (Le Blanc & Loeber, 1998). De twee meest relevante patronen die verbonden lijken met *desistance from crime* zijn een gestage afname van de delictfrequentie en een afname van de ernst van de delicten.

Delictvrije periode

Er moet in dit soort onderzoek altijd een beslissing worden genomen over het criterium om van stoppen met criminaliteit te kunnen spreken. Sommigen stellen 1 jaar geen geregistreerde delicten voor (Graham & Bowling, 1995). Anderen stellen dat pas met zekerheid van *desistance* kan worden gesproken als de persoon is overleden (Farrington, 1997). Wij houden een periode aan van 3 jaar zonder geregistreerde delicten volgens de politieregistratie. Deze keuze wordt toegelicht in hoofdstuk 4.

2.4. Ouders

De grootste verandering van adolescentie naar jongvolwassenheid lijkt wel het zelfstandig gaan wonen, alleen of samen met een partner. Met name vanuit de bindingstheorie wordt voor de verklaring van het ontstaan van delinquent gedrag bij kinderen en jongeren veel waarde gehecht aan het gezin. Voor de verklaring van stoppen met criminaliteit wordt het gezin daarentegen over het algemeen geen belangrijke rol toegedicht. Voorzover dat gebeurt, is dat in termen van 'sociaal kapitaal' (Wright, Cullen & Miller, 2001). *Desistance* wordt in die benadering opgevat als resultaat van (hernieuwde) sociale bindingen: men zou afzien van nieuwe delicten vanwege het risico om opgebouwde bindingen kwijt te raken (Ezell & Cohen, 2005). Deze benadering loopt het risico voorbij te zien aan de veranderlijkheid en dynamiek van bindingen van jongeren (Weerman, 1998). Bekend is immers dat kinderen in de adolescentie afstand nemen van hun ouders, meer geheim houden en minder hechten aan de raad en mening van hun ouders, waardoor de band met de ouders (tijdelijk) afneemt (verg. bijvoorbeeld Keijsers, Branje et al., 2010).

Sampson en Laub hebben met hun 'age-graded theory of informal social control' een alternatieve versie van de bindingstheorie ontwikkeld, die juist veel aandacht besteedt aan veranderende bindingen in verschillende levensfasen, dat wil zeggen in de kindertijd, de adolescentie en de volwassenheid. Echter, als het gaat om de rol die bindingen kunnen spelen bij *desistance* door jeugdige en jongvolwassen veelplegers, hebben zij eveneens weinig oog voor de specifieke bindingsdynamiek tussen adolescenten en jongvolwassenen en hun ouders en leggen zij de nadruk op onderwijs, werk en huwelijk (Sampson & Laub, 1993: 244-245). Voor zover bij hen de mogelijke rol van de ouders in het proces van *desistance* in beeld komt, ligt het accent op de praktische kant. Anderen benadrukken vooral de betekenis van ouderlijke steun voor de ontwikkeling van motivatie voor *desistance* en voor het langdurig vasthouden van die motivatie (Farrall, 2004). Inmiddels zijn er voldoende aanwijzingen, dat juist in de vroege volwassenheid de band met de ouders over het algemeen weer sterker wordt dan tijdens de adolescentie. Na een periode van exploratie en afstand nemen van de ouders krijgen de

ouders opnieuw een belangrijke plaats in het leven van jongvolwassenen en laten deze zich weer meer gelegen liggen aan de mening van hun ouders (Weerman, 1998; Schroeder, Giordano & Cernovich, 2010).

Op grond van recent kwalitatief onderzoek van de Universiteit Utrecht werd geconcludeerd dat de ouders van jeugdige veelplegers, of ze nu van het criminele gedrag van hun zoon op de hoogte waren en er ruzie over maakten of niet, een cruciale rol lijken te hebben gespeeld in het stoppen met criminaliteit en dat de jongvolwassenen voor de omslag naar stoppen met criminaliteit vrijwel allemaal stevig op hun ouders hebben geleund (Weijers, Van Drie & Van Groningen, 2013). Aan de ene kant verwachten we dan ook een vergelijkbaar beeld in deze studie. Aan de andere kant zou dat een verrassende uitkomst zijn, niet alleen omdat deze ouders tenslotte eerder niet in staat bleken de jongeren van voortgaan op het verkeerde pad te weerhouden, maar vooral omdat 69 van de 81 veelplegers uit een probleemgezin kwam. Van deze jongeren is 85% opgegroeid in een gezin met een bonte variatie aan problemen. Bij twee derde van de gezinnen werd de problematiek thuis door de raadsonderzoekers zelfs als zeer ernstig en bedreigend voor de ontwikkeling van de kinderen aangeduid (Weijers, Hepping & Kampijon, 2010: 48). Mocht uit deze studie blijken dat een aantal van deze ouders een belangrijke rol heeft gespeeld in het stopproces van hun zoon, dan roept dat uiteraard de vraag op, hoe dat mogelijk is. Daarbij zal waar mogelijk worden gelet op eventuele verschillen tussen jongvolwassenen met een Marokkaans-Nederlandse en met een autochtoon Nederlandse achtergrond.

In de interviews wordt gevraagd of er contact is met de ouders, hoe dat contact verliep in de periode dat de jongere veel delicten pleegde en hoe dat nu is. Verder wordt gevraagd naar de opstelling en reactie van de ouders op het delictgedrag van hun kind. Daarnaast worden vragen over de opvoeding en de pedagogische vaardigheden van de ouders gesteld en vragen over de rol van de familie bij (pogingen om te) stoppen en mogelijk effect van afkeuring door de familie.

2.5. Liefdesrelatie

We hebben gezien dat een van de kenmerkende grote veranderingen in de jongvolwassenheid het gehuwd of ongehuwd samenwonen betreft. Het hoort tot een van de min of meer klassieke inzichten uit de criminologie dat het huwelijk als een omslagpunt naar een fatsoenlijk leven kan functioneren. Ook recent is er vrij veel onderzoek dat laat zien dat huwelijk en samenwonen kunnen bijdragen aan een afname van criminaliteit, althans voor mannen (Laub & Sampson, 2003; Horney, Tolan & Weisburd, 2012). Zo blijkt uit een studie van Theobald en Farrington dat het huwelijk wordt gevolgd door een afname van delinquentie bij jongvolwassen, veroordeelde mannen. Zij stellen dat het breken met een criminele levensstijl vaak op het conto kan worden geschreven van ‘a strongly prosocial woman who may demand that he conforms’ (Theobald & Farrington, 2009: 512). Bersani, Laub en Nieuwbeerta (2009) komen tot vergelijkbare conclusies voor een Nederlandse onderzoeksgroep van bijna 5000 personen (Bersani, Laub & Nieuwbeerta, 2009; verg. Blokland & Nieuwbeerta, 2005). Dit verband lijkt niet bepaald door de mogelijke nieuwe verantwoordelijkheid vanwege ouderschap. Er is althans geen sterke samenhang gevonden tussen ouderschap en stoppen met criminaliteit (terwijl ouderschap bijvoorbeeld wel van invloed blijkt te zijn als het gaat om stoppen met drank of drugs) (Horney, Tolan & Weisburd, 2012).

Toch kunnen er vraagtekens worden gezet bij dit ‘good marriage effect’, juist als het om jonge veelplegers gaat. Het is immers de vraag of liefdesrelaties begin 21e eeuw nog eenzelfde doorslaggevende rol spelen als Laub en Sampson, Theobald en Farrington en andere auteurs voor hun populatie constateren. Immers, de respondenten van Sampson en Laub raakten als adolescent in de jaren dertig van de vorige eeuw in de criminaliteit verzeild. De respondenten in het onderzoek van Theobald en Farrington werden geboren in het begin van de jaren vijftig

en kwamen vanaf de tweede helft van de jaren zestig van de vorige eeuw in de criminaliteit terecht. Het steekjaar voor de respondenten van Bersani, Laub en Nieuwbeerta was 1977. In dat jaar werden hun respondenten veroordeeld. Gezien de afstand in de tijd - respectievelijk zo'n 80, 45 en 35 jaar geleden - is het de vraag wat deze bevindingen zeggen over jongeren die toen nog helemaal niet waren geboren en die zelfs pas meerderjarig werden in het begin van de 21e eeuw (Savolainen, 2009).

Typend voor de jongvolwassenheid lijkt juist eerder een zekere relationele vrijblijvendheid. Diverse onderzoekers hebben er op gewezen dat de betekenis en bindende kracht van het huwelijk, van liefdesrelaties in het algemeen, in de afgelopen decennia sterk is veranderd (King, Massoglia & MacMillan, 2007). Onderzoekers signaleren een individualiseringstrend, met een sterkere focus op de eigen ontwikkeling, toegenomen onzekerheid over liefdesrelaties, over de partnerkeuze, over de manier waarop daaraan invulling moet worden gegeven en over de implicaties van het huwelijk (Plug, Zeijl & Du Bois-Reymond, 2003). Als er eenmaal sprake lijkt van zekerheid over de relatie, worden diverse traditionele stappen binnen de relatie, zoals samenwonen, trouwen en het stichten van een gezin, veel langer uitgesteld (Meeus & Dekovic, 1995). Jongvolwassenen trouwen minder en later (Latten, 2004). Samenwonen is populair geworden en wordt wel beschouwd als 'uitdrukking van een streven naar langer behoud van eigen identiteit en een grotere persoonlijke autonomie in de vormgeving van het eigen leven' (Schnabel, 2011).

Kortom, het is de vraag of deze ontwikkeling nog wel ruimte biedt voor 'monitoren' van het delinquent en risicogedrag door de partner (Savolainen, 2009). Zijn de vriendinnen van deze voormalige jeugdige veelplegers bereid en in staat om de rol op zich te nemen van een 'strongly prosocial woman who may demand that he conforms'? Het ziet er bovendien naar uit dat deze ontwikkeling de levensloop van marginale groepen zwaarder heeft getroffen - en nog steeds treft - dan de meer bevoorrechten en hoger opgeleiden (Booth, Crouter & Shahanan, 1999; Ferri, Bynner & Wadsworth, 2003). Dat zou kunnen betekenen dat het 'good marriage effect' minder waarschijnlijk wordt, omdat de onderlinge controle in het algemeen minder strikt is geworden - partners houden hun eigen vriendenclub(s) en afspraken - en omdat samenwonenden in het algemeen eerder uit elkaar gaan bij confrontaties met gedrag waar zij zich aan storen en dat niet past bij de door de partner gewenste levensstijl. Misschien heeft deze trend bovendien vooral een negatieve uitwerking aan de onderkant van de samenleving, waar met name jonge veelplegers, verslaafden en andere marginale jongeren minder uitzicht hebben op een vaste relatie die mogelijk een enigszins 'monitorende' impact heeft richting delinquent gedrag. Recent kleinschalig kwalitatief onderzoek onder gestopte voormalige veelplegers laat zien dat de partner wel degelijk een belangrijke - hoewel doorgaans niet doorslaggevende - rol in de richting van desistance kan spelen (Van Drie & Weijers, 2010; Weijers, Van Drie & Van Groningen, 2013).

We hopen hier in het kader van dit onderzoek enig nieuw licht op te kunnen werpen. We willen allereerst weten of als er een vriendin is, deze op de hoogte is van het verleden en van eventueel huidig delictgedrag. Verder zijn we geïnteresseerd in wat zij daarvan vindt, of ze druk uitoefent om te stoppen en of ze daarop invloed heeft.

2.6. Werk

Acht op de tien zeer actieve veelplegers hebben geen werk (Tollenaar, Meijer, e.a., 2007: 15). Verschillende studies laten een positief verband zien tussen het hebben van werk en een afname van criminaliteit (Blokland & Nieuwbeerta, 2005; Savolainen, 2009; Horney, Tolan & Weisburd, 2012). Toch lijkt werk niet zonder meer een gunstig effect te hebben en zijn er evenzeer studies waaruit blijkt dat er geen verband bestaat tussen werk en criminaliteit, of dat dit verband op zijn minst complex is, in plaats van eenduidig (Ploeger, 1997; Paternoster e.a., 2003; Uggen & Wakefield, 2008).

Zo lijkt werk bij jongeren en jongvolwassenen maar een beperkte en ambigue rol te spelen bij stoppen met criminaliteit. Er is op gewezen dat zij op de werkplek onder leeftijdgenoten ook juist crimineel gedrag kunnen aanleren en dat werken ook afname van ouderlijke controle impliceert en toename van mogelijkheden voor gelegenheidsdelicten (Ploeger, 1997). Bovendien is de relatie tussen werk en desistance afhankelijk van het perspectief op de arbeidsmarkt. Als de officiële arbeidsmarkt überhaupt al kansen biedt aan voormalig jeugdige veelplegers, dan zijn de reële kansen voor deze personen die doorgaans weinig of geen scholing hebben zeer beperkt (Wadsworth, 2006). Ten slotte, voor zover werk al positief bijdraagt aan desistance, blijkt dit slechts op te gaan voor ex-veelplegers die inmiddels achter in de twintig zijn. Kortom, degenen die de status van 'jongvolwassenen' al goeddeels zijn ontgroeid (Uggen, 2000).

Er worden verschillende verklaringen aangedragen voor de gebrekkige positie op de arbeidsmarkt van voormalige jeugdige veelplegers. Zo wordt erop gewezen dat hun antisociaal gedrag vaak gepaard gaat met een laag IQ, vaak ook met gedragsstoornissen. Daardoor zou het al moeilijk zijn werk te vinden. In dit verband wordt ook gewezen op nieuwe technologische ontwikkelingen en hogere functie-eisen, waardoor met name mensen aan de onderkant van de arbeidsmarkt het risico lopen permanent buiten spel te komen staan. Ook wordt er gesteld dat de beleving van het hebben van werk door jongvolwassenen drastisch zou zijn veranderd. Als kenmerk van de jongvolwassenheid zou werk veel minder worden gezien als cruciaal voor de eigen (mannelijke) identiteit en teken van volwassenheid, maar veel meer als experiment en als tijdelijke bron van inkomsten (Piquero e.a., 2002; Arnett, 2000).

Wat betreft kansen op de arbeidsmarkt werd in het eerdere dossieronderzoek gevonden dat het externaliserende, destructieve gedrag dat deze Utrechtse groep op jonge leeftijd vertoonde vrijwel altijd gepaard ging met een verstoorde schoolgang (Weijers, Van Drie & Van Groningen, 2013). Ruim de helft had enige vorm van speciaal onderwijs genoten (meestal een zmk-, zmlk- of lom-school). De meesten waren daar echter halverwege mee opgehouden of van verwijderd wegens probleemgedrag en de scholen wilden ze niet terug (Verg. over het verband tussen spijbelen, voortijdig schoolverlaten en criminaliteit o.a. Weerman, 2008; Weerman & Van der Laan, 2006; Harland e.a., 2005). Dat een diploma halen een groot probleem is voor deze groep blijkt ook uit het landelijk onderzoek naar zeer actieve veelplegers. Bijna 60% van hen heeft behalve de basisschool geen enkel diploma (bijna 20% heeft een diploma LBO, (M)ULO of MAVO en 9% HAVO of andere, hogere opleiding) (Tollenaar, Meijer, e.a., 2007: 15).

In het onderzoek van Weijers, Hepping en Kampijon (2010) bleken sommige van de Utrechtse jeugdige veelplegers een bijbaantje te hebben, maar ze waren nog te jong om echt te werken. De verwachting is dat inmiddels, 4 a 6 jaar later, werk slechts een zeer bescheiden en steeds kortdurend karakter zal hebben bij deze respondenten. Deze verwachting is ten eerste gebaseerd op het gegeven dat bij deze respondenten in opvallend veel gevallen sprake is van een laag IQ (voor zover er testresultaten bekend waren lag het IQ gemiddelde op 73) (Weijers, Hepping & Kampijon, 2010: 46). Ten tweede op het gegeven dat er eveneens in veel gevallen sprake bleek van gedragsstoornissen. Ten derde op het gegeven dat het merendeel van de jeugdigen de school had verlaten zonder diploma; niet om te gaan werken bij een baas, maar om zonder uitzicht op wit werk te wachten op kansen om langs diverse grijze en zwarte wegen wat te verdienen.

2.7. Desistance en de rol van human agency

Behalve deze inzichten in typerende aspecten van criminaliteit onder jongvolwassenen en met name onder jongvolwassen veelplegers, hebben we inmiddels ook enig inzicht in het proces van *desistance from crime*. We weten inmiddels dat het geen lineair proces is en dat het zelden een kwestie is van 'een knop omzetten'. Het gaat om veel meer dan een wilsbesluit, het

impliceert een verandering van identiteit, van leefcultuur, van vrienden (Fleischer, 1995). Stoppen met criminaliteit is voor jongeren en jongvolwassenen die veel delicten hebben gepleegd niet goed vergelijkbaar met een vaak evenzeer ingrijpende beslissing om ontslag te nemen, te verhuizen of een einde te maken aan een relatie; het is eerder vergelijkbaar met stoppen met een verslaving, aan roken, drank en / of drugs (Farrall & Calverley, 2006). Voor (jeugdige) veelplegers, dat wil zeggen minderjarigen en jongvolwassenen voor wie criminaliteit een integraal deel van hun dagelijks leven is geworden, is breken met dat levenspatroon doorgaans een proces dat gepaard gaat met vallen en opstaan, afhankelijk van vele factoren, die met persoonlijkheid en psychologie te maken hebben en met maatschappelijke omstandigheden en kansen (Farrall & Bowling, 1999; LeBel, Burnett e.a., 2008). Dit moeizame en verre van vanzelfsprekend gunstig verlopende proces is recent treffend omschreven als 'charting a path towards greater social inclusion in mainstream society' (Farrall, Bottoms & Shapland, 2011).

Limbo

Er is zelden sprake van een continue criminele carrière. Dit aspect wordt wel aangeduid als de '*paradox of persistence*' (Ezell & Cohen, 2005): er zijn soms periodes van heel veel, soms dagelijks (meerdere) delicten, maar er zijn ook periodes waarin (vaak halve) pogingen tot een burgerlijk leven worden gedaan. Dit cruciale inzicht is zo'n halve eeuw geleden ontwikkeld door de criminoloog David Matza, die de term 'limbo' gebruikte om het kenmerkende heen en weer zwabberen tussen een aangepast, conventioneel leven en het (af en toe) toch weer plegen van een misdrijf of zelfs een serie misdrijven aan te duiden (Matza, 1964, verg. o.a. Leibrich, 1993). Neal Shover legt vanuit de rationele keuze-benadering de nadruk op de eigen beslissing van de jongvolwassen veelpleger, die wel voortdurend bezig is zijn kans op een 'flinke klapper' te berekenen, maar tegelijkertijd verrassend weinig plant of goed organiseert, risico's voortdurend onderschat en impulsief te werk gaat, soms overtuigd is dat hij wil stoppen, maar als zich weer een kans voordoet toch voor de verleiding bezwijkt (Shover, 1996).

Human agency en motivatie

Echt stoppen is voor veelplegers veel meer dan een koele beslissing. Dit lijkt deels samen te hangen met processen van maatschappelijke stigmatisering, wanneer anderen worden geconfronteerd met kennis over het criminele verleden (Loeber, Van der Hoeve e.a., 2013; Nagin & Paternoster, 1991), of geschiktheid voor bepaald werk wordt beoordeeld (VOG, verg. Boone, Hokwerda & De Jonge, 2011). Hierbij speelt echter ook een rol dat vrijwel alle jeugdige (ex)veelplegers vroegtijdige schoolverlaters zijn en dus zonder startkwalificatie op de arbeidsmarkt verschijnen, waarbij een groot deel bovendien dusdanig verstandelijk beperkt is dat ze ook de capaciteit missen om dit op de een of andere manier te compenseren (Teeuwen, 2012).

Deels samenhangend hiermee lijkt de worsteling om te stoppen ook te maken te hebben met de ervaring van een zwakke innerlijke *locus of control*, het gevoel dat je zelf de dingen en je eigen leven niet (meer) naar je hand kan zetten (Healy, 2010; Cote, 1997). Dit gevoel zelf keuzes te kunnen maken op basis van eigen overwegingen en voldoende regie te ervaren over de loop van het eigen leven om hier ook naar te kunnen handelen wordt vaak bestempeld als '*human agency*' (Laub & Sampson, 2003). Bij gebrek aan een makkelijke, alternatieve Nederlandse term handhaven we deze terminologie. Ten slotte lijkt hierbij ook innerlijke ambivalentie een rol te spelen - aan de ene kant wel overwegen om te stoppen, aan de andere kant ook 'verslaafd' zijn aan de spanning, de kick en / of het geld (Bottoms & Shapland, 2010; 'waverers' Burnett, 2004).

Ros Burnett constateert dat er een fundamenteel verschil bestaat tussen de motieven om door te gaan op het criminele pad of te stoppen. Uit haar onderzoek onder plegers van vermogens delicten - waarin jongvolwassen veelplegers gaandeweg 'gespecialiseerd' raken - komt naar

voren dat persisters worden gemotiveerd door het geld en door hun zucht naar een hedonistische levensstijl. Met andere woorden: stelen vormt hun inkomensbron en zij vinden dat ze niet kunnen stoppen, omdat ze dan niet meer kunnen leven, althans hun verworven levensstijl moeten opgeven. Desisters daarentegen, worden volgens haar gemotiveerd door de afkeer om de zoveelste keer vast te komen zitten, waardoor ze het geregeld en vrij contact met hun familie en vriendin missen en zich van hun vrijheid beroofd voelen. Wij zullen zien of deze twee hoofdmotieven ook bij onze populatie naar voren komen.

Om het proces te begrijpen dat degenen die zich willen losmaken van hun criminele verleden en die zich een pad willen banen richting een conventionele bestaan doormaken, lijkt het aan te raden om uit te gaan van een zeker cyclisch proces van vallen en opstaan. Hierbij geldt het concept van een 'motivatiecyclus' zoals sinds begin jaren '80 ontwikkeld door Prochaska en DiClemente en ontleend aan ervaringen in de verslavingszorg, als voorbeeld. In dit cyclisch model worden zes stadia onderscheiden, waarbij expliciet wordt verondersteld dat de betrokkene nog regelmatig zal terugvallen, soms al snel na de eerste reflecties, soms pas nadat al geruime tijd de nieuwe levensstijl is volgehouden. Deze stadia worden aangeduid als voorbeschouwing, overweging, beslissing en voorbereiding, (actieve) gedragsverandering, consolidatie en terugval. In deze studie zal worden gezien in hoeverre dit model bruikbaar blijkt om de fasen waarin de betrokkenen zich bevinden te analyseren en te duiden.

Vier perspectieven

Ten slotte vermelden we vier belangrijke conceptuele perspectieven op desistance, waarna we in onze analyse zullen kijken of en in hoeverre ze relevant zijn voor onze populatie. Allereerst *desistance by default*, de invalshoek van Sampson en Laub. Zij achten de omstandigheden van doorslaggevend belang voor het desistance proces: 'The image of "desistance by default" best fits the desistance process we found in our data. Desistance for our subjects was not necessarily a conscious or deliberate process (...) Before they knew it, they had invested so much in a marriage or a job that they did not want to risk losing their investment' (Laub & Sampson, 2003: 278-279). Een goede baan, een goed huwelijk, militaire dienst of verblijf in een jeugdinstituut, daar zit hun verklaring voor succesvolle desistance. Het zijn de omstandigheden die ex-veelplegers op een gegeven moment afhouden van terugval in oude gewoontes.

Dan *making good*, de invalshoek van Shadd Maruna. Volgens deze onderzoeker is het voor elk persoonlijk verhaal over het proces van stoppen met criminaliteit kenmerkend dat er wordt gesproken van een 'werkelijk zelf', dat uitdrukkelijk wordt onderscheiden van de persoon die in het verleden al die delicten heeft gepleegd. Hiermee maakt de stopper duidelijk dat hij in werkelijkheid de conventionele moraal onderschrijft. Maruna spreekt zelfs van een 'redemption script', dat volgens hem begint met 'establishing the goodness and conventionality of the narrator – a victim of society who gets involved with crime and drugs to achieve some sort of power over otherwise bleak circumstances. (...) With the help of some outside force, someone who "believed in" the ex-offender, the narrator is able to accomplish what he or she was 'always meant to do'' (Maruna, 2001: 87).

Ten derde *the feared self*, het perspectief van Raymond Paternoster en Shawn Bushway. Volgens deze onderzoekers moet desistance juist helemaal niet worden gezien als iets wat veelplegers als het ware overkomt, maar als een welbewust besluit dat berust op een doordachte rationele afweging (Paternoster & Bushway, 2009). Dat besluit zou worden ingegeven door het besef dat men dreigt te worden waar men het meest bang voor is, zoals eindigen als junk of loser. Volgens Paternoster en Bushway maken veelplegers op een gegeven moment de balans op en komen ze tot de conclusie dat de kosten hoger zijn dan de baten.

En ten slotte *'betwixt and between'*, het perspectief van Deirde Healy (2010). Zij relativeert het accent op de rationele afweging zoals Paternoster en Bushway dat benadrukken en eveneens het streven om goed te maken, zoals Maruna dat voorop stelt. In de visie van Healy moet desistance voor alles worden gezien als een worsteling om zich een weg uit de criminele

levensstijl te banen, gemotiveerd door weinig meer dan de tamelijk gewone wens een 'normaal leven' te kunnen leiden. Zij legt daarbij het accent op twee zaken: enerzijds het belang van een voldoende mate van zelfvertrouwen om te kunnen veranderen en het eigen leven bij te kunnen sturen; anderzijds open staan voor hulp en ook feitelijk gesteund worden door de omgeving.

2.8. Etniciteit

Het is bekend dat etnische minderheden sterk zijn oververtegenwoordigd op de gemeentelijke lijsten met jeugdige veelplegers en dat dit met name geldt voor Marokkaanse jongens. In de grote steden bestaat bijna de helft van de jeugdige veelplegers uit Marokkaanse Nederlanders, in de middelgrote steden ligt dat rond een kwart. Dat is allerm minst een typisch Nederlands verschijnsel. Overal in de Westerse wereld zijn etnische minderheden oververtegenwoordigd in de criminaliteitsstatistieken en met name in de statistieken betreffende veelplegers. Er is veel criminologisch onderzoek beschikbaar betreffende achtergronden van criminaliteit onder etnische minderheden en er zijn meerdere kwalitatieve Nederlandse studies naar overlast en criminaliteit onder Marokkaanse jongeren, maar er is nog nauwelijks onderzoek naar deze problematiek gedaan vanuit de invalshoek van desistance from crime. Toch hebben auteurs als Sampson en Laub al jaren geleden op deze lacune gewezen (Laub & Sampson, 2001: 55-56).

Een uitzondering vormt de recente studie van Adam Calverley, *Cultures of Desistance*. Calverley concludeert dat etniciteit niet als een onafhankelijke maar als een afhankelijke variabele moet worden beschouwd. Hij verwoordt dat als volgt: '(...) ethnicity is highly relevant as a dependent variable that indexes several significant structural differences. These differences have implications for the operation of processes of desistance by affecting the availability of resources, opportunities and pathways out of crime, which, in turn, affect the expectations and actions of desisters themselves' (Calverley, 2013: 189). Volgens hem verdient met name de sociale en ruimtelijke omgeving waarin desistance plaatsvindt veel meer aandacht. Een sterke kant van zijn onderzoek is dat hij dit vraagstuk onder *verschillende* etnische gemeenschappen (Indiers, Bengalen en Afrikaanse en Afrikaans-Caribische inwoners van het Verenigd Koninkrijk) heeft onderzocht. Daaruit komt overtuigend naar voren dat sommige gemeenschappen beter blijken in het bevorderen van desistance dan andere.

Er blijken wezenlijke en voor desistance cruciale verschillen te bestaan als het gaat om sociale structuren, woonomgeving, familiecultuur en 'culturele zelfwaarde'. Om met het laatste te beginnen: in de sfeer van overlast en criminaliteit van jongens en jongemannen hangt dit voor een groot deel samen met hun identiteit als man en met vragen rond succes en gezien worden. Deze beelden van culturele zelfwaarde kunnen per etnische groep sterk verschillen.

Etnische minderheden kennen over het algemeen verschillende soorten 'sociaal kapitaal' en uiteenlopende netwerken van familieverbanden en -structuren en daarmee verbonden uiteenlopende niveaus en ingangen tot de arbeidsmarkt, dat wil zeggen tot specifieke en onderling sterk verschillende witte, grijze en zwarte arbeidsnetwerken (verg. Mason e.a. 2003). Dit kan een grote rol spelen bij het vermogen om 'moeilijke jeugd' binnen de eigen etnische groep te 'absorberen' en ze daarmee te helpen, meer of minder gemakkelijk, maatschappelijk te herintegreren. Uiteraard geldt hierbij, zoals onder andere John Hagan heeft laten zien, dat hoe hoger het legitieme sociaal kapitaal, hoe meer kans om te ontsnappen aan criminaliteit (Hagan, 1997; verg. Farrall, 2002).

Daarnaast is inmiddels ruimschoots gedocumenteerd dat verschillende etnische groepen geconcentreerd zijn op verschillende residentiële locaties. Dit zijn vaak locaties van deprivatie. Dit betekent dat delinquenten uit etnische minderheden onderworpen zijn aan wat Calverley aanduidt als een 'socio-ruimtelijke accumulatie van achterstand'. Dit heeft uiteraard implicaties voor de mogelijkheden die zij hebben om criminaliteit achter zich te laten. Simpel gesteld bieden arme wijken minder maatschappelijke kansen en meer criminele verleidingen.

Calverley laat ook zien dat etnisch verschil van grote betekenis kan zijn wat betreft de traditie en het vermogen van families en gezinnen om problematische jongeren te steunen om het goede pad op te gaan en dit vol te houden. Hij laat zien dat dit onder meer te maken heeft met de mate waarin het asociale gedrag bespreekbaar is en de mate waarin men een traditie kent waarin de familie wordt ingeschakeld om de jeugdige delinquent weer te laten integreren.

Dit laatste sluit goed aan bij Nederlands onderzoek naar moederschap en vaderschap van met name Marjolijn Distelbrink, Cecile Nijsten en Trees Pels. Daaruit komt bijvoorbeeld naar voren dat Marokkaanse ouders relatief sterk hechten aan sociale en niet (puur) individualistische opvoedingsdoelen. Zij hechten eraan dat hun kinderen leren zich niet zozeer op zichzelf te richten, maar verantwoordelijkheid ontwikkelen voor zichzelf en voor anderen. Marokkaanse vaders blijken sterk te hechten aan handhaving van hun gezag en zien hun opvoedingsdoelen overwegend in het teken van maatschappelijk presteren en conformiteit en veel minder in het teken van het verwerven van autonomie (Distelbrink e.a., 2005).

2.9. Doel en vraagstelling

Het primaire, directe doel van dit onderzoek is kennis verzamelen over het proces van stoppen met criminaliteit onder voormalig jeugdige veelplegers. Beoogd wordt inzicht te verkrijgen in de belangrijkste obstakels daarbij en de belangrijkste factoren die hieraan in positieve zin bijdragen. Daarbij gaat specifieke aandacht naar de Marokkaanse veelplegers, gezien hun sterke oververtegenwoordiging onder de jeugdige veelplegers. Het uiteindelijke doel is om concrete, mogelijk cultuurspecifieke aanknopingspunten te vinden voor effectieve interventies.

De vraagstelling betreft het proces van stoppen met criminaliteit van voormalig jeugdige veelplegers. Daarbij laten zich de volgende vragen onderscheiden:

- (1) Hoe is het deze jeugdige veelplegers in de afgelopen 4 a 6 jaar vergaan: Wie van de 81 Utrechtse jeugdige veelplegers zijn inmiddels gestopt met hun delinquente levenswijze? c.q: Wie zitten nog midden in het proces van stoppen of doorgaan? En wie zijn wellicht helemaal niet van plan om te stoppen?
- (2) Kunnen er factoren worden aangewezen die een doorslaggevende rol hebben gespeeld in dit proces? En kunnen factoren worden geïdentificeerd die mogelijk hebben verhinderd dat ze inmiddels zijn gestopt?
- (3) Valt er iets meer over deze 'stop-factoren' te zeggen? In hoeverre hangen die samen met de achtergronden van deze personen?
- (4) Is er sprake van een specifiek 'stopproces' onder Marokkaanse jeugdige veelplegers / spelen onder Marokkaanse veelplegers specifieke 'stop-factoren'?
- (5) Welke beleidsmatige aanbevelingen kunnen op grond van de bevindingen worden gedaan?

3. Methodologie

3.1. Inleiding

Om de lezer te informeren over onze aanpak volgt hieronder allereerst een toelichting op het kwantitatieve aspect, betreffende de delictanalyse. Daarmee wordt beoogd antwoord te geven op de eerste onderzoeksvraag, maar wordt meteen een diepgaander perspectief geboden op het onderscheid 'stopper' - 'niet stopper'. Vervolgens wordt de door ons gevolgde werkwijze bij de interviews uiteengezet. Om een zo objectief mogelijk beeld van de huidige situatie van de groep jongeren te verkrijgen, maar eveneens hun eigen perspectieven en redenties te verwerven, is gekozen voor een combinatie van kwantitatieve en kwalitatieve methoden. Deze manier van datatriangulatie biedt eveneens de mogelijkheid om de uitspraken van de participanten tot op zekere hoogte te verifiëren met behulp van de justitiële gegevens.

3.2. Delictanalyse

Justitiële Documentatie

In deze analyse is uitgegaan van daadwerkelijke veroordelingen wegens misdrijven en overtredingen in de periode 2006-2012. In vergelijkbaar onderzoek wordt vaak de keuze gemaakt om de analyse van het delictgedrag te baseren op politieregistraties (vgl. Van der Helm e.a, 2011). Wij zijn tot een andere afweging gekomen. Gegevens uit het registratiesysteem van de politie, het zogenaamde MIB-systeem (Module Integraal Bevragen), bleken te vaak niet actueel en / of accuraat. Dit is deels te wijten aan de overstap op een ander registratiesysteem ten tijde van dit onderzoek. Daarnaast is de delictsom in MIB gebaseerd op alle politieregistraties. Uit vergelijkbaar onderzoek blijkt dat slechts een zeer klein deel van deze politiecontacten leidt tot dagvaarding en in het verlengde daarvan, strafrechtelijke veroordeling. Zo worden bijvoorbeeld ook registraties opgenomen waarbij de jongere slechts is gezien en er verder niets aan de hand is. De betekenis van een dergelijk cijfer is dus zeer betrekkelijk.

Juist omdat onze onderzoeksgroep bestaat uit personen die goed bekend zijn bij de politie en derhalve ook nauwlettend in de gaten worden gehouden, zijn wij tot de conclusie gekomen dat een analyse op basis van justitiële documentatie ons het meest betrouwbare beeld verschaft ten aanzien van de vraag hoeveel personen uit onze onderzoeksgroep inmiddels zijn gestopt met criminaliteit.

Inhoudelijke analyse

Van alle personen uit onze database is de justitiële documentatie systematisch geanalyseerd en gecategoriseerd. In de eerste plaats is gekeken hoeveel personen na begin 2010 nog strafrechtelijk zijn veroordeeld, om zo tot een gedegen antwoord op onze eerste onderzoeksvraag te komen. Vervolgens is per persoon uit onze database gekeken hoeveel keer hij / zij strafrechtelijk is veroordeeld in voornoemde periode van 6 jaar. Dit wordt ook wel aangeduid als de delictsom. Voorts zijn de ontwikkelingen ten aanzien van de delictfrequentie inzichtelijk gemaakt door het gemiddeld aantal veroordelingen per persoon uit te splitsen naar jaartal. Hierbij is ook een vergelijking gemaakt tussen de personen die wij hebben aangeduid als stopper en als niet stopper. Tot slot is er bij iedere persoon uit onze database een globaal overzicht gegeven van de ontwikkelingen met betrekking tot het delictgedrag. Hierin komen de belangrijkste delictsoorten voor, maar ook eventueel afwijkend delictgedrag.

3.2. Interviews

Participanten

De participanten uit de database zijn in eerste instantie benaderd via verschillende instanties, waarvan medewerkers die (voorheen) contact hebben (gehad) met de participanten, fungeerden als *gatekeeper* (zie Decorte & Zaitch, 2010: 156). Hierin heeft met name de Reclassering een grote rol gespeeld. Met instemming van de participant werd zijn telefoonnummer aan de onderzoekers gegeven, die vervolgens contact legden om een afspraak te maken voor een gesprek.

Daar veel participanten niet (meer) bekend waren bij de door ons benaderde instanties, is er daarna via brieven geprobeerd direct contact te leggen, dus zonder gebruik van een *gatekeeper*. Vervolgens zijn er bij veel adressen twee interviewers langs gegaan om de jongere – onder verwijzing naar de eerdere brief – te vragen deel te nemen.

Interviews

Bij elke participant is een semi-gestructureerd interview afgenomen, met behulp van een vragenlijst bestaande uit drie delen: achtergrond informatie, delictgeschiedenis, en stoppen/niet stoppen. Deze gesprekken varieerden in duur van een uur tot anderhalf uur en vonden plaats door het hele land, daar sommige participanten gedetineerd zaten in andere regio's. Tijdens de gesprekken werd specifiek aandacht besteed aan: het bieden van stiltes, zodat de participant tijd heeft om zich te herinneren met wie, waar en hoe bepaalde gebeurtenissen zich afspeelden; het stellen van open, niet suggestieve vragen en het niet aanvullen van de participant; het stellen van eenduidige vragen, zonder er verduidelijkende vragen op te laten volgen voor er een antwoord gegeven werd; een actieve luisterhouding, waarbij ook de lichaamshouding en de opstelling van de gesprekspartners in acht werd genomen. Ook werd erop gelet geen genoegen te nemen met algemene antwoorden en werd waar mogelijk doorgevraagd op details en 'markers'. In het kader van deze markers werd in sommige gevallen ook een tijdslijn opgesteld. Door met de participant bepaalde levensfasen op papier te zetten, kan het terughalen van andere zaken – die zich in dezelfde levensfase afspeelden – aanzienlijk worden vergemakkelijkt.

De locaties varieerden van een spreekkamer in een gevangenis of een gespreksruimte bij de reclassering of politie, tot een spontaan gesprek in de tuin achter het huis van een jongere. Een rustige, relatief neutrale locatie is voor het interview optimaal om ongestoord en open in gesprek te kunnen gaan. De keren waarbij dit niet mogelijk was, bleek eens te meer welke voordelen een goede locatie heeft. De jongen die wij enkel bij zijn ouders konden spreken, wilde op zijn woorden letten omdat hij bang was dat zijn ouders mee zouden luisteren. Daarnaast hebben enkele participanten in detentie niet volledig open kaart willen spelen, uit angst voor onzichtbare af luisterapparatuur in de kamer.

Verbatims

Met instemming van de participant werd het gesprek opgenomen op tape, zodat het later (geanonimiseerd) uitgewerkt kon worden in een verbatim. In detentie is opnameapparatuur niet toegestaan, tijdens die interviews is er meegeschreven en werd door de interviewers achteraf het materiaal vergeleken, om zoveel mogelijk de sfeer en de vocabulaire van de participant te waarborgen in de uitwerking. De interviews zijn afgenomen in tweetallen, waarbij waar mogelijk minimaal een vrouwelijke interviewer aanwezig was. Vrouwen worden door deze onderzoeksgroep doorgaans als minder bedreigend ervaren. Zij hebben daardoor gemakkelijker toegang tot meer informatie dan hun mannelijke collega's (Van Liempt & Maalsté; zoals geciteerd in Kleemans, Korf & Staring, 2008: 333).

Inhoudsanalyse

De verbatims zijn vervolgens onderworpen aan een *content analysis* (Berg, 2009: 338-377) met behulp van een codeerschema. Het elementniveau waarop werd geteld is het thema; per participant werd geturfd en / of verhelderd wat zijn situatie was op alle punten van het codeerschema. Vervolgens werden quotes geselecteerd die verduidelijkend werken om de meningen en concepten te illustreren. De verbatims werden in *special classes* (Berg, 2009: 352) ingedeeld: in eerste instantie: niet stopper / stopper; in tweede instantie op het niveau van primaire invloeden: partner / ouders / human agency. Wat betreft de theorie is er zowel gebruik gemaakt van deductie uit literatuur en bevindingen uit eerder vergelijkbaar onderzoek, als van inductie, om specifieke kenmerken van deze onderzoeksgroep niet over het hoofd te zien.

4. De cijfers

4.1. Inleiding

Om een zo objectief mogelijk antwoord te formuleren op de vraag hoeveel van de oorspronkelijke 81 jeugdige veelplegers inmiddels zijn gestopt, is de justitiële documentatie geanalyseerd van 76 jongeren. De resterende vijf jongeren kwamen niet in aanmerking voor een inhoudelijke analyse: drie verblijven niet meer in Nederland, één is in 2010 overleden en een jongere is afgefallen omdat hij een ernstig zedenmisdrijf heeft gepleegd. Aangezien zedendelinquenten zich kenmerken door specifieke persoonlijkheidskenmerken, zoals cognitieve vervormingen en psychopathie, mag worden aangenomen dat deze persoon sterk verschilt (ook in zijn eventuele proces van desistance) in vergelijking tot de rest van de onderzoeksgroep (Meijer & Merckelbach, 2006). Om die reden hebben we deze persoon buiten het onderzoek gelaten.

Dit betekent dat het justitieel verleden van bijna 94% van de onderzoekspopulatie in kaart is gebracht. De onderzoekspopulatie bestaat uit 75 mannen en 1 vrouw en is ontleend aan eerder onderzoek naar de achtergronden van jeugdige veelplegers in de regio Utrecht (Weijers, Hepping & Kampijon, 2010).

De onderzoekspopulatie bestaat dus uit jeugdigen die in de fase van minderjarigheid op enig moment als jeugdige veelpleger geregistreerd hebben gestaan. Thans bevinden op één na alle personen zich in de leeftijd tussen 18 en 25 jaar. De gemiddelde leeftijd van de onderzoeksgroep is 21,8 jaar. Er is gekozen om het delictgedrag te analyseren in de periode tussen 2006-2012. Dit sluit goed aan bij de voorloper van dit onderzoek, waarin de dossierstudie zich richtte op personen tussen 12 en 18 jaar (Weijers, Hepping & Kampijon, 2010). De gekozen onderzoeksperiode markeert dus de overgang van minderjarigheid naar jongvolwassenheid, een periode waarin volgens de onderzoeksliteratuur het desistanceproces doorgaans aanvangt.

4.2. Definitie stopper/ niet-stopper

Om antwoord te kunnen geven op de vraag hoeveel van de onderzochte personen inmiddels zijn gestopt met criminaliteit, is het noodzakelijk een termijn vast te stellen waarin de onderzochte personen zich niet schuldig hebben gemaakt aan enig strafbaar gedrag. Hierbij is de laatst vastgestelde pleegdatum als uitgangspunt genomen. In algemene zin past bij het analyseren van delictgedrag de nuancering dat het onmogelijk is om met absolute zekerheid vast te stellen of iemand is gestopt met het plegen van delicten. Hoewel sommige onderzoekers menen dat pas met zekerheid van desistance kan worden gesproken, indien de persoon is overleden, is het gebruikelijk om een vooraf bepaalde delictvrije periode als criterium te hanteren voor de afweging of iemand kan worden beschouwd als 'gestopt' of 'niet gestopt'. Meestal wordt daarbij een periode van 2 jaar aangehouden. Hier is de keuze gemaakt dit criterium aan te scherpen. Als uitgangspunt is genomen iemand als stopper aan te merken indien hij / zij sinds begin 2010 niet meer strafrechtelijk is veroordeeld wegens een misdrijf of overtreding. Dit komt neer op een delictvrije periode van ruim 3 jaar. Dit is een streng criterium, juist bij deze leeftijdsgroep, omdat dit gezien de gemiddelde leeftijd van 21,8 jaar betekent dat de respondenten gemiddeld rond hun 18e worden geacht te zijn gestopt met delicten plegen om in aanmerking te komen voor de titel 'stopper'. Een dergelijk lange periode biedt echter de mogelijkheid om met vrij grote stelligheid een uitspraak te kunnen doen over de vraag of een persoon werkelijk is gestopt met zijn criminele levenspatroon. Deze keuze heeft echter uiteraard directe gevolgen voor het percentage van onze onderzoekspopulatie dat als

stopper aangemerkt kan worden. Wij zullen dit nog nader illustreren door het verschil in percentages te laten zien indien een delictvrije periode van 2 jaar wordt aangehouden.

Grensgevallen

Hoewel het criterium 'sinds begin 2010 niet meer strafrechtelijk veroordeeld' een scherp af te bakenen grens lijkt, brengt het consequent vasthouden aan dit criterium enkele dilemma's aan het licht. Zoals genoegzaam is gebleken, is desistance immers een proces van gestage afname in delictfrequentie en ernst van de delicten (Le Blanc & Loeber, 1998). Hoe nu te oordelen over een persoon die al vele jaren niet meer strafrechtelijk wordt veroordeeld, maar in 2012 wordt geregistreerd voor een licht verkeersdelict? Men kan deze persoon beschouwen als een grensgeval.

Wij hebben besloten een uitzondering te maken voor enkele personen in onze onderzoeksgroep die slechts eenmaal na 2010 staan geregistreerd voor een overtreding, bijvoorbeeld overtreding van een APV of een lichte verkeersovertreding. Deze personen laten een dusdanige afname en wijziging in delictgedrag zien ten opzichte van het oude criminele patroon, dat zij volgens ons behoren tot de categorie stoppers.

4.3. Eerste onderzoeksvraag:

'Welke en hoeveel van de 81 Utrechtse jeugdige veelplegers zijn inmiddels gestopt met criminaliteit? c.q: Welke zitten nog midden in het proces van stoppen of doorgaan?'

Op basis van de geanalyseerde gegevens uit de justitiële documentatie kunnen wij concluderen dat 21 van 76 personen uit onze onderzoeksgroep voldoen aan de definitie van stopper. Dit komt neer op ruim 27% van het totaal. Van de 21 personen die wij als stopper hebben aangemerkt zijn er 5 grensgevallen. Deze personen zijn dus na 2010 nog eenmaal geregistreerd voor een overtreding, maar behoren wel tot de categorie stoppers. Vanzelfsprekend betekent dit dat 55 van de 76 personen na 2010 nog strafrechtelijk zijn veroordeeld en – volgens onze definitie - nog niet zijn gestopt met criminaliteit. Dit komt neer op 73% van het totaal, hetgeen tot de conclusie leidt dat het overgrote deel van de voormalig jeugdige veelplegers in de huidige situatie nog niet is gestopt met criminaliteit.

Om aan te tonen hoe groot de invloed is van het gehanteerde criterium op de vraag hoeveel procent van onze onderzoekspopulatie is gestopt met het plegen van delicten, is tevens nagegaan op welk percentage wij uitkomen indien een minder strikt criterium wordt gehanteerd. Indien het criterium wordt aangepast naar 'twee jaar delictvrij', dus sinds het begin van 2011 niet meer strafrechtelijk veroordeeld, dan stijgt het percentage personen dat is gestopt naar 50%. Dat betekent bijna een verdubbeling van het aantal stoppers. Net als bij het strenge 3-jaarscriterium zijn ook bij deze 2-jaarsindeling alle laatst geregistreerde delicten gecontroleerd om rekening te kunnen houden met grensgevallen, waarbij het dominante delictpatroon is beëindigd, maar (recent) nog wel een keer een lichte verkeersovertreding of iets vergelijkbaars is geregistreerd. De vergelijking van het aantal stoppers volgens beide criteria geeft een interessante eerste impressie van de (snelle) afname van het delictgedrag rond de 20 jaar bij voormalig jeugdige veelplegers. In de volgende paragrafen gaan we verder in op deze ontwikkeling.

Echter, de vergelijking maakt ook twee andere dingen duidelijk. Ten eerste rechtvaardigt dit de conclusie dat de inhoudelijke beantwoording van de onderzoeksvraag 'wie er gestopt zijn' zeer sterk afhankelijk is van het gehanteerde criterium. Daarnaast rechtvaardigt het ook ons strenge 3-jaarscriterium. Het 2-jaarscriterium blijkt bij nadere analyse namelijk te impliceren dat verschillende personen als stoppers worden gecategoriseerd die in feite überhaupt niet konden worden geregistreerd, omdat ze langdurig gedetineerd waren. Dit fenomeen wordt

doorgaans aangeduid als het ‘incapacitatie-effect’. Kortom, door vast te houden aan de strikte periode van 3 jaar wordt de kans kleiner dat de cijfers een vertekend beeld opleveren.

4.4. Ontwikkelingen in delictgedrag

Delictsom en delictfrequentie

In tabel 1 wordt een overzicht gegeven van het totaal aantal delicten dat is geregistreerd in de justitiële documentatie van de 76 geanalyseerde personen uit onze onderzoeksgroep. Het aantal delicten wordt uitgesplitst per jaar voor de periode 2006-2012. Daarnaast wordt het gemiddeld aantal veroordelingen per persoon-per jaar weergegeven.

Tabel 1. Overzicht aantal veroordelingen totaal aantal jongeren 2006-2012

Jaartal	Totaal	Gemiddeld per persoon
2006	162	2,13
2007	196	2,58
2008	145	1,91
2009	179	2,35
2010	146	1,92
2011	95	1,25
2012	27	0,36
Periode 2006-2012	950	12,5

Uit de cijfers in tabel 1 blijkt dat de door ons geanalyseerde groep van 76 personen in de voorliggende 6 jaar tot een totaal van 950 strafrechtelijke veroordelingen komen. Dit komt neer op een gemiddelde van 12,5 veroordelingen per persoon over voornoemde periode.

Als we kijken naar de ontwikkelingen in delictfrequentie dan zijn schommelingen zichtbaar tot grofweg 2010, vanaf dat moment valt een constante daling in delictfrequentie waar te nemen. Opvallend is het jaar 2009 waarin vrij onverwacht een forse toename in delictgedrag is te zien. Mogelijk is dit verklaarbaar door het feit dat een groot deel van de onderzoeksgroep in 2009 de leeftijd van 18 heeft bereikt, waardoor niet meer het jeugd- maar het volwassenenstrafrecht van toepassing is geworden.

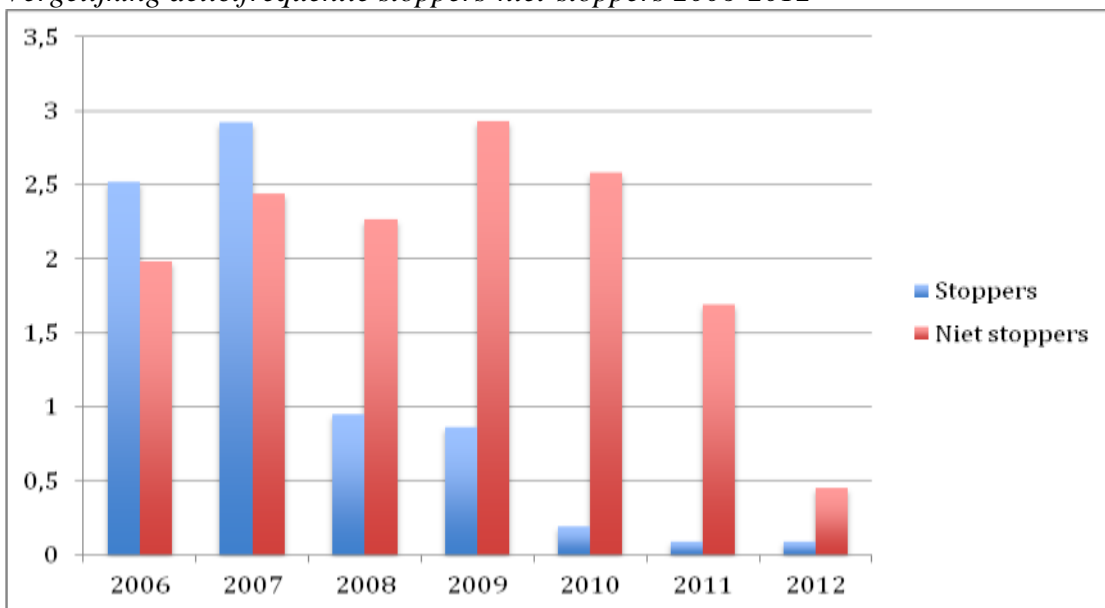
Overigens past hier de opmerking dat niet is uit te sluiten dat een deel van de jongeren minder gepakt wordt omdat ze ander, lees slimmer, delictgedrag zijn gaan vertonen. Wij kunnen echter op basis van deze gegevens vaststellen dat er een vrij hardnekkig, stabiel patroon waarneembaar is ten aanzien van het aantal keren dat de voormalig jeugdige veelplegers worden veroordeeld, ook in het begin van de periode van jongvolwassenheid. Wel blijkt dat er een geleidelijke afname in delictfrequentie plaatsvindt, overeenkomstig bevindingen uit vergelijkbaar onderzoek (Piquero, Farrington & Blumstein, 2007). Op basis van onze bevindingen lijkt de verwachting gerechtvaardigd dat de dalende trend zich in de komende jaren versneld door zal zetten. De cijfers over 2012 geven momenteel nog wel een vertekend

beeld aangezien in sommige zaken wel een dagvaarding loopt, maar de zaak nog niet op zitting is geweest.

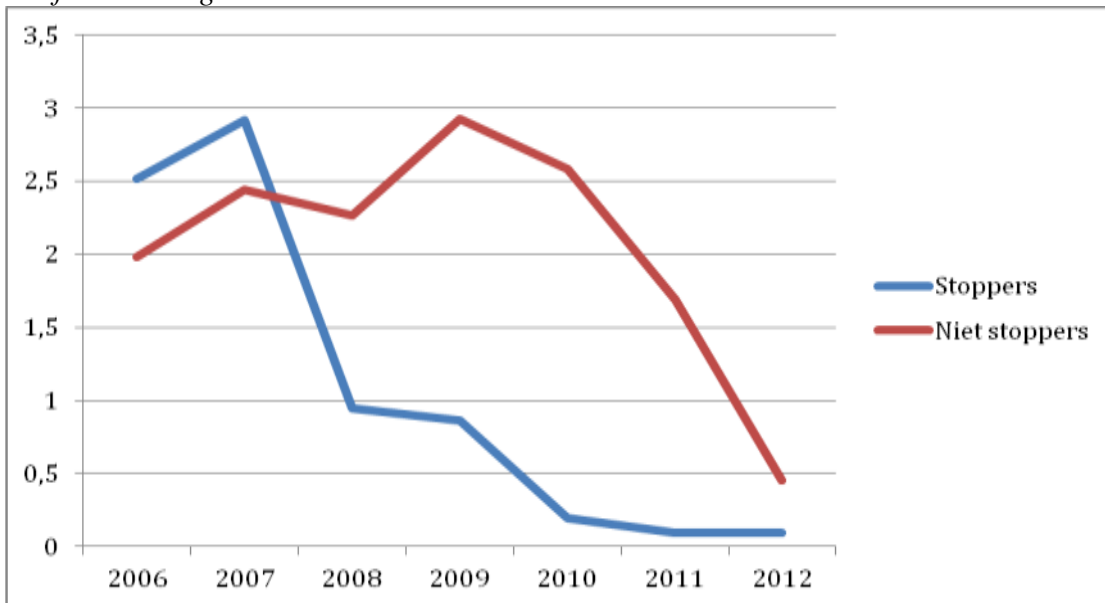
4.5. Stoppers vs. niet-stoppers

Het ligt voor de hand dat bij een vergelijking van het delictgedrag tussen de stoppers en niet-stoppers, na 2010 grote verschillen waarneembaar zijn. Het criterium op basis waarvan wij het onderscheid maken tussen stopper en niet-stopper is immers gebaseerd op de delictvrije periode na 2010. Interessant is echter om te onderzoeken of de groep die door ons als stopper wordt aangemerkt ook voor 2010 al wezenlijk ander delictgedrag laat zien. Om dit inzichtelijk te maken is de groep stoppers gescheiden van de groep niet-stoppers en is gekeken naar de verschillen in delictfrequentie in de periode 2006-2012. In onderstaande diagram en grafiek is het verschil in delictfrequentie weergegeven tussen de groep stoppers en de groep niet-stoppers.

Vergelijking delictfrequentie stoppers-niet-stoppers 2006-2012

Grafische weergave

Op basis van de gegevens ontleend aan bovenstaande grafiek kunnen wij concluderen dat er in de jaren 2006 en 2007 nog weinig verschil is waar te nemen tussen beide groepen. Sterker nog, de stoppers laten in beide jaren een hogere delictfrequentie zien dan de niet-stoppers. Hierbij dient wel opgemerkt te worden dat een persoon uit de groep stoppers in 2007 voor maar liefst 30 delicten strafrechtelijk is veroordeeld, waardoor het gemiddelde is vertekend. Als deze uitschieter niet wordt meegenomen in de berekening dan bevinden de stoppers zich in 2007 ook al ruim onder de gemiddelde delictfrequentie van de niet-stoppers. Op basis hiervan kan de conclusie worden getrokken dat de groep stoppers zich laat kenmerken door een korte, vrij heftige periode van delicten plegen, waarna het criminele gedrag bijna geheel stopt. Een fors deel van de stoppers komt dus alleen in de adolescentie met politie en justitie in aanraking.

Verder kunnen wij concluderen dat de scherpe daling in delictfrequentie bij de stoppers ook voor 2010 al vorm krijgt, terwijl de niet-stoppers nog geruime tijd stabiel crimineel gedrag laten zien. Echter ook voor de niet-stoppers geldt dat het delictgedrag langzaam en geleidelijk afneemt in de periode van jongvolwassenheid. In bredere zin past dit overigens in de dalende recidivetrend die zichtbaar is vanaf 2010 ten aanzien van de totale groep jongvolwassenen, in de regio Utrecht (Jaarverslag 2012, VeiligheidsHuis Amersfoort en Utrecht). De zeer lage delictscores na 2010 in de groep stoppers zijn de zogenaamde grensgevallen.

4.6. 'Pure jeugd'-veelplegers, top tien persistenten en etniciteit

'Pure jeugd'-veelplegers: Bij 15 van de 21 stoppers blijken alleen tijdens hun minderjarigheid serieuze delicten te zijn geregistreerd. Een enkeling komt daarna nog slechts vanwege een lichte overtreding met de politie in aanraking. Daarbij valt een kern van 6 heel jonge 'pure jeugd'-veelplegers te onderscheiden. Dat betreft een groep die alleen op heel jonge leeftijd - 14-15 en misschien daarvoor - (een serie) delicten pleegt en er dan in de adolescentie al weer duidelijk mee ophoudt: 'modelstoppers' (vergelijk het portret van Ibrahim in het volgende hoofdstuk).

Toptien: De toptien qua totaal aantal geregistreerde delicten over de periode 2006-2012 heeft in totaal gemiddeld bijna 25 registraties per persoon. Dat is gemiddeld 3,5 per jaar per persoon. Toch is ook bij hen sprake van een lichte afname over de laatste 3 jaar naar iets meer dan 3 registraties per jaar gemiddeld per persoon. Onder hen zitten echter ook 3 personen bij wie juist een toename in frequentie zichtbaar wordt in de laatste 3 jaar.

Etniciteit: In het bestand komen 36 Marokkaans-Nederlandse jongemannen voor. Zij zijn in beide groepen vertegenwoordigd. Tien van hen zijn gestopt. Zij vormen daarmee bijna de helft van de stoppers. Van deze stoppers zijn 4 door ons geïnterviewd. Van de 36 behoren er 3 tot de toptien; één daarvan hebben we geïnterviewd.

4.7. Specialisten of generalisten?

Tenslotte geven de cijfers aanleiding om conclusies te trekken wat betreft de vraag die werd opgeworpen in hoofdstuk 2 (para 2.3): in hoeverre is er bij deze jongvolwassenen sprake van 'specialisering'? Leggen zij zich, voorzover ze na hun 18e zijn doorgegaan met delicten plegen, toe op vermogensdelicten, of op geweld, op specifieke dingen als woninginbraken, autokraken, dealen?

We kunnen concluderen dat het beeld op dit punt onveranderd blijft, zoals duidelijk wordt uit de bijlage aan het eind van deze studie: vrijwel al degenen die na hun 18e door gaan, zijn voor vermogensdelicten geregistreerd, variërend van inbraken in woningen en winkels tot diefstal. Maar daarnaast komen ook nog steeds veel registraties voor wegens geweldsdelicten - mishandeling, bedreiging en (grof) geweld bij vermogensdelicten. En wat wellicht het meest opvallend is, is dat veel politiecontacten daarnaast nog steeds betrekking hebben op wangedrag op straat en in het verkeer, maar ook op risicogedrag zoals te hard rijden, onverzekerd autorijden en rijden zonder rijbewijs. Over het geheel genomen kunnen de persistente jongvolwassenen dus net als de jeugdige veelplegers als 'generalisten' worden beschouwd.

Tegelijkertijd komt uit de hiernavolgende interviews naar voren dat een deel van de persistente veelplegers, vaak in overleg met of op advies van de omgeving, langzamerhand (een deel van) de criminele activiteiten verlegt naar zaken waar de pakkans minder groot is, zoals dealen en heling. Maar dit zijn precies de kwesties waar de cijfers geen inzicht in bieden en waar interviews met de betrokkenen een beter perspectief op kunnen bieden.

5. De deelnemers

5.1. Inleiding

In dit hoofdstuk presenteren we een beknopt overzicht met kerngegevens betreffende de 21 door ons geïnterviewde personen, plus een vijftal portretten die de verschillende fasen waarin betrokkenen zich bevinden karakteriseren, vanuit het perspectief van hun mogelijke motivatie om te stoppen met hun criminele levenswijze. In het volgende hoofdstuk volgt de uitwerking van de resultaten op de door ons afgenomen interviews.

5.2. Contactpersonen

Vanaf de aanvang van het onderzoek lag de prioriteit bij het benaderen van mogelijke contactpersonen. Dit bleek echter een lastige en tijdrovende bezigheid. De jongvolwassenen uit dit onderzoek behoren tot een moeilijk bereikbare groep. Dit geldt voor zowel degenen die zijn gestopt als voor de niet gestopten. Voor de eersten is de voornaamste reden dat zij hun verleden achter zich willen laten en niet terug willen kijken op deze slechte periode. Voor degenen die niet gestopt zijn, geldt uiteraard dat zij achterdochtig en bang zijn om teveel informatie te geven. Tegen deze achtergrond is het bijzonder dat 21 participanten, waarvan 7 gestopten en 14 die niet zijn gestopt, toch hebben ingestemd om mee te werken aan een interview. Een belangrijk deel van de interviews zou niet plaats hebben gevonden als er geen bemiddeling was geweest van zogenaamde sleutelfiguren of *gatekeepers*. Doordat de participanten al een band met deze personen hadden, waren zij soms sneller bereid om mee te werken. Twee participanten gaven zelfs aan dat hun vertrouwenspersoon de reden was dat zij meewerkten aan het onderzoek. Echter, ook het werkelijk in contact komen met deze vertrouwenspersonen en vervolgens via hen uiteindelijk echt tot een afspraak komen met een van onze participanten bleek een tijdrovende bezigheid. De *gatekeepers* zijn vaak personen met een hoge werkdruk, die niet altijd zitten te wachten op dergelijke verzoeken.

In eerste instantie is een persoonlijke afspraak gemaakt met deze tussenpersonen om het onderzoek toe te lichten. Nadat de partijen hadden ingestemd is de namenlijst overhandigd. De meerderheid van de participanten is via Reclassering Nederland, Victas, afdeling reclassering en Reclassering Leger Des Heils benaderd. In totaal zijn 30 jongvolwassenen bekend bij deze reclasseringsinstanties. Van deze 30 jongvolwassenen hebben 22 een toezichthouder. Dat wil zeggen dat zij regelmatig contact hebben met deze persoon. De overige 8 hebben van de rechter een werkstraf opgelegd gekregen. Deze jongvolwassenen zijn door de taakstrafcoördinator benaderd. Helaas bleken slechts weinig jongvolwassenen via deze weg bereid om mee te werken aan het onderzoek. Een enkele respondent gaf daarbij aan dat hij van mening was dat hij niet tot de doelgroep behoorde. Anderen maakten duidelijk dat zij geen behoefte hadden om over het onderwerp te spreken.

Daarnaast zijn Altrecht, Exodus, Jongerenwerk Utrecht (JOU), Backup (stichting Stade), Pension Singelzicht, de Raad voor de Kinderbescherming, verschillende wijkwelzijnsorganisaties en Titan benaderd, voorts de Gemeente Utrecht en de politie. Bij de gemeente is contact geweest met de coördinator van de groepsaankpak. Via deze coördinator zijn een aantal namen van jongeren naar voren gekomen die goed contact hadden met verschillende wijkagenten. Bij de politie is contact geweest met verschillende daderregisseurs, zowel uit Utrecht-stad als uit omliggende gemeenten. Deze daderregisseurs coördineren de hulpverlening, aankpak en andere

relevante zaken voor stelselmatige daders. Ook zijn verschillende wijkagenten benaderd om contact te leggen met jongeren. Ook deze aanpak bleek echter niet bij alle jongvolwassenen succesvol; slechts 3 interviews zijn via deze weg tot stand gekomen (2 keer wijkagent, 1 keer Titan).

Tot slot is contact gelegd met de Dienst Justitiële Instellingen (DJI). Aangezien een deel van de onderzoeksgroep in detentie verbleef, is aan de DJI toestemming gevraagd om interviews in detentie af te mogen nemen. Na enige vertraging is deze toestemming uiteindelijk verleend en zijn in verschillende PI's en HvB's in totaal 7 interviews afgenomen.

Om het aantal interviews omhoog te krijgen is besloten om daarnaast mogelijke participanten rechtstreeks te benaderen. Daartoe is hen eerst een brief gestuurd waarin werd aangekondigd dat ze binnenkort zouden worden benaderd met een verzoek om mee te werken aan een interview over hun verleden als 'jeugdige veelpleger' en hoe het hen sindsdien is vergaan. Vervolgens zijn ze (soms meerdere malen) op hun huisadres benaderd met het verzoek een afspraak te maken voor een interview. Dit heeft nog een vijftal interviews opgeleverd.

5.3. Participanten

Hieronder zetten we zeer beknopt de belangrijkste informatie over de 21 participanten op een rij. Met het oog op de privacy zijn alle namen in dit onderzoek fictief. Bij aanvang van de interviews is de participanten gevraagd of zij een fictieve naam voor zichzelf wilden bedenken. Een aantal participanten had meteen een fictieve naam paraat, anderen gaven aan dat de onderzoekers zelf een naam konden bedenken.

Naam	Leeftijd	Nationaliteit	Type delict(en)
Hans	21	Nederlands	Voetbalvandalisme, mishandelingen en woningovervallen.
Michael	22	Nederlands	Diefstallen en verkeersovertredingen.
Mohammed	21	Marokkaans/Nederlands	Ernstige geweldsdelicten en vermogensdelicten.
Abdel	21	Marokkaans/Nederlands	Ontwikkeling van geweld- en vermogensdelicten naar opium.
Jordan	22	Amerikaans/Nederlands	Diefstal, straatroof, afpersing en verkeersdelicten. Gedetineerd voor doodrijden van persoon onder invloed.
Mounir	23	Marokkaans/Nederlands	Vermogensdelicten
Mustafa	23	Marokkaans/Nederlands	Veel geweld, handel in drugs. ISD maatregel.
Mike	20	Chinees/Nederlands	Bedreigingen, vernielingen en wederspansigheid.
Fouad	20	Marokkaans/Nederlands	Winkeldiefstal, heling, openbare geweldpleging en woninginbraak.

Angelo	21	Nederlands	Zware geweldsdelicten, bedreiging en vermogensdelicten.
Marco	21	Nederlands (Roma)	Afpersing, mishandeling en diefstal.
Ryan	23	Surinaams/Nederlands	Vermogensdelicten, wapen, opium en groot aantal verkeersdelicten.
Faissal	18	Marokkaans/Nederlands	Begon met vermogensdelicten, daarna geweld.
Roel	23	Nederlands	Begon met vernielingen van o.a. auto's. Later geweld tegen personen, verstoren openbare orde en doodsb bedreigingen.
Saddam	21	Irakees/Nederlands	Vermogensdelicten en mishandelingen.
Nabil	21	Marokkaans/Nederlands	Vermogensdelicten, ontwikkeling van diefstal naar straatroof en inbraken.
Dennis	23	Frans Guinees/Nederlands	Vermogensdelicten opium, laatste delict cocaïne smokkel.
Hamza	21	Marokkaans/Nederlands	Vermogensdelicten
Ibrahim	21	Marokkaans/Nederlands	Vermogensdelicten
Badr	20	Marokkaans/Nederlands	Straatroof en mishandeling
Zakaria	22	Marokkaans/Nederlands	Vermogensdelicten, vernielingen en verkeersovertredingen, relatief gering aantal delicten gepleegd

5.4. De motivatiecyclus

Uit de interviews kwam al snel het belang van motivatie naar voren, motivatie om het eigen leven bij te sturen van de kant van de (ex)-veelpleger. In de literatuur hebben we hiervoor goede aanknopingspunten gevonden in het werk van Prochaska en DiClemente (1994), dat oorspronkelijk is ontwikkeld om het proces van breken met een verslaving te doorgronden. Hun zogenoemde transtheoretisch model beschrijft motivatie tot verandering als een cyclisch proces. Dat betekent dat de motivatie tot gedragsverandering zelden in één keer tot stand komt en dat het veranderingsproces niet lineair toewerkt naar één eindpunt, maar dat iemand tijdens dit proces meestal, en op verschillende momenten, ook terugvallen kent. Zij onderscheiden daarom zes verschillende stadia van gedragsverandering: voorbeschouwing, overweging, beslissing en voorbereiding, actieve (gedrags-)verandering, consolidatie (volhouden) en ten slotte terugval. In het onderzoek naar Utrechtse veelplegers is het interessant om te onderzoeken of deze jongvolwassenen gemotiveerd zijn om te veranderen – en indien dat het

geval is – in welk stadium van het transtheoretisch model zij zich bevinden. Deze verschillende stadia met hun kenmerken zullen kort toegelicht worden.

a. Voorbeschouwing

De voorbeschouwing is het stadium waarin het minst gebruik wordt gemaakt van veranderingsprocessen. Personen in dit stadium verwerken weinig informatie over hun problemen en zij besteden weinig tijd en aandacht aan zelfevaluatie. Ook ervaren zij weinig emotionele reacties met betrekking tot negatieve aspecten van hun probleemgedrag. Personen zijn zich niet tot nauwelijks bewust van hun problemen, of zoeken de oorzaak van problemen niet in hun eigen gedrag. Behalve het ontkennen van problemen, worden problemen in deze fase ook gerationaliseerd en geïnternaliseerd. Ook het voorkomen van confrontaties met eigen problemen wordt in deze fase vaak gezien.

b. Overweging

Tijdens het stadium overweging wordt iemand zich bewust van een probleem. Personen overwegen om problemen op te lossen, maar nemen nog geen beslissing om te veranderen. Het stadium wordt gekenmerkt door ambivalentie, mensen willen wel veranderen maar weten nog niet precies hoe zij dat willen of moeten doen. Dit is tevens een fase waarin mensen geneigd zijn tot het zoeken van steun bij anderen.

c. Beslissen & voorbereiden

Het stadium van beslissen en voorbereiden kan gezien worden als een tussenfase: tussen de voorbeschouwing en de actieve verandering staat de besluitvorming. Het is de beslissingsfase tussen het overwegen om te veranderen en de overgang naar de daadwerkelijke actie om te veranderen. In dit stadium volgt de voorbereiding waarin een beslissing valt en plannen worden ontwikkeld om iets aan problemen te doen. Deze beslissing is de eerste concrete aanwijzing voor een psychische verandering. Vaak wordt in dit stadium de omgeving betrokken doordat de betreffende persoon naar buiten treedt met zijn problemen en zijn eerste plannen om hier iets aan te doen.

d. Actieve (gedrags-)verandering

Tijdens het stadium actieve verandering vinden daadwerkelijke gedragsveranderingen plaats. Deze veranderingen gaan in de regel gepaard met stress, die wordt veroorzaakt door het doorbreken van gewoonten en het opgeven van het bekende voor het onbekende. Hierbij merken Prochaska en DiClemente (1994) op dat verandering vaak gepaard gaat met onder andere het ervaren van dwang, mislukking en schuldgevoelens. Doordat de directe omgeving vaak eenzelfde soort levensstijl heeft, lopen personen die daadwerkelijk veranderen het risico om afgewezen te worden door hun omgeving. Door het aangaan van nieuwe bindingen, zoals een nieuwe liefdesrelatie, wordt verandering eenvoudiger. Afhankelijk van een aantal factoren, waaronder persoonlijkheidsstructuur, gebeurtenissen gedurende de levensloop, verworven vaardigheden en de steunstructuur waarover iemand beschikt, worden persoonlijke veranderingsstrategieën ingezet.

e. Consolidatie

Tijdens het consolidatiestadium staat de integratie van de bereikte veranderingen centraal. De veranderingen die iemand heeft ingezet moeten worden geïntegreerd in zowel de persoonlijkheid als in de rest van het leven. Het risico van terugval in het probleemgedrag is

groot. Daarom moeten mensen over alternatieve gedragingen en reactiepatronen beschikken om onder bepaalde condities niet terug te vallen in het oude probleemgedrag. Als belangrijkste voorwaarde noemen de onderzoekers het ontstaan van een nieuw zelfgevoel. Het besef dat iemand meer en meer de persoon wordt, die hij of zij graag wil zijn. Erkenning door anderen is hierbij van groot belang.

f. Terugval

Zoals eerder aangegeven kan in elke fase terugval plaatsvinden; meteen na de eerste pogingen om een andere wending aan iemands leven te geven, maar ook veel later, als iemand al geruime tijd lijkt gestopt. Daarom wordt de terugval door ons niet als aparte fase behandeld.

De redeneringen en motieven van de niet-stoppers zijn langs de verscheidene motivatiefasen gelegd, om uit te zoeken waar zij staan in een eventueel stopproces. In de fase van *voorbeschouwing* zijn ingedeeld: Angelo, Nabil, Mohammed, Michael, Hans, Jordan en Faissal; ofwel doen zij vage uitspraken over ooit wel willen stoppen, maar geven zij tegelijkertijd aan dat het niet kan, omdat er dan geen geld is (het externaliseren van de oorzaak van de problemen), ofwel geven zij te kennen geen enkele interesse te hebben in stoppen en tevreden te zijn met hun huidige leven.

Vervolgens, bij de fase *overweging* leken de verhalen van Fouad, Marco, Mustafa en Abdel te passen. Zij hebben een idee over hoe ze zouden willen stoppen, maar weten nog niet hoe het hen ooit zal lukken. De ambivalentie van de wens om te stoppen, versus de twijfel en het gebrek aan hoop op die uitkomst, komen hieruit naar voren.

De fase van *beslissen en voorbereiden* geldt voor de jongens die concrete plannen hebben om uit hun oude buurt weg te blijven en een baan hebben geregeld. Ze willen stoppen en hebben concreet voor zichzelf duidelijk hoe ze dat het best aan kunnen pakken. Saddam en Ryan kunnen hieronder worden geschaard. Hierbij past de kanttekening dat beide participanten vast zaten op het moment dat ze hun verhaal deden. Hun plannen, hoewel redelijk concreet, waren dus nog slechts theorie.

De laatste fase die bij onze participanten onderscheiden kon worden, is de *consolidatie*. Daarin past Zakaria. Hij geeft aan al twee jaar geen delicten meer te hebben gepleegd en dit komt eveneens uit de documentatie naar voren. Hij lijkt zich een nieuw levenspatroon eigen te hebben gemaakt en is dat nu aan het stabiliseren.

Om deze verschillen nader te illustreren presenteren wij hier vier portretten van niet-stoppers in verschillende fasen, gevolgd door een portret van een typische stopper.

5.5. Portretten

Hans: 'Hoezo stoppen?'

Hans komt voor de eerste maal in de justitiële documentatie voor in het najaar van 2005. Hij is dan 14 jaar. De aanklacht luidt mishandeling. Als hij hiervoor ruim een jaar later voor de parketsecretaris verschijnt, wordt de zaak geseponeerd bij gebrek aan voldoende bewijs. Een paar maanden na deze knokpartij wordt hij opnieuw voor eenzelfde delict opgepakt. Als hij daarvoor bijna een jaar later voor de kinderrechter moet verschijnen, staat hij ook terecht vanwege twee andere delicten, diefstal en heling. Hans is inmiddels 15. Hij krijgt voor deze drie delicten in totaal twee weken jeugddetentie voorwaardelijk met een proeftijd van twee jaar en 60 uur werkstraf en hij moet een flinke schadevergoeding betalen.

Heel veel indruk lijkt dit alles niet op hem te maken, want vrij snel daarna komt hij opnieuw met de politie in aanraking. Eerst tweemaal kort na elkaar wegens rijden zonder rijbewijs, waarvoor hij beide malen €130 boete moet betalen. Met de jaarwisseling wordt hij opnieuw

gearresteerd vanwege een vechtpartij. Vanaf dat moment is hij in beeld als jeugdige veelpleger. Weer een aantal maanden later wordt hij opgepakt vanwege betrokkenheid bij een extreem gewelddadige vechtpartij samen met twee ooms en zijn vader in een café. Hij is inmiddels 16. Hans wordt preventief in hechtenis genomen en veroordeeld tot een jaar jeugddetentie plus een schadevergoeding van bijna € 2000. In detentie maakt hij zich meerdere malen schuldig aan bedreiging.

Als Hans vrij komt wordt vrijwel meteen het ingezette patroon van vermogensdelicten, geweldsdelicten en rijden zonder rijbewijs voortgezet. Al snel volgen nieuwe boetes wegens rijden zonder rijbewijs. Die betaalt hij niet, waarop hij opnieuw enkele dagen wordt gedetineerd. De daaropvolgende jaren wisselen periodes in de gevangenis, variërend van enkele dagen of weken tot een half jaar of anderhalf jaar, voortdurend af met korte periodes in vrijheid waarin snel na elkaar delicten worden gepleegd. Zo wordt hij op zijn 19e, kort nadat hij weer is vrij gekomen, vlak voor de kerstdagen opgepakt in Amsterdam wegens een winkeldiefstal (deze zaak wordt overigens ruim een jaar later door het Arrondissementsparket Amsterdam geseponeerd 'wegens recente bestraffing'). Een week later, op oudejaarsavond 2009, wordt hij vervolgens opnieuw aangehouden wegens rijden zonder rijbewijs in Nieuwegein. De Utrechtse kantonrechter is het langzamerhand zat en kiest voor twee weken hechtenis in plaats van weer een (kleine) boete die dan met twee of drie dagen wordt uitgezet. Eind januari 2010 breekt Hans vervolgens in in een woning en even later berooft hij iemand op straat. In de zomer van datzelfde jaar wordt hij voor beide zaken veroordeeld tot 1,5 jaar detentie en een fikse schadevergoeding.

Nauwelijks vrij, op zijn 21e, doet hij alweer actief mee met vechtpartijen en vernielingen na afloop van een voetbalwedstrijd, waarvoor hij 80 uur werkstraf krijgt. Intussen breidt hij zijn criminele actieradius uit. Een paar maanden later, voorjaar 2012, vlak voor en na ons interview, wordt hij namelijk aangehouden voor inbraken in Zuid Holland en Noord Brabant. In de zomer volgt een boete van € 500 wegens onverzekerd autorijden.

Hans is opgegroeid in een gezin en een familie waarin botsingen met de wet erbij horen. Hij treedt in veel opzichten in de voetsporen van zijn vader. Hans heeft een schildersopleiding gedaan; zijn vader is eveneens schilder, heeft een eigen schildersbedrijfje en rommelt er van alles bij. Zijn vader heeft ook meermaals contact met de politie gehad, is met vuurwapens aangehouden, heeft drugs gedeald en iedereen weet dat hij een stevige vechtpartij niet uit de weg gaat. Ooms en neven hebben gezeten voor drugs, wapens, overvallen. Criminaliteit was en is gewoon in de familie, niks om je voor te schamen: 'Er zijn mensen aardig rijk van geworden in mijn familie zeg maar.' De typerende combinatie van veel knokken, stelen en rijden zonder rijbewijs lijkt eerder een levenswijze om trots op te zijn, een bewijs van virulentie, waarmee je laat zien dat je een vent bent die lak heeft aan autoriteiten. Typerend is zijn allereerste contact met de politie. Hij is 13 en heeft te vroeg vuurwerk afgestoken. Als zijn ouders hem komen ophalen bij het politiebureau moeten ze lachen: thuis staat de hele huiskamer vol met dozen zwaar vuurwerk.

De meeste vrienden van Hans zitten zelf ook in de business. Ze kennen elkaar vanaf hun vroege jeugd en hebben net zo vaak vastgezet als hij. Ze hebben een heel netwerk, waarmee ze gestolen spullen inkopen en doorverkopen en wiet en harddrugs verkopen. Samen met twee van zijn beste vrienden bereidt hij een gewapende roofoverval voor op een villa in de buurt van Utrecht. Ze gebruiken veel geweld, worden gepakt en krijgen maximale jeugddetentie. Op de vraag of hij spijt heeft van wat hij de bewoners heeft aangedaan, zegt Hans: 'Nee, nooit.' Op de vraag of hij zich ervoor schaamt, luidt het antwoord: 'Nee, er zitten grotere overvallers bij mij in de familie, dus ik hoef me eigen nergens voor te schamen gelukkig.'

Hij zegt dat ie sindsdien mede op aanraden van zijn vader slimmer te werk gaat. 'Nou, ik pleeg geen overvallen meer, dat soort dingen, maar dingetjes doorverkopen. Heling, doorverkoop, auto's, drugs. (...) Ik verdien meer geld op een makkelijkere manier.' Toch klinkt hier meer de raad van zijn ouders dan dat hij een realistisch beeld geeft van zijn activiteiten. Zijn crimineel CV laat in elk geval zien dat hij daarnaast ook nog steeds op pad gaat om in te breken en mensen te overvallen. Hij zegt het puur voor het inkomen te doen en piekert niet over stoppen: 'Ja, als ik miljonair ben.' Maar het meest opvallende aan zijn crimineel CV is juist dat Hans maar zeer betrekkelijk rationeel te werk gaat en dat nog steeds veel van zijn delicten (en wellicht zijn hele levenshouding) primair een sterk emotioneel geladen karakter hebben. Hij lijkt zich voortdurend te moeten bewijzen als superstoere bink, die schijt heeft aan alles en iedereen.

Abdel: overwegen

De broers en zussen van Abdel studeren of hebben goed werk. Hij is de enige in het gezin met 7 kinderen die in de criminaliteit terecht is gekomen. Zijn ouders werkten allebei, zijn vader als school conciërge en zijn moeder werkte in de avonduren als schoonmaakster in een school. Als hij thuiskwam was er altijd iemand. 'Maar,' zegt Abdel, 'als ik heel eerlijk ben, mijn ouders zijn toch wat ouder en begrijpen ook niet alles. Ik heb hier wel een beetje misbruik van gemaakt op sommige momenten. (...) Vroeger als ik niet luisterde kreeg ik nog wel eens een paar tikjes van mijn vader, maar ja, als je ouder wordt heeft dat niet zoveel zin meer. Dus vanaf mijn 16^e gaf mijn vader de moed een beetje op.' Hij heeft veel contact met zijn moeder, die hij dagelijks belt. Hij zegt ook dat hij zijn gedrag 'niet laat bepalen door zijn ouders: ze hebben het misschien wel geprobeerd, maar daar trok ik mij weinig van aan. Ik heb altijd wel gedaan waar ik zelf zin in had. Mijn ouders weten wel wat voor dingen ik heb gedaan, maar niet alles. Ze willen gewoon niet dat ik het doe en van criminaliteit moeten ze niets hebben. Ze vinden dat verschrikkelijk.'

Abdel begon op zijn 14e met kinderen uit de buurt dingen te stelen, autodiefstal, winkeldiefstal. Hij zegt twee dingen over dat begin: het komt door de omgeving *en* het ligt aan jezelf. Enerzijds: 'Kijk, de meeste jongeren uit mijn omgeving beginnen met criminaliteit, omdat ze het gewoon zien gebeuren.' Anderzijds: 'Ik ben altijd koppig en eigenwijs geweest. Al jong op straat en nooit echt goed luisteren.'

Het milieu van Abdel verschilt dus hemelsbreed van dat van Hans. Maar als uitsluitend naar de delicten wordt gekeken lijken hun criminele carrières op elkaar. Op zijn 15e komt hij voor het eerst in aanraking met justitie, voor mishandeling. Wegens ontbreken van voldoende bewijs komt hij eraf met een mondelinge waarschuwing. Ruim een jaar later volgt een lange werkstraf wegens diefstal, gevolgd door veroordelingen wegens afwisselend geweld en diefstal.

Abdel heeft zijn crimineel cv aangepast door andere activiteiten te gaan ondernemen. 'Diefstal was een beetje mijn wekelijkse zakgeld, maar op een gegeven moment vond ik het dat risico niet meer waard voor een paar honderd euro. Vanaf m'n achttiende ben ik met drugs bezig. Ik versnij het, dan mix ik het en dan doe ik het in zakjes. Dealen is veiliger, je ziet dat niet, je pikt klanten op en dan ga je een rondje rijden en zet je ze weer af. Je kan gewoon snel en veel geld verdienen.' Een keer liep het mis, toen hij voor een deal op pad ging naar Limburg. De zaak liep helemaal uit de hand, Abdel reed daarbij in op agenten en werd veroordeeld tot een gevangenisstraf van 9 maanden. Wij spreken hem als hij in voorarrest zit vanwege deze zaak.

In tegenstelling tot Hans calculeert Abdel echt. Hij doet dus ook geen gekke dingen zoals rijden zonder rijbewijs. Zo heeft hij ook wel degelijk nagedacht over stoppen. 'Vooral als je hebt vastgezet, dan ga je daar toch wel over nadenken. Kijk, als je voortdurend vastzit levert het natuurlijk ook niet zoveel op. Dus is het dan het risico nog wel waard? Maar ja, aan de andere kant, ik heb ook niet zoveel problemen met vastzitten.' Zijn familie dringt er voortdurend op aan dat hij ophoudt met criminaliteit. Abdel zelf ziet echter niet hoe hij dat kan realiseren zonder er hard op achteruit te gaan. 'Kijk, ik heb ook familie die leven van een uitkering maar dat is niks voor mij. Ik moet wel een beetje goed rond kunnen komen. En omdat ik geen werk heb, kom je al snel weer uit in de criminaliteit. Als ik vrijkom zou ik wel graag een vaste baan willen. Het liefst als maatschappelijk werker of hulpverlener. Maar ik denk dat ik dan ook met geld in de knoop ga komen. Ik zou dan weer naar school moeten en dan kan ik natuurlijk niet werken en geld verdienen. Mijn moeder zou wel heel blij zijn als ik dat deed. Een grote financiële klapper maakt denk ik ook geen verschil. Al verdien je in één keer 4 ton ofzo dan gaan je uitgaven ook weer omhoog. Dan wil je bijvoorbeeld weer een grotere en mooiere auto. Dus er zal altijd meer geld nodig zijn. (...) Een goede baan zou wel een verschil maken denk ik.'

'Over 10 jaar denk dat ik dit allemaal achter me heb gelaten. Het liefste heb ik dan gewoon werk. Ik ga niet voor het minimumloon werken. Van 1200 euro in de maand kan een mens niet leven. Maar als ik gewoon 1500 a 2000 euro in de maand verdien is het

genoeg voor mij. Daar zou ik prima van kunnen leven. Het liefste heb ik dan ook een eigen huis met mijn huidige vriendin en misschien een kindje.'

Ryan: voorbereiden

Ryan zat tot zijn 16^e op een ZMOK-school en heeft daarna een jaar ROC autotechniek gedaan. Hij heeft allerlei korte baantjes gehad, onder andere bij McDonalds, een koeriersbedrijf en in het magazijn bij TNT Post. Altijd kort, omdat het hem niet meer beviel of omdat hij vast kwam te zitten. Ryan begon met een winkeldiefstal op zijn 13e, samen met vriendjes uit de buurt: 'Niet gepland, weet je hoe dat gaat? Dan loop je op straat en dan verveel je je en dan doe je dat maar.'

Net als bij Abdel reageren zijn ouders totaal anders dan de ouders van Hans. Na zijn aanhouding zijn zijn ouders heel erg boos. 'Ze kwamen mij van het bureau halen en toen heb ik wel even een hele tijd binnen gezeten. Ze bleven maar zeggen dat ik geen domme dingen moet doen; en dat ze zeggen nog steeds, 'blijf nou toch uit de bajes.' Het deed hen echt pijn, 'ja nu nog steeds. Natuurlijk deed het mij ook pijn dat ze het er zo moeilijk mee hadden. Ze blijven mij wel altijd steunen. En dat is iets waar ik zeker wel over nadenk.'

Op zijn 17e komt hij 4 maanden vast te zitten in Eikenstein. Toen hij daar uit kwam is hij naar Suriname gegaan, naar familie. Een jaar later kwam hij terug en had hij weer korte, slecht betaalde baantjes. Hij zegt dat hij daarom ging stelen. Hij had dus twee redenen: 'We deden het uit verveling, dan is het spannend om zoiets te doen, maar natuurlijk ook wel voor geld.' Op de achtergrond speelt ongetwijfeld dat criminaliteit niet onbekend was in zijn familie: een oom had veel problemen met de politie, hij werd uiteindelijk vermoord door vrienden; zijn oudere broers hebben vastgezet.

Ryan wordt ook veel geholpen door zijn familie. Ze zoeken hem voortdurend op als hij weer vastzit. Hij woont bij zijn zus om uit de buurt van Zuilen te blijven, waar hij sinds zijn 15^e opgroeide met verkeerde vriendjes. 'Mijn zus woont in Vianen, dus dat is veel beter voor mij.' Hij gaat binnenkort werken bij zijn broer. Die is manager bij een garagebedrijf. 'Mijn belangrijkste vrienden zijn nu wel echt mijn broers. Ik ben altijd met hun.'

'Die jongens waar ik vroeger mee rondhing daar ga ik nu niet meer mee om. Ik probeer ze echt te vermijden, anders kom ik weer in de problemen. (...) Ik heb zeker spijt van wat ik gedaan heb. (...) Elke keer als ik vast kom te zitten en mijn moeder zie huilen, dan denk ik het is nu wel echt genoeg geweest. (...) Dan zie ik hoeveel jaren je eigenlijk al bent kwijtgeraakt. Dat is gewoon heel erg zonde.'

Zakaria: consolideren

Zakaria zegt zijn ouders niet de schuld te willen geven van zijn misstappen. Toch is vrijwel het eerste wat hij in ons interview opmerkt, dat hij 'een moeilijke familie' had. Om deze zelfrechtvaardiging even later verrassend te laten volgen door een zelfkritische opmerking: 'Ik was vroeger een verwend jongetje. Ik wou alles en deed niks. (...) Ik was de jongste en de stoutste.'

Zakaria is de laatste in een gezin met 9 kinderen. Zijn oudste broer is 12 jaar ouder. Zijn vader was 45 toen Zakaria werd geboren, zijn moeder 38. Alle andere kinderen hebben goede opleidingen gevolgd. Ouders noch andere kinderen zijn bij de politie bekend; slechts een van zijn broers heeft een keer op jonge leeftijd politiecontact gehad. Rond zijn 15e liep het helemaal mis met Zakaria. Indirect maar zonder omwegen brengt Zakaria dat zelf in verband met twee kanten van zijn opvoeding: Enerzijds dat hij zo verwend was en zijn zin wilde krijgen, waarbij zijn moeder een sleutelrol speelde; anderzijds dat zijn vader streng was: 'Als ik iets wil doen dan krijg ik klappen. Dus echt straf. Bijvoorbeeld als de politie aan de deur kwam, of de politie belt naar mijn ouders van 'hij zit binnen bij ons', zulke dingen, en school. Vaak luisterde ik niet. (...) Dan mocht ik twee dagen niet naar buiten. En uh af en toe kreeg ik de zweepslag.'

Zijn broers werden nog strenger opgevoed, maar zijn allemaal goed terechtgekomen. 'Maar bij mij werkte het straffen juist niet. Daar is het bij mij juist fout gegaan. Want als ik iets deed, dan had ik er spijt van dat ik dat had gedaan. Maar dan denk je, als ik naar huis ga, dan moet ik nog langs mijn vader voordat ik weer in m'n bed kan liggen, begrijp je. De eerste keer, tweede keer ging het goed, maar de derde keer, vierde keer daarna durfde ik het bijna niet meer. Toen ging ik ook, was ik op bepaalde tijden thuis, dan wist ik mijn vader is dan niet thuis, begrijp je.'

Hij gaat rondzwerven op straat, keert 's nachts niet naar huis terug en delicten plegen wordt dan al snel routine - diefstal, inbraak en later dealen - om aan geld te komen. In de Justitiële Documentatie zijn wij 18 strafzaken van Zakaria tegengekomen. Te beginnen met herhaalde winkeldiefstal op veertienjarige leeftijd, waarvoor Zakaria een jaar later door de kinderrechter een maand voorwaardelijke jeugddetentie krijgt opgelegd met een proeftijd van twee jaar. Aan het eind van hetzelfde jaar, als hij aan het zwerven gaat, volgt ineens een reeks zaken, zeer kort na elkaar, variërend van een autokraak tot fietsendiefstallen, vernieling en winkeldiefstal. Met 8 aanklachten heeft de vijftienjarige Zakaria dan al duidelijk de status van jeugdige veelpleger verworven. Als de kinderrechter hem in de zomer van 2007 veroordeelt voor een woninginbraak, wordt de inmiddels bijna zeventienjarige veelpleger voor twee jaar naar Glen Mills gestuurd. Vandaar dat er twee jaar lang geen delicten worden vermeld.

Als we Zakaria vragen of hij nu helemaal is gestopt met het plegen van delicten, dan zegt hij met volle overtuiging 'Ja, ik ben echt helemaal gestopt. Ja, zeker. (...) Ik was 18 of 19 toen ik bedacht, dat ga ik niet meer doen.' Toch troffen we in de Justitiële Documentatie kort na Glen Mills nog 8 strafzaken van Zakaria aan, opnieuw variërend van winkel- en fietsendiefstal tot vernielingen, met straffen die variëren van boetes van €150 tot €250 vanwege vernielingen, meerdere weken jeugddetentie vanwege verschillende niet uitgevoerde werkstraffen en enkele weken gevangenisstraf vanwege diefstallen. Nu zit er ook een zaak bij voor het dealen van hard drugs. Verder valt op dat er ook binnen een half jaar enkele zware verkeersovertredingen worden vermeld, waarvoor de rechter boetes van €310 en €610 oplegt. Dealen en fietsendiefstal in 2010, dat zijn vooralsnog zijn laatste geregistreerde delicten. Om die reden rekenen wij hem conform onze 'strengere' definitie niet tot de stoppers. Toch is hij sinds eind 2010 niet meer veroordeeld en ziet het er naar uit dat hij sinds dat jaar ook werkelijk geen delicten meer heeft gepleegd.

Ibrahim: model stopper

Ibrahim is veertien als hij op de Utrechtse lijst van jeugdige veelplegers wordt gezet. Hij verschijnt in het voorjaar van 2006 voor de kinderrechter, verdacht van een vijftal delicten, gepleegd binnen tien maanden: inbraken, diefstal en autokraken. De rechter veroordeelt hem tot 168 dagen jeugddetentie, waarvan 90 dagen voorwaardelijk met een proeftijd van twee jaar. Kennelijk heeft het verblijf in een JJI ondanks zijn zeer jonge leeftijd zo weinig effect op hem, dat hij zodra hij vrij is een tweede serie misdrijven pleegt. In het voorjaar van 2007 staat hij voor de tweede maal voor de Utrechtse kinderrechter, nu voor mishandeling, bedreiging en zakkenrollen. De rechter veroordeelt hem tot 60 uur werkstraf met als bijzondere voorwaarde begeleiding door de jeugdreclassering. De taakstraf voert hij niet uit en zo komt hij opnieuw in jeugddetentie te zitten, ditmaal in Amsterdam. Via de jeugdreclassering belandt hij vervolgens in een begeleid wonen project in Amsterdam.

Dan begint alles heel snel te veranderen. 'Ja, ik was weg van huis, ik woonde op de leefgroep, en dan ga je toch nadenken over het leven. En mijn begeleider begreep mij. Hij was ook van de straat. Hij had het zelf ook allemaal gezien. Je vertrouwt hem daardoor wel sneller en je creëert een band met hem. Toen had ik besloten dat ik mijn naam zou verschonen en dat ik zou gaan werken. Op mijn 16e heb ik anderhalf jaar bij een bedrijf gewerkt: deed ik lak- en spuitwerk op vliegtuigen. Daarna ben ik gaan tegelen, bij een hoveniersbedrijf. Het was wel een leuk bijbaantje, maar ik wist dat het niet echt iets voor mij was. Ik heb dit ongeveer 6 maanden gedaan. Van mijn 17e tot mijn 19e was ik straattoezichthouder bij het JPT (jeugd preventie team). Nu werk ik vrijwillig bij een

zorginstelling, dat is hier een verdieping lager. Ik krijg daar een vergoeding voor. Ik help daar graag mee, daar ben ik verantwoordelijk voor het technische gedeelte. Voor dit baantje krijg ik alleen een vergoeding. Ik kom rond van een uitkering. Maar als mijn opleiding rond is - ik heb binnenkort tentamens - dan zoek ik een baan in de beveiliging.'

Als wij hem interviewen is hij 21 jaar en helemaal gefocust op werken in de beveiliging. Na zijn vijftiende zijn geen nieuwe feiten geregistreerd. Hij hoopt vurig dat hij zijn 'grijze kaart' krijgt van de korpschef van de politie, zodat hij echt mag gaan werken in de beveiliging. Maar terugvallen in de criminaliteit? 'No way!'

6. De interviews

6.1. Inleiding

In de diepteinterviews die met de participanten gehouden zijn, is een grote hoeveelheid aan informatie verzameld. De jongvolwassenen hebben hun levensverhaal, delictgeschiedenis en eventuele stopproces verteld en hier vanzelfsprekend hun eigen bespiegelingen en redeneringen aan verbonden. In dit hoofdstuk wordt ten eerste een onderscheid gemaakt tussen de gesprekken met de stoppers en de niet-stoppers. Voorts wordt deze informatie gebundeld en besproken per thema. De thema's zijn op hun beurt gekoppeld aan de factoren die potentieel een rol spelen in het stoppen met criminaliteit. Er wordt regelmatig een quote uit een interview aangehaald, om een diepgaander inzicht te krijgen in de beleving van de participanten.

6.1. Ouders

Niet-stoppers

Het merendeel van de veertien niet-stoppers geeft aan goed contact met beide ouders te hebben.¹ Dit kan het geval zijn wanneer ouders nog bij elkaar zijn en eveneens wanneer de ouders uit elkaar zijn. De anderen zeggen goed contact te hebben met hun moeder, maar minder of helemaal niet met hun vader. Dan zijn de ouders uit elkaar of woont vader in het buitenland en zijn ze opgegroeid bij hun moeder of daar na de scheiding het meest mee in contact gebleven. Meestal wordt gezegd dat beide ouders volledig op de hoogte zijn van het delictgedrag, soms dat ze wel iets, maar niet alles weten en sommigen geven aan dat moeder wel op de hoogte is, maar vader minder.

Meestal wordt verteld dat noch vader noch moeder zelf crimineel gedrag vertoont. Drie personen geven aan dat hun vader contact heeft gehad met justitie. Marco zegt dat zijn vader ten onrechte is veroordeeld. Hans blijkt veroordeeld voor een vechtpartij waar vader eveneens bij betrokken en voor veroordeeld is (zie ook zijn portret). Deze drie participanten stellen dat hun moeder geen delicten pleegt. In een geval is dit juist andersom: vader – die in het buitenland woont – zit in het leger en is volgens zijn zoon erg wetsgetrouw, terwijl moeder hier wat flexibeler mee om gaat.

Jordan: 'Ja, het is zelfs zo, toevallig, een paar weken terug... Ja, hier in de bajes hoor je ook nog wel eens iemand zeggen dat ie iets heeft waar ie vanaf wil, ofzo. Toen heb ik iemand het nummer van mijn moeder gegeven en het schijnt dat mijn moeder iets heeft overgenomen van iemand anders. Dus m'n moeder die weet ervan en die vindt het ook niet erg. Zolang ik het zelf maar niet steel.'

De houding van de ouders ten opzichte van het gedrag van hun kinderen wisselt sterk. Sommigen geven aan dat hun ouders hun gedrag sterk afkeuren en hun boosheid, verdriet en teleurstelling niet onder stoelen of banken steken. Dit houdt in dat de ouders op hen inpraten

---

¹ Wanneer wordt gesproken over 'ouders', betreft het de ouder(-s) waarmee contact bestaat en die de rol van ouder op zich hebben genomen. Het kan dus zowel om beide ouders gaan, als om de ouder waar de participant bij woont of het meest contact mee heeft.

(‘preken’), hen proberen te overtuigen om te stoppen, straffen – of dit in het verleden hebben gedaan – en in sommige gevallen dreigen hun handen van de participant af te trekken. Soms zijn de emoties bij de ouders hetzelfde, maar gaan zij er anders mee om en wordt een passiever houding aangenomen. Dit betekent dat de ouders in het verleden, toen de participanten nog kinderen waren, boos zijn geworden, hebben gestraft en hebben geprekeerd, maar dit inmiddels hebben opgegeven. De jongeren weten dat hun ouders hun gedrag afkeuren, maar de ouders vallen ze er als het ware niet meer mee lastig. In het geval van Faissal, die helemaal niet van plan is om te stoppen, ligt het subtiel anders. Zijn ouders lijken zich door de jaren heen een soort ontkenning te hebben eigen gemaakt.

Faissal vertelt dat de eerste keer dat hij van het politiebureau gehaald moest worden voor zijn ouders ‘lastig was’, maar ‘op een gegeven moment went het’. Later in het interview zegt hij: ‘Mijn ouders weten het niet echt, die zien het ook niet. Als ik mijn moeder geld geef is ze alleen maar blij.’

Saddam is daarentegen wel van plan om te stoppen. Zijn moeder heeft nooit willen geloven dat hij misdrijven pleegde. Zij sloot haar ogen ervoor, wat waarschijnlijk te maken had met schaamte. Deze schaamte lijkt er tevens toe te hebben geleid dat zijn delictgedrag nooit onderwerp van gesprek werd.

Saddam: ‘Mijn moeder is echt een tegenstander daarvan. En mijn vader is er niet meer (ouders zijn gescheiden), dus het is mijn moeder en ik. Ja, veel mensen zouden zeggen: het komt door je ouders, maar mijn moeder heeft zeven kinderen hoog gebracht en voor haar was het eerst zo moeilijk. Ja, zoveel jongens en meisjes. En je leeft in zo’n wijk, waar je opgehaald wordt (vriendjes van de kinderen komen aan de deur vragen of ze buiten komen spelen). Je denkt, jouw kind gaat buiten spelen, een ander heeft geen besef van. Als je wordt aangehouden, dan denkt je moeder: hoe kan dat? Jouw zoon! Ze gelooft gewoon niet! Ze zegt: nee, dat kan niet! Ze gelooft gewoon niet. Dan is... dr weinig zicht op heeft. Zoveel kinderen, is teveel stress. [Geeft later aan dat zijn moeder nog steeds niet gelooft dat hij delicten gepleegd heeft.] Nee. Ze weet zeker dat ik wel fouten heb gemaakt in mijn leven, maar ze wil het niet geloven, zeg maar. Zo’n kind heeft ze opgevoed. Dat is voor haar toch, voor haar vriendinnen – ze schaamt zichzelf ervoor. Want als jouw zoon iets doet, je gaat je schamen voor jouw vriendinnen. Dat is ontzettend moeilijk om uit te leggen.’

In drie gevallen is er sprake van een zekere familiecultuur in de criminaliteit. Dit zijn de verhalen van Jordan – wiens moeder wel eens een graantje mee pikt – en de verhalen van Marco (die aangaf dat zijn vader onschuldig was) en Hans (wiens vader onder meer veroordeeld is voor de vechtpartij waar ook Hans voor gezeten heeft).² Het verhaal van Marco is wat afwijkend, omdat hij hierin zelf ambivalent is en de houding van zijn ouders ook lijkt te wisselen. Zijn moeder is erg op criminaliteit tegen. Zijn vader zegt tegen hem dat hij zijn leven vergooit door zich zo te gedragen en is erg boos op Marco, maar zegt soms dat hij vindt dat Marco onschuldig is. Tegelijkertijd heeft vader zelf ook vast gezeten. Marco’s tweelingbroer woont al jaren in het buitenland, omdat hij in Nederland gezocht wordt.

Hans, doorgewinterde veelpleger, vertelt dat hij toen hij dertien was, mee moest naar het politiebureau rond Oud en Nieuw, omdat hij een doosje strijkers (illegaal vuurwerk) bij zich had. Zijn ouders moesten hem komen halen: ‘je ouders daar ben je het bangst voor natuurlijk, niet voor de politie’. Hoe reageerden ze? ‘Ja, lachen. Ze moesten lachen dat ik met 100 rotjes, met een doosje met strijkers was ik opgepakt en daar moesten ze om lachen.’ Waarom moesten ze daarom lachen? ‘Omdat thuis de hele huiskamer vol stond, daarom.’ Later in het gesprek

---

² Er blijft het verhaal over van de derde vader (vierde ouder, wanneer de moeder van Jordan wordt meegeteld) die ook wel wat op zijn kerfstok heeft, de vader van Michael. In dit geval is er geen sprake van een familiecultuur, omdat Michaels ouders zijn gescheiden toen Michael erg jong was en zijn moeder erop tegen is (hoewel ze het geld dat hij haar toestopt goed kan gebruiken).

geeft Hans aan zich niet te hoeven schamen voor zijn strafblad. ‘Er zitten grotere overvallers bij mij in de familie, dus ik hoef me eigen nergens voor te schamen, gelukkig.’ Is het onderdeel van de familiecultuur? ‘Er zijn mensen aardig rijk van geworden in mijn familie, zeg maar.’

Vier participanten stellen dat hun ouders in zekere zin mee profiteren van hun delicten. Zoals hierboven staat, is de moeder van Faissal blij als hij haar geld geeft. Ook de moeder van Michael heeft het niet breed en Jordan herinnert zich dat hij zijn moeder wel geld voor benzine heeft gegeven toen hij zeventien was. Tien niet-stoppers stellen niet expliciet of hun ouders voordeel hebben gehad van hun criminele activiteiten.

De participanten is gevraagd naar hun opvoeding en hoe zij deze beleefd hebben. Een niet stopper was te defensief en gesloten tijdens het gesprek om conclusies te kunnen verbinden aan zijn uitspraken. Uit de verhalen van zeven participanten bleek dat hun ouders pedagogisch niet erg sterk in hun schoenen stonden.³ Dit is afgeleid uit uitspraken en specifieke voorbeelden; de participanten zelf zijn bijna zonder uitzondering erg enthousiast over de opvoedvaardigheden van hun ouders. Uit het verhaal van een niet stopper lijkt naar voren te komen dat zijn ouders inderdaad responsief en autoritatief met hem omgingen. Daarnaast zijn er vijf participanten die aangeven dat hun ouders hun best deden, maar dat hun pogingen niet aansloegen, omdat de jongeren het naast zich neerlegden. Een voorbeeld hiervan is Angelo, die aangeeft dat zijn zus hetzelfde is opgevoed als hij, maar niet het criminele pad op is gegaan. Angelo en zijn zus zijn opgevoed door hun moeder, zijn vader woont in Amerika.

‘Ik was koppiger en dat pakte verkeerd uit op een gegeven moment. Ik heb een eigen wil.’ Moeder wilde altijd weten waar hij was, was veel thuis omdat ze haar werktijden aanpaste, maar toch had haar poging tot controle weinig zin; Angelo vertelde wel waar hij was en wat hij deed, maar slechts ‘tot op zekere hoogte’, ‘vanaf een jaartje of elf, twaalf, begon het een beetje te botsen. [...] Ja, had m’n moeder me niet echt meer in toom, in de hand. Dus ja, dat werd van kwaad tot erger, uiteindelijk.’ Moeder gaf in het begin wel straf – binnen moeten blijven, vroeger thuiskomen – maar na een poosje werkte dat niet meer. ‘Mijn moeder is 1 meter 50, 1 meter 60. Ik werd groter. Ik heb een grote mond, ik liep ook gewoon over mijn moeder heen, snap je?’ Later vertelt hij dat als zijn moeder verstandig was geweest ‘ze hem naar Amerika had gedaan’. ‘Als je vader zegt dat je om negen uur binnen moet zijn, is dat heel anders dan wanneer je moeder dat zegt. Mijn vader is van de harde hand. Het klinkt gek, maar ja, ik had het nodig gehad vroeger.’

Uit de rapporten van de Raad voor de kinderscherming blijkt dat verreweg de meeste ouders door de onderzoekers als pedagogisch onmachtig worden beschouwd. De meeste niet-stoppers denken daar heel anders over. Toch geven meerdere participanten voorbeelden waaruit wel een beeld van pedagogische onmacht naar voren komt. Soms betreft dit alleen de moeder, maar dit komt simpelweg voort uit het feit dat vader niet in beeld was.

Nabil vertelt: ‘De eerste keer waren mijn ouders echt woedend. Ik kreeg toen tijd lang allemaal preekverhalen van: ja, dit kan echt niet. Maar verder niet echt straf of iets dergelijks. Nee, wat heeft dat voor zin? Alsof ze je dan tegen kunnen houden. Als ik buiten iets met mijn vrienden wil doen, voetballen ofzo, wie gaat je dan tegenhouden?’

Mustafa vertelt iets soortgelijks: ‘Echt straf heb ik niet gekregen. Dat heeft ook geen zin. Ik ben moeilijk met straf, daar trek ik me niks van aan. Ik was ook thuis niet te handhaven. Kijk, ik sloop altijd door dat kleine raampje naar buiten ’s nachts en dan kwam ik ’s ochtends weer thuis. Gewoon zo, over de schutting bij de burens. Niemand die wist wat ik uitspookte. Nou ja, misschien wisten mijn ouders er wel iets van, maar ik hoorde er in ieder geval nooit iets over.’

---

³ Hierbij moet in acht worden genomen dat de uitspraken van de participanten af worden gezet tegen een Nederlands/Westers referentiekader en ideaalmodel van een autoritatieve opvoeding door ouders die responsief, warm en betrokken zijn en met hun kinderen in gesprek gaan. Dit ideaalmodel komt niet per definitie overeen met wat ouders met een ander referentiekader trachten te doen.

Soms heeft vooral de vader het moeilijk. Dit blijkt zich specifiek voor te doen bij participanten van Marokkaanse afkomst. Hier valt een bepaald patroon te herkennen: moeder neemt het op voor de zoon, neemt hem soms in bescherming tegen de woede van vader, soms uit ongeloof dat haar zoon zoiets zou doen. Vader lijkt steeds meer een bepaalde vorm van handelingsverlegenheid te ervaren en trekt zich op den duur terug uit de opvoeding. Dit patroon wordt bijna 'afgerond' wanneer de zoon rond de zestien jaar is. De jongens geven aan dat ze dan volwassen zijn en vader er 'dan toch niets meer aan kan doen'. Het lijkt erop dat wanneer vader zijn aandeel in de opvoeding niet heeft volbracht wanneer de jongens ongeveer zestien zijn, er niet wordt verwacht dat dit nog zal lukken en ze zich neerleggen bij het feit dat het nou eenmaal zo is gelopen.

Mohammed, die zegt er niet aan te denken om te stoppen, vertelt: 'Mijn vader liet het allemaal wel gaan. Hij is een rustige man en liet het eigenlijk aan mijn moeder over. Mijn moeder is echt wel strenger dan mijn vader. M'n moeder zat altijd overal bovenop. [...] Mijn moeder is hoogopgeleid, die had in Marokko ook een goede baan in het ziekenhuis. Mijn vader spreekt heel slecht Nederlands, m'n moeder wel beter.'

Abdel zegt: 'Mijn moeder was altijd heel erg betrokken en bezorgd en wilde altijd weten waar ik heen ging enzo, toen ik nog jong was. Mijn vader bemoeide zich wat minder met mij. [...] Mijn vader werd dan vaak boos, maar die controle wordt vanzelf minder als je ouder wordt. Ik kocht ook een scooter op mijn zestiende en kon toen eigenlijk overal heen gaan waar ik wilde.'

Wat betreft de mogelijke rol van de familie bij het stoppen, spreekt het voor zich dat dit bij de niet-stoppers (nog) niet veel heeft betekend. Vijf participanten geven aan dat hun familie niet helpt, omdat ze niet willen stoppen en er hoe dan ook niet voor open staan. Vier keer wordt gezegd dat de familie hen op emotioneel vlak stimuleert, door gesprekken; motiverende uitspraken en het bieden van perspectieven, om na te denken over stoppen. Twee keer wordt gezegd dat hun familie hen helpt op praktisch vlak, door bijvoorbeeld onderdak te bieden of financieel bij te springen als zij door te stoppen geld tekort komen. Drie laatste participanten vertellen dat hun familie hen zowel op emotioneel als praktisch niveau steun biedt om eventueel te stoppen.

De reacties van de participanten op deze pogingen van hun familie om hen te doen stoppen lopen ver uiteen. Ryan, die zich echt voorbereid op stoppen, geeft aan dat het hem tot denken heeft aangezet. Een ander zegt dat hij spijt heeft over wat hij zijn familie heeft aangedaan en dat het voelen van die spijt hem tot nadenken over mogelijk stoppen heeft bewogen. Drie participanten zeggen gestopt te zijn, mede door de steun van hun moeder (al zijn ze volgens de justitiële documentatie nog geen drie jaar gestopt). De overige negen vinden het erg vervelend voor hun familie dat zij het graag anders zouden zien, maar zijn niet van plan iets met de meningen en adviezen van hun ouders te doen. Hiervoor wordt doorgaans de reden aangedragen dat ze geen andere mogelijk zien dan doorgaan, vooral om financiële redenen.

Mohammed: 'Mijn gedrag laat ik denk ik deels bepalen door hun (zijn ouders') mening. [...] Ja, eigenlijk stop ik weg wat mijn ouders vinden. Ik weet dat ze vinden dat wat ik doe fout is.'

Nabil: 'Kijk, mijn familie is het er natuurlijk helemaal niet mee eens. In het begin schaam je je dan heel erg en probeer je het verborgen te houden voor ze, maar op den duur gaat dat natuurlijk niet meer. Maar dat was vooral in het begin. Als je ouder en zelfstandiger wordt, dan ga je steeds meer je eigen ding doen. En ik schaam me nu ook nog wel, maar wat ik doe heeft wel een duidelijke reden. Ik heb toch geld nodig om rond te komen.'

De niet-stoppers hebben dus lang niet allemaal iets gedaan met de goedbedoelde adviezen van hun ouders. Op basis hiervan kan er nauwelijks sprake zijn van toenadering tussen de generaties. Wel zijn zij volwassener dan toen zij hun delictgedrag zijn begonnen. Is de relatie

tussen ouder(-s) en zoon nu dan ook veranderd? Er kan sprake zijn van meer gelijkwaardigheid, op basis van de volwassenheid die de zoon bereikt heeft⁴. Aan de andere kant is het eveneens denkbaar dat de relatie is verslechterd, daar de adviezen niet, of gedeeltelijk, opgevolgd zijn. Een aantal niet-stoppers hebben hier iets over gezegd. Slechts in vier gevallen is de relatie beter dan tijdens hun pubertijd.

Al met al valt er wat betreft de rol van de ouders bij de niet-stoppers weinig positiefs te melden. Ouders die opgeven hun kinderen te confronteren, ouders die volgens hun zoon meeprofiteren, ouders die zelf ook wel eens, of zelfs geregeld, veroordeeld zijn – of zouden kunnen zijn, ouders die het delinquente gedrag van hun kinderen ontkennen of negeren, ouders die zelfs uit de verhalen van de participanten als onmachtig naar voren komen. Dit in combinatie met een merendeel van negen participanten, dat aangeeft wel te weten dat hun ouders willen dat ze stoppen, maar dat naast zich neerleggen, schetst de opvoedingssituatie van de niet-stoppers heel redelijk.

Stoppers

Zes van de zeven stoppers zeggen goed contact te hebben met beide ouders. De ouders zijn volledig op de hoogte van hun delictgeschiedenis, al beperkt zich dat tot de grote lijnen; bijvoorbeeld wel alle veroordelingen, maar niet alle details. Een opvallende bevinding bij de stoppers is dat geen van hun ouders zelf crimineel actief is, of in het verleden is geweest. Het is dan ook nauwelijks verbazingwekkend dat alle participanten aangeven dat hun ouders zich actief afkeurend opstelden richting hun criminele gedrag en hen daar op verschillende wijzen vanaf probeerden te brengen. In het geval van een Marokkaanse jongen hielden zijn ouders hem wel extra in de gaten, maar waren zijn delicten niet expliciet bespreekbaar.

In geen enkel gesprek met de stoppers komt naar voren dat de ouders mee hebben geprofiteerd van de illegale inkomsten, wat overeenkomt met hun negatieve houding ten opzichte van het gedrag.

Wat betreft de pedagogische vaardigheden van de ouders, lijkt het in de thuissituatie van drie van de zeven participanten aardig in orde te zijn geweest. Dat wil zeggen, de ouders pasten opvoedtechnieken toe die passen in het wenselijke beeld; met hun kind in gesprek gaan, consequenties aan gedrag verbinden en consistent reageren.

Badr vertelt: 'Er is natuurlijk wel over gepraat. Uiteraard! Dat het niet nog een keer voorkomt. Mag ook niet voorkomen en dat is dus ook zo gebeven.' [...] 'Zo zijn we opgevoed en ik ben opgevoed met niet stelen en niet, eh, blijf van iemand anders' spullen af, dat niet van jou is.'

Uit drie gesprekken bleek dat de ouders hun best deden, maar dat de jongemannen er zich net als bij de niet-stoppers weinig aan gelegen lieten liggen in hun delinquente periode.

Hamza vertelt: 'Ik werd wel gestraft, op een manier dat ik wel drie keer na moest denken voor ik het nog een keer zou doen. Dan moest ik thuisblijven, of gelijk altijd na school naar huis. Vrijheidsontneming dus, ik werd beperkt. [...] Nee, ik ben verder nooit lichamelijk gestraft. Want als je tikken krijgt, dan gaan mensen zich ook afzetten tegen ouders en dat moeten we niet hebben.'

Bij Mounir waren de pedagogische vaardigheden van de ouders niet voldoende om hem de steun te kunnen bieden die hij nodig had. Mounir werd hij toen hij zeven was van moeder in Marokko naar zijn vader en stiefmoeder, die hij respectievelijk amper en helemaal niet kende, in Nederland gestuurd. Vader was altijd aan het werk en bemoeide zich niet met Mounir. Met

---

⁴ Zie verwijzing naar onderzoeken in hoofdstuk 2, waaruit blijkt dat na de adolescentie, waarin jongeren zich tegen hun ouders afzetten, ze tijdens de jongvolwassenheid weer meer toenadering zoeken en ouders weer een belangrijker plaats in hun leven in nemen.

stiefmoeder had hij slecht contact en zij was druk met de zes halfbroertjes en –zusjes die jonger waren dan Mounir. Hij vluchtte de straat op. Pedagogische onmacht bij de ouders in de periode dat de jongens delicten pleegden, wordt wel duidelijk uit de gesprekken met vier stoppers. In twee gevallen geldt dit met name voor moeder, bij Roel omdat zijn moeder niet zo streng was, bij Dennis omdat zijn vader niet bij hen woonde.

Opvallend is dat ook bij de stoppers het patroon van de vader die zich terugtrekt uit de opvoeding zichtbaar wordt. In de verhalen waaruit pedagogische onmacht bij *beide* ouders blijkt, is het in twee gevallen zo dat de vader hier in het contact met zijn zoon meer hinder van lijkt te ondervinden dan de moeder. Ook in deze twee gevallen gaat het om participanten van Marokkaanse afkomst. Mounirs vader was zoals hierboven reeds wordt beschreven, weinig thuis, met zijn moeder in Marokko had hij telefonisch ‘goed’ contact. Ibrahim geeft ook aan dat zijn vader veel werkte, zijn moeder hield hem vooral in de gaten.

Ook de families van deze participanten hebben hen geprobeerd te steunen in het stoppen. Drie jongemannen geven aan dat dit op emotioneel vlak was, door met hen in gesprek te gaan. Soms werd er hulp op praktisch vlak geboden. In het geval van Mounir werd dit ingevuld door zijn oudere broer, die hem nog steeds onderdak en tijdelijk werk verschaft. Twee jongens zeggen dat het niet uitmaakt wat hun familie al dan niet deed, zij wilden gewoon stoppen, ook los van de inspanningen van hun ouders. Ibrahim stelt dit eveneens, maar geeft aan alsnog praktische en emotionele steun te hebben ontvangen. Badr geeft aan dat hij zelf eigenlijk direct heeft besloten te stoppen, dus steun in die beslissing heeft hij niet nodig gehad.

Bij stoppers is regelmatig een patroon waarneembaar dat wanneer ze delicten plegen het contact met de ouders minder goed is door de voortdurende confrontatie en dat dit contact langzaam herstelt wanneer ze stoppen. Er wordt weer vertrouwen gewonnen, er is meer openheid en gelijkwaardigheid. Dit hangt waarschijnlijk deels samen met het stoppen, waar de ouders achter staan. De oorzaak hiervan kan ook worden gezocht in het volwassener worden, zoals in hoofdstuk 2 is besproken. De wereld (en ouders) op een andere manier gaan bezien, kan dan ten grondslag liggen aan zowel het stoppen als herstel van het contact met de ouders. Drie van de zeven gestopte participanten geven aan dat het contact met hun ouders beter is nu ze gestopt zijn. Drie van hen zeggen dat er geen verschil is; bij Roel en Badr is het altijd goed geweest en Mounir heeft nog steeds alleen goed contact met zijn moeder, via de telefoon. Hoe contact groeit wordt uitgelegd door Hamza en Mike:

Hamza: ‘Nu krijg ik meer verantwoordelijkheden he? Mijn ouders gingen bijvoorbeeld naar Marokko en ik mocht alleen thuisblijven en op het huis passen. Ik moest dan bijvoorbeeld wel de huishoudelijke dingen doen, maar het gaf mij een goed gevoel dat zij er nu zo over dachten en dat ik wat vertrouwen terug heb.’

Mike: De relatie met zijn moeder ‘gaat nu weer de goede kant op. Je moeder is wel een van de belangrijkste dingen die je hebt, dus...’ Maar het was minder toen hij nog delicten pleegde? ‘Ja, dan ben je beïnvloedbaar en word je onder druk gezet door anderen.’

Het algemene beeld van de ouders van de stoppers, is positiever dan dat van de ouders van de niet-stoppers. Sterker nog, we kunnen concluderen dat de ouders een sleutelrol spelen in het proces van desistance op het punt van ondersteuning en motivering. Geen van de ouders is zelf crimineel, geen van de ouders profiteert mee, de ouders lijken niet op te hebben gegeven hun zoons ervan te overtuigen dat stoppen het best voor hen is. Ook de wijzen waarop zij dit hebben geprobeerd, lijken adequaat, vooral praten komt vaak terug. Hamza en Mounir vormen hierop een uitzonderlijk. Binnen Hamza’s gezin is de schaamte te groot. Expliciet zijn daden bespreken was geen optie, maar de acties van zijn familie spraken duidelijk genoeg. Voor Mounir hebben zijn vader en stiefmoeder weinig betekend, zijn moeder woont nog in Marokko. Hij is de uitzondering op de regel van de emotioneel en praktisch steunende ouder, die het ondanks dat wel klaar heeft gespeeld om te stoppen.

6.2. Liefdesrelaties

Niet-stoppers

Negen van de veertien persisters hebben een relatie. Vier jongens hebben een relatie van meer dan een jaar, vier jongens wonen samen (een van hen heeft ook een kind met zijn vriendin) en een jongen is getrouwd (ook hij heeft een kind). Het is opvallend dat geen enkele van deze negen meisjes zelf crimineel actief is. De vriendin van Fouad heeft wel op civiele titel in een justitiële jeugdinrichting gezeten en begrijpt het wel, al is ze erop tegen. Vaak worden de vriendinnen zelfs opgehemeld door de jongemannen; zij hebben het goed voor elkaar! Ze volgen een goede opleiding, weten wat ze willen met hun leven.

Micheal vertelt over zijn vriendin: ‘Zij werkt in het Hilton hotel. En ze heeft een opleiding, een hele hoge, niveau 4! [...] Na dit jaar is ze klaar met d’r stage, met d’r werk. En dan gaat ze waarschijnlijk nog vier jaar d’r bij pakken.’ [op het HBO]

Opvallend is ook dat alle negen vriendinnen op de hoogte zijn van het delictgedrag van hun vriendjes. De jongemannen doen geen moeite om het geheim te houden. Alle meisjes willen dat hun vriend stopt met zijn illegale zaakjes, hoewel de vriendin van Angelo wel begrijpt dat hij niet wil stoppen, vanwege de financiële gevolgen die dat zou hebben. Alle negen persisters geven aan dat het meisje een positieve invloed op hen heeft, of probeert te maken. Angelo vertelt dat ze niet direct aan hem vraagt om te stoppen, volgens zes jongens probeert ze hem te motiveren om te stoppen, een meisje dringt erop aan dat haar vriend voorzichtig is en niet gepakt wordt en een meisje heeft wel eens laten vallen dat ze bij hem weggaat als hij niet stopt. Hun vriendjes denken er echter anders over. Ze hebben hier allemaal hun eigen redenen voor, maar de hoofdreden is dat er anders te weinig geld zou zijn. Vijf keer wordt zelfs gezegd dat de vriendin in kwestie mede zo een goed leven leidt, vanwege het geld dat op illegale wijze is verkregen. Dus ja, wat wil ze dan?

Mohammed vertelt: ‘En ja, zij profiteerde er ook wel van mee. Ik gaf haar cadeautjes, we gingen uit eten, even weg naar het buitenland... Ze genoot wel van het geld.’

Jordan stelt: ‘[Dit] is natuurlijk niet, wat zij wil. Ook niet wat ik wil, maar als ik naar de andere kant kijk, wat ik zeg, we wonen net samen – en ik wil helemaal niet opscheppen ofzo – maar ik denk dat we voor een stelletje van 22, 23, wij een mooi huis hebben. En dat ze zich niet zorgen hoeft te maken of ze vanavond wel eten in de koelkast heb en ja, weet ik veel, ik weet niet hoe ik het moet zeggen maar, we hebben het goed. En daar profiteert zij ook van.’

Fouad vertelt dat zijn vriendin, die hij vijf jaar geleden in een JJI heeft leren kennen, liever niet wilde dat hij criminele activiteiten ondernam, ‘maar aan de andere kant vond ze het ook wel leuk, want ze kreeg heel veel cadeautjes. Enne ja, ze had altijd geld enzo’.

Vijf jongens nemen hun vriendin eigenlijk niet serieus, maar vier jongens zeggen wel voorzichtiger te zijn of hun delictgedrag aan te hebben gepast naar een variant met een lagere pakkans. Fouad zegt zelf gestopt te zijn voor zijn vriendin, maar hij blijkt nog steeds delicten te plegen.

Hans vertelt: ‘zij zorgt ervoor dat ik niet meer te gekke dingen ga doen. [...] Ik denk het wel een beetje. Dat ik me eigen toch wat rustiger hou door haar. Toch een beetje, denk ‘k, van: als ik dat nou doe, dan kom ik toch weer vast te zitten. Ben ik weer weg bij m’n vriendin.’

Duidelijk is dat geen van de vriendinnen akkoord gaat met het gedrag van hun vriend. Opvallend is dat twee vriendinnen er wel begrip voor hebben. De persistenten blijken hun vriendinnen niet volledig serieus te nemen in hun (soms onuitgesproken) wens dat ze stoppen. Vaak wordt de vriendin zelfs als excuus gebruikt om door te gaan – 'zij wordt er financieel ook beter van'. De niet-stoppers lijken (nu nog) niet klaar om hun inkomstenbron op te geven voor hun vriendin.

Stoppers

Van de zeven jongemannen die gestopt zijn, hebben er vijf een relatie. Drie van deze relaties zijn pas gestart nadat de jongen in kwestie gestopt was. Twee van hen hebben hun vriendin ook niet ingelicht over hun verleden, dat is nog wel het plan. Badr heeft dit wel gedaan, in een serieuze relatie moet je eerlijk zijn, vindt hij. Twee mannen hebben nog steeds een relatie met het meisje waar ze ook al mee waren voor ze stopten. Deze twee vrouwen waren op de hoogte van het delictgedrag van hun vriend. Beide jongens die een relatie hadden tijdens het stoppen, geven aan dat hun vriendin daarin een belangrijke rol heeft vervuld.

De vriendin van Roel keurde het af, zij wonen samen en hebben een dochter.

Roel zegt over de periode van drie jaar dat hij samenwoont: 'Ja, sinds die tijd gaat het gewoon een stuk beter met mij. [...] Er zijn wel grenzen, die kom je op een gegeven moment gewoon tegen op de een of andere manier. Dan zie je ze gewoon liggen. [...] Ja, dat is wel een beetje de redding geweest, zeg maar. Op de een of andere manier heeft mij dat geraakt.'

Binnen het huwelijk van Mounir wordt er niet gesproken over zijn criminele verleden. Mounir is afgelopen zomer in Marokko getrouwd met het meisje waar hij al twee jaar een langeafstandsrelatie mee had. Zij woont nog in Marokko, dus ze zien elkaar niet veel. Mounir geeft aan dat het verleden achter hen ligt.

[Je vertelde, je hebt nu twee jaar een relatie, voordat je ging trouwen. Heeft zij daar ook een rol in gespeeld? Had je een plan om te trouwen, een toekomst op te bouwen?] Ja, dat wel ja. Je krijgt dan meer verantwoordelijkheid, een beetje. [Dat heeft jou wel ondersteund?] Ja.

Aangezien het aantal stoppers met een relatie zo gering is, is het lastig hier iets uit te concluderen. Deze jongens lijken in hun verhaal wel serieuzer over en in hun relatie, maar dat komt naadloos overeen met de houding die ze op alle terreinen in hun leven aannemen. Meer verantwoordelijkheid nemen, meer naar de toekomst kijken en meer rekening houden met anderen.

6.3. School/Werk

Niet-stoppers

Zoals wellicht verwacht kan worden van jongeren die zich tijdens hun pubertijd bezighouden met delinquentie en *sensation seeking*, heeft school voor de participanten in die periode van hun leven een minder hoge prioriteit gehad. Om een beeld te krijgen van hun (potentiële) kansen op de arbeidsmarkt, zijn de jongvolwassenen ook op hun school geschiedenis bevraagd.

Drie van de veertien jongeren die niet gestopt zijn, hebben na de basisschool geen opleiding meer afgemaakt. Drie anderen zijn niet verder gekomen dan het VMBO. Vijf jongens zijn ergens op het MBO uitgevallen. Slechts een enkeling heeft een MBO opleiding afgemaakt. Zes van deze dertien participanten hebben gedurende enige tijd onderwijs op een school voor zeer

moeilijk lerende kinderen genoten (ZMOK-school), een van hen heeft naast een ZMOK school nooit ander onderwijs gehad. Naast hun opleidingen hebben de meeste participanten tijdelijke baantjes en bijbaantjes gehad, soms in de richting van hun opleiding (zoals Hans, die als schilder heeft gewerkt), meestal ongeschoold werk. Voor een aantal van hen was dit helaas niet mogelijk, omdat ze ondanks vele pogingen nergens aan werden genomen. Michael geeft een voorbeeld van hoe hij zich gediscrimineerd heeft gevoeld – variaties op dit verhaal komen vaker terug.

‘Ik was een tijd geleden, wou ik beginnen met een kokopleiding, ben ik aangenomen. Moest ik, zou ik bij*naam hotelketen*, zou ik gaan werken in de keuken. Alles geregeld, een maand lang mee bezig geweest! Kom ik daar om m’n spullen op te halen, komt er zo’n domme baas vandaan, ziet ‘ie m’n tatoeage in m’n nek. “Ja, dit soort mensen willen, gaan we niet aannemen!” Tegen de man die me had aangenomen. “Dit soort mensen willen we niet in ons bedrijf!” Ik werd gewoon eruit gezet, diezelfde dag! Terwijl ik voor, daarvoor was geweest om m’n spullen op te halen. Eindelijk sinds zo lange tijd weer naar school gaan, toch wat wil maken ervan... [...] Ja, het is daar ook heel chique enzo. Ik vond het heel raar. Alles was geregeld. Papieren ondertekend. [...] Ik zou eigenlijk die maandag gaan beginnen met school. Toen dacht ik van: Fok it allemaal! Ik kan niet binnen een weekend een stage weer gaan zoeken.’

Het hebben van werk of het doen van een opleiding waarvoor enthousiasme wordt gevoeld, kan helpen bij het stoppen. Het feit dat er een inkomen gegenereerd wordt, is hierbij vaak nog ondergeschikt aan het plezier dat wordt beleefd aan het onderdeel uitmaken van de arbeidsmarkt en de voldoening die er uit het werk wordt gehaald. Uit de gesprekken met de niet-stoppers, lijkt naar voren te komen dat dit ook de andere kant op werkt: wanneer een individu geen baan heeft en daar eveneens het perspectief op ontbreekt, is er minder motivatie om te stoppen, omdat het niet realistisch is. De niet-stoppers met wie in het kader van deze studie gesproken is, zijn veelal niet bereid financieel water bij de wijn te doen.

Michael, die helemaal niet bezig is met stoppen en Zakaria, die al twee jaar geen delicten meer heeft gepleegd, zijn momenteel werkloos. Ze zijn op zoek naar iets, maar het lukt nog niet. Saddam en Ryan, beide aan het bedenken hoe ze wanneer ze vrijkomen kunnen gaan stoppen, hebben geregeld dat ze aan het werk kunnen wanneer ze vrijkomen. Zij zien hier beide het belang van in, voor hun stopproces. Hans, die niet van plan is te stoppen, gaat weer naar school. Fouad heeft een uitkering en doet in dat kader eens per week een dag vrijwilligerswerk. Hij vertelt dat het erg lastig is om een baan te krijgen, omdat overal een Verklaring omtrent gedrag (VOG) wordt gevraagd en hij die niet kan overleggen. Bovendien heeft hij moeite met werken voor een baas. Fouad overweegt toch wel om zijn criminele carrière in te wisselen voor een meer geaccepteerde maatschappelijke carrière. Mustafa, die eveneens met het idee van stoppen speelt, heeft geen hoop op een baan. Hij is net vrij en verblijft nu wisselend bij zijn vader en moeder en neemt de tijd om na te denken over wat hij wil met zijn leven.

‘Of ik er wel eens over na heb gedacht om te stoppen? Ja, natuurlijk wel! Natuurlijk heb ik die gedachte wel eens gehad. Als er iemand is die morgen 350.000 euro op mijn rekening stort, hebben jullie van mij geen last meer, hoor. Weet je wat het is? Werk kan ik niet krijgen, want ik heb een strafblad weet je wel. Ik heb dan wel ICT gedaan, maar daar heb je helemaal niets aan. [...] Ik zie weinig andere mogelijkheden dan weer delicten te gaan plegen. Ik ga namelijk niet bedelen om een uitkering. Ik hoop natuurlijk niet dat het weer fout gaat, maar ik schat de kans op 99%.’

Zes van de veertien niet-stoppers hebben dromen over hoe ze het voor zich zien om te werken. Dit zijn echter geenszins concrete plannen en bevatten doorgaans allerlei niet realistische aspecten. De algehele conclusie is dat ze zonder opleiding, of met een relatief lage opleiding, zeker niet minder willen verdienen dan twee duizend netto per maand, ‘want je moet wel kunnen leven’. Een andere optie is een baan voor overdag, maar dan ernaast bijklussen –

bijvoorbeeld in de drugs – om bij te verdienen. In deze toekomstperspectieven is werk dus geen onderdeel van het proces van desistance.

Mohammed: ‘Nee, het is niet voor de spanning. Echt voor meer geld. Op een gegeven moment word je de criminaliteit wel zat, maar ik ga toch voor een bepaald bedrag. Ik wil wel graag stoppen, want ik ben het wel zat. De achtervolgingen enzo, weet je wel? Als je 21, 22, 23 jaar bent, wil je de dingen toch voor elkaar hebben. Maar ik wil wel op een bepaald bedrag zitten voor ik ga stoppen. Een klapper, of meerdere klappers maken. School of werk is voor sommigen gewoon niet weggelegd. Uiteindelijk zal ik toch wel doorgaan... [...] Het is moeilijk om te stoppen als het financieel niet ok is.’

Faissal: ‘Ik zeg eerlijk, als ik gewoon een baan heb en alles, dan ga ik het niet meer doen. Dat heb ik mezelf ook gewoon beloofd. Dat heb ik mijzelf ook gewoon gezegd. Als ik klaar ben, gewoon met werk enzo, dan ga ik helemaal niks meer doen. Tenzij het echt heel veel is (de opbrengst van een mogelijke illegale klus). Ik zou niet voor 100 euro, 200 euro iets gaan doen. Niet dat ik die geld lang aan de kant kan leggen. [Geld is wel aantrekkelijk voor jou?] Ja, tuurlijk, geld moet je wel kunnen sparen. [Ondanks dat het misschien ‘vies geld’ is, zoals jij het noemt, toch?] Ja. Maar uiteindelijk heb je toch wel, als je ouder bent, vrouwtje en dan wil je lekker eigen huisje kopen. Dan moet je toch wel back-up hebben. Geloof mij, heel veel mensen hebben zwart geld achter liggen, hoor! Tuurlijk, voor later! Heel veel mensen, Nederlanders... alles! Elke cultuur! Echt. Vooral in Amersfoort.’

Saddam vormt een kleine uitzondering. Hij heeft een soort plan om te stoppen en wil ook graag gaan werken wanneer hij vrij komt. Saddam geeft aan dat hij altijd veel heeft gesolliciteerd, maar nooit is aangenomen. Hierover voelt hij veel frustratie. ‘Het plan is nog steeds om echt iets te doen. Ik weet niet of ik naar school kan, maar ik heb nog altijd een plan in mijn hoofd dat ik ga werken. Ik wil iets, toch, doen!’

Het beeld dat door de niet-stoppers wordt geschetst betreffende hun opleidingsniveau en kansen op de arbeidsmarkt, is vrij somber. Slechts twee van de veertien niet-stoppers hebben een MBO opleiding afgemaakt. Daarentegen hebben zes van de veertien (bijna de helft) op een ZMOK school gezeten. Ook hun ervaringen op de arbeidsmarkt zijn vluchtig en negatief geweest. Opvallend is dat de echte persisters weigeren water bij de wijn te doen. Ondanks hun negatieve vooruitzichten, geeft een groot deel aan wel goed te willen verdienen als ze dan toch gaan werken. Zes niet-stoppers hebben hier zelfs een complete (niet concrete) toekomstdroom omheen bedacht. Tevens werd meer dan eens autoriteit als obstakel aangedragen. Werken voor een baas is in die gevallen geen optie. Dit maakt het vinden van een baan niet gemakkelijker.

Stoppers

Van de gestopte participanten zijn er twee op het VMBO uitgevallen, vier hebben een vakopleiding of praktijkonderwijs gevolgd. Ibrahim, die ook uitgevallen was op het VMBO, doet momenteel een MBO-2 opleiding, Badr doet nu een MBO-3 opleiding en wil door voor MBO-4. Momenteel hoopt hij op een nieuwe stage, om examen te mogen doen. De problemen die de niet-stoppers tegenkomen wanneer ze proberen hun leven weer goed in te richten met school en werk, worden ook ervaren door de stoppers. Mike vertelt over zijn droom die waarschijnlijk niet door kan gaan. Ter overbrugging volgt hij een opleiding tot autospuiter, zeker niet zijn eerste keuze.

‘Ik ben nu echt serieus bezig en ik probeer ook gewoon op tijd naar school te gaan en in ieder geval een diploma te halen, maar je doet daar (op zijn huidige opleiding) ook bijna niks. En verder probeer ik gewoon de toekomst in te kijken en een opleiding te zoeken die bij me past. Ik wil een opleiding gaan doen tot beveiliging in Amsterdam en ik was al aangenomen door die school. Maar ik wist van mezelf dat ik niet door die screening zou komen, dus toen ben ik maar niet meer gegaan. En er was een politieagent hier – want ik was geweigerd met VOG ook –

maar het is wel een tijd geleden dat ik die delicten heb gepleegd. Dus ik dacht: misschien is het het proberen waard, omdat ze maar vier jaar terugkijken. En hij (die agent) heeft een zienswijze opgesteld, een garantiebrief van de politie opgestuurd, van deze jongen is veranderd en heeft zich aangepast. En uiteindelijk hebben ze die zienswijze ook geweigerd.’

Van de zeven gestopte jongens hebben er twee momenteel een baan en volgen er drie een opleiding. Twee van hen hebben een uitkering. Onderstaand een aantal overwegingen.

Dennis: ‘Nu zoek ik m’n geld gewoon op m’n werk enzo.’

Hamza: ‘Toen dacht ik: nu is het klaar. Ik neem afstand van de foute vrienden, ik wil werken en wat van mijn leven maken. Ik verlies anders de mensen om mijn heen. Of ik hier een plan voor had? Nou ja, gewoon, beetje bij beetje een sociaal leven beginnen. Omgaan met normale mensen die werken, een opleiding volgen, sociale dingen doen. [...] Ik kom nu rond met een uitkering. Die houdt volgende maand op, dus dan moet ik inderdaad maar in de bijstand. Ik probeer dan via het UWV werk te vinden. In de autobranche is het moeilijk werk vinden op het moment en ik heb weinig ervaring, dus mensen moeten ook veel in mij investeren dan... Dat is lastig.’

Ibrahim: ‘Van mijn zeventiende tot mijn negentiende was ik straat toezichthouder bij het JPT (jeugd preventie team). Wat ik daar moest doen? Toezicht houden op straat en alles wat je ziet moest je noteren. Je werkt samen met de politie en als zij het soms te druk hadden om ergens te gaan kijken, dan moesten wij daar een kijkje gaan nemen. Nu werk ik vrijwillig bij *zorginstelling*. Ik krijg daar wel een vergoeding voor. [...] Of ik rond kom van mijn werk? Nee, daar kom ik niet van rond. Ik kom rond van een uitkering. Maar als mijn opleiding af is – ik heb binnenkort tentamens – dan zoek ik een baan in de beveiliging.’

Roel: ‘Ik zit in de reclame. [...] Nu in aankomende januari doe ik dat twee jaar. Ja, dat moet ik nog volhouden. Vroeger had ik altijd twee weken en dan ging het allemaal niet en drie weken wel. Maar nu, motivatie, zeg maar. Weet je wel? Nu, ik heb een eigen bus, eigen klanten en eigen... Dus je betekent wat in het bedrijf, zeg maar. Maar als je vroeger, als je jong was... en zeker bij een groot bedrijf... als je geen diploma hebt. Dan was het af en toe vegen, als... [Dan voel je je een beetje nutteloos?] Kan je niet doen! Sta je beetje te vegen tussen de Marokkanen. Daar heb ik ook geen zin in, weet je. Dus vandaar.’

Ook bij de stoppers ligt het opleidingsniveau niet erg hoog, maar toch is het beeld anders. Geen van hen heeft op een ZMOK school gezeten en ondanks het feit dat er door vier jongemannen praktijkonderwijs is gevolgd, hebben zij in elk geval een diploma of nuttig certificaat in handen. Van de zeven stoppers, volgen er drie een opleiding en hebben er twee een baan. De resterende twee zijn wel gemotiveerd weer aan de slag te gaan. De reden die hieraan ten grondslag lijkt te liggen, is dat deze jongens wel bereid zijn een stapje terug te doen; minder inkomsten, niet de opleiding volgen die je het liefst wil, maar toch wat willen halen. Ze zetten hun schouders eronder en hebben een doel voor ogen. Met name de houding en het realisme ten opzichte van school en werk, maken het verschil.

6.4. Human agency en motivatie

Niet-stoppers

Zelf invloed hebben op de loop van het leven en vertrouwen hebben in de juistheid van de zelf gemaakte keuzes en over voldoende zelfregie beschikken – kortom, het zelfvertrouwen een capabele *agent* in en van het eigen leven te zijn – kan een belangrijke rol spelen bij het stoppen. Zelf uit onvrede met de huidige situatie beslissen een andere weg in te slaan, terwijl dat doorgaans wel offers en lastige momenten met zich meebrengt, is niet eenvoudig. De vraag of

niet-stoppers zichzelf ook als invloedrijke personen in hun eigen leven zien, is dus erg boeiend en kan vrij kort worden beantwoord als het over de participanten gaat die voor deze studie zijn gesproken: nee.

Er zijn drie verschillende antwoorden te herkennen. Sommigen ervaren eigenlijk geen *human agency*, zij zeggen hun keuzes niet zozeer zelf te kunnen maken, als wel deze te maken op basis van de positie waarin zij door externe omstandigheden zijn gedwongen. Dit geldt voor Nabil, Mustafa en Hans. Het is niet verwonderlijk dat alle drie deze jongens zich in de beginstadia van de motivatiecyclus bevinden. Nabil en Hans zijn niet van plan om te stoppen. Mustafa overweegt te stoppen maar voelt te weinig *agency* om met zekerheid te kunnen zeggen dat hij ook werkelijk gaat doen. Nabils uitspraak illustreert het niet ervaren van *agency*.

‘Een reden voor mij om te stoppen zou zijn als ik inkomen heb om rekeningen te betalen, zoals AGIS. Zonder inkomen kan ik niet leven. Je vader kan niet altijd blijven betalen. Mijn vader geeft mij al geen geld meer sinds ik achttien ben, dan moest ik zelf werk gaan zoeken om geld te krijgen. Hij heeft nooit gezegd: ‘doe dat maar via inbraken’, maar ik moest wel zelf mijn geld verdienen. Ik had ene keer een schuld bij AGIS van 500 euro en dan voel je je wel zwak. Kijk, ik heb geen opleiding en ook geen werk, wat moet ik dan? Dan is er gewoon niks anders voor mij.’

Sommigen maken wel duidelijk dat ze enige invloed uitoefenen, maar niet voldoende om te kunnen stoppen. Zo hebben Ryan, Fouad en Saddam afstand genomen van de wijk en van de jongens met wie zij delicten hebben gepleegd. Dat hebben ze uit zichzelf gedaan. Toch is stoppen in Ryans ogen niet mogelijk. Saddam, Zakaria en Fouad zeggen dat het hen wel gelukt is, maar of uit hun recente veroordelingen blijkt dit niet waar, of de periode van stoppen is nog te kort voor de definitie die in dit rapport wordt gehanteerd. Wanneer de *agency* uitspraken van deze jongens naast hun motivatie fase worden gelegd, is de uitkomst wederom relatief voorspelbaar. Deze participanten ervaren dat ze enige invloed hebben op hun leven en kunnen zich dus voorstellen dat ze zich aan de criminaliteit zullen onttrekken. De vraag die dan blijft staan is of ze dit ook daadwerkelijk willen. Fouad bevindt zich nog in de overwegingsfase, hij is nog niet overtuigd. Saddam en Ryan zijn een stap verder. Zij hebben al beslist en bedenken nu hoe ze het vol kunnen houden. Een kleine kanttekening hierbij is dat Saddam en Ryan beiden vast zitten. Enerzijds zou kunnen worden beredeneerd dat het vrij gemakkelijk is om dan zulke uitspraken te doen, maar dat het nog bewezen dient te worden wanneer ze weer vrij zijn. Anderzijds moet worden gezegd dat beiden vrij concrete voorstellingen hadden over hoe ze het aan willen pakken, wanneer ze weer vrij komen. Werken bij een bekende, uit de buurt van oude vrienden blijven. Zakaria, tot slot, bevindt zich – zoals eerder aangegeven – al een stap verder. Hij is sinds twee jaar niet meer veroordeeld en geeft aan te zijn gestopt. Het is dus geen zins verwonderlijk dat hij *human agency* ervaart. Saddam, die op het moment van gesprek vast zit, zegt zich in het Huis van Bewaring in elk geval niet meer te laten verleiden tot delicten:

‘Als iemand tegen mij zegt van: ‘Yo ik weet een goeie klusje voor jou’, zou ik zeggen: ‘Doe het gewoon lekker zelf, als die zo goed is, die klusje’. Daar trap ik nooit in, in die eh... dingen die nergens op slaan, eigenlijk.’

Veel persisters hebben een 'middenweg' voor zichzelf gecreëerd, waarin ze het stoppen, de rustige levensstijl en de *agency* als het ware op de toekomst projecteren. Wat dan ontstaat is een constante ambivalentie. Dit geldt voor Marco, Angelo, Mohammed, Micheal, Jordan, Abdel en Faissal. Wanneer er over het heden wordt gepraat is er geen sprake van stoppen, dat is om allerlei redenen niet mogelijk. Af en toe wordt er zelfs gezegd dat het misschien wel ‘in me zit’ om ‘dit soort dingen te blijven doen’. Echter, wanneer de vraag voor wordt gelegd hoe hun leven er over vijf a tien jaar uit ziet, dan is dat compleet anders. Een huis, gezin, eigen zaak (werken voor een baas is weinig populair) of een anderszins erg goed betaalde baan, financiële

ruimte voor uit eten gaan, op vakantie gaan etcetera. Voor criminaliteit is in dat beeld geen plaats. Er moet rust zijn en een goed voorbeeld voor de kinderen. Hoe er van het heden naar dat toekomstbeeld wordt geleefd, is nog niet bedacht en de gesprekken blijven steken in uitspraken die twee kanten op gaan. Abdels uitspraken geven een goed beeld van hoe hij in korte tijd kan wisselen tussen zeker willen stoppen, zich realiseren dat hij altijd meer geld nodig zal hebben en toch weer denken dat hij zal stoppen. Ook Mohammed geeft het sentiment aardig weer.

Abdel: 'Stoppen? Eigenlijk zou ik niet goed weten hoe ik dat moet doen. Kijk, ik heb ook familie die leven van een uitkering, maar dat is niets voor mij. Ik moet wel een beetje goed rond kunnen komen. En omdat ik geen werk heb, kom je al snel weer in de criminaliteit. Als ik vrij kom, zou ik wel graag een vaste baan willen. Het liefst als maatschappelijk werker of hulpverlener. [...] Maar ik denk dat ik dan ook met geld in de knoop ga komen. Ik zou dan weer naar school moeten en dan kan ik natuurlijk niet werken en geld verdienen. [...] Al verdien je in een keer vier ton ofzo, dan gaan je uitgaven ook weer omhoog. Dan wil je bijvoorbeeld weer een grotere en mooiere auto. Dus er zal altijd meer geld nodig zijn. [...] Ja, ik hou wel van mooie dingen. Ik ga niet voor het minimumloon werken. Van 1200 in de maand kan een mens niet leven. Maar als ik gewoon 1500 a 2000 euro in de maand verdien is het genoeg voor mij. Daar zou ik prima van kunnen leven. [...] Ik weet zeker dat ik uiteindelijk wel zal stoppen, omdat ik het puur voor het geld doe.'

Mohammed: 'Ik kan opeens stoppen, een baan zoeken. Maar dan wil ik er wel naast blijven verdienen. Ik wil kunnen genieten, heb meer nodig. Een baan van negen tot vijf is leuk, dat ben ik ook wel van plan, maar kan je met 1800 euro per maand? De helft gaat al naar de huur en dan houd je niks over!'

Terugkomend op hoofdstuk 2 wordt hier kort een categorische schets gepresenteerd van de motieven van de niet-stoppers om te volharden in hun levenswijze. Allereerst kunnen we constateren dat, overeenkomstig de onderzoeksresultaten van Ros Burnett, de meeste niet-stoppers vinden dat ze niet kunnen stoppen, omdat de misdaad hun inkomstenbron is. Dit wordt hieronder verder uitgesplitst in de categorieën die zij benoemde. Er kunnen twee hoofdmotieven worden onderscheiden, van de 'overlevers' en van de 'verdieners'. Hans, Michael en Nabil geven aan zichzelf genoodzaakt te zien om delicten te blijven plegen, om in hun levensonderhoud te voorzien, zij kunnen derhalve worden getypeerd als 'overlevers'. Opvallend in deze categorie is dat zij zeer negatief zijn over hun perspectief op een betaalde baan, vanwege hun strafblad. Zij zullen niet in aanmerking komen voor een VOG en dus is geld verdienen op legitieme wijze uitgesloten. Het is geen verrassing dat alle drie deze jongens zich qua motivatie in de voorbeschouwingsfase bevinden.

Vier jongens kunnen onder de noemer 'earners' worden geschaard. Zij sluiten de mogelijkheid op werk niet zozeer uit, maar geven aan niet rond te kunnen komen van een bedrag van 1600 a 1800 euro per maand. Er is meer nodig, dus zelfs als er een baan is, zal 'iets ernaast' nodig blijven. Het gaat om Mohammed en Jordan, die zich in de voorbeschouwingsfase bevinden, en Abdel en Marco.

Drie jongens vallen tussen beide categorieën in, zij doen enerzijds uitspraken over hun negatieve vooruitzichten op de baan markt en voeren dit als excuus aan om niet te kunnen stoppen, maar geven anderzijds ook aan dat ze toch wel grote bedragen 'verdiend' willen hebben, alvorens te willen/kunnen stoppen. Angelo en Faissal lijken nog in de voorbeschouwingsfase te zitten, Mustafa in de overwegingsfase.

Ryan, die qua motivatie in te delen is bij de voorbereidingsfase, geeft aan dat 'de kick' voor hem het meest van belang was in zijn delictgedrag, maar naast deze 'hedonistische' uitspraak, deelt hij ook gedachten die wijzen op de motivatie van de 'earners'.

Tot slot is het moeilijk om de drie jongens, Fouad, Saddam en Zakaria, die zeggen gestopt te zijn in te delen, aangezien zij geen motivatie om door te gaan zeggen te hebben. Feit is dat Fouad nog steeds veel veroordelingen voor diefstal op zijn naam heeft en Saddam voor

vermogens- en geweldpleging. Zakaria lijkt echter de waarheid te spreken en is sinds twee jaar niet meer veroordeeld.

Stoppers

Bij de stoppers liggen de gevoelens over *human agency* heel anders. Bij twee participanten heeft het een gedeeltelijke rol gespeeld, maar heeft een ander aspect de doorslag gegeven (bij Hamza en Mounir: de Islam). Voor de andere vijf gestopte participanten heeft *human agency* een erg belangrijke, voor sommigen de doorslaggevende rol. Hieronder enkele quotes.

Mounir: 'Je kan wel geld verdienen (met criminaliteit), maar dan ben je een paar jaar binnen. Dan heb je er niet zoveel aan.' Mounir merkte dat het geld ook snel weer weg was. Nu: 'Ik kom wel rond, maar ik doe het met minder. Maar dat is wel goed...'

Mike: 'Nee, ik ben vanuit mezelf gestopt! Voor die tijd zei ook iedereen tegen mij van, stop ermee! Toen luisterde ik ook nooit.'

Roel – over het bewust afscheid nemen van verkeerde vrienden: 'Bij andere mensen zie je gewoon, we spreken wat af, we gaan wat doen, gezellig, en gaan uit. Komen ook weer heel thuis. Wij komen altijd thuis met kleerscheuren. Help politie! Halve bus kort geslagen. Da's altijd... Op een gegeven moment kan dat niet meer. Dan verlang je naar mensen die gewoon normaal doen. Met wie je gewoon ergens naartoe gaat. Dat je gewoon in een restaurant zit en dat ze niet op een gegeven moment zeggen: jongens, als jullie zo praten, dan hoef je niet eens te betalen, ga gewoon alsjeblieft weg. Weet je, dat kan gewoon niet. Ik wil gewoon in een restaurant komen en dat ze zeggen: Jonge, volgende keer... Dat ze onthouden wie ik ben, omdat ik zo netjes ben, weet je? Dat ken toch niet elke keer?'

Ibrahim: 'Gewoon goed nadenken. Sommige mensen worden eerder volwassen dan anderen. Ik werd vroeg volwassen. Ik ging mijn naam zuiveren door te werken en naar school te gaan. Ik ben niet echt iemand van de school, maar tegenwoordig heb je overal een opleiding voor nodig. [...] Ik heb zelf besloten om te stoppen. [...] Mijn denkwijze was heel anders toen. Ik werd gelukkig snel volwassen en dacht: dit klopt niet, wat ik doe.'

Badr: 'Met die jongens ben ik niet meer omgegaan, toen nadat ik vastgezet had toen ik vijftien was. Ik heb wel, of later, gehoord dat hun nog wel eens vaker in aanmerking zijn gekomen met de politie, maar toen had ik allang afstand genomen van die jongens. [...] Ik ben er eigenlijk nooit op terug gekomen. Geweest is geweest. En eentje woont achter mij, die kom ik wel eens tegen. Het is 'hallo' en meer niet. [...] Ja, het was gewoon klaar. Ik mocht ook niet met ze omgaan van m'n ouders, maar ik begreep dat ook, ik wilde het zelf ook niet.'

Aansluitend op de onderzoeksresultaten van Burnett betreffende de motivatie om te stoppen, zijn ook duidelijke resultaten naar voren gekomen. Zoals beschreven, onderscheidt zij de 'vermijders', de 'bekeerden' en de 'non-starters'. Het dominante beeld is dat van de bekeerden, de stoppers willen vooral een ander soort leven, ze hebben ondervonden dat het niks voortbracht en willen 'hun naam verschonen'. Dennis doet uitspraken die hem zowel in de categorie 'bekeerden', als in de categorie 'vermijders' plaatsen. Hij wilde geen slechte dingen meer doen, maar wil ook niet meer met de politie in aanraking komen. Ibrahim is naast 'bekeerd' eveneens 'non-starter', hij wil zijn naam zuiveren en geeft aan dat hij een puber was, nergens over nadacht. Met andere woorden, hij was niet zichzelf toen hij delicten pleegde. Badr tot slot is de enige die niet zozeer als 'bekeerd' kan worden aangemerkt, als wel als zowel 'non-starter' als 'vermijder'. Badr bagatelliseert zijn delicten in het interview, zegt dat hij alleen medeplichtig was bij een enkel delict en dat hij nooit een echte delinquent was. Daarnaast vond hij vastzitten geen pretje en besloot dat hij dit niet nogmaals mee wilde maken.

Voorts is het interessant kort in te gaan op de redenen achter de human agency. In de inleiding zijn vier verschillende theorieën opgeworpen, respectievelijk *'desistance by default'* van Sampson en Laub, het *'redemption script'* (verlossingsvertoog) van Maruna, de *'feared self'* notie van Paternoster en Bushway en tot slot het relatief nieuwe resultaat van Healy, waarbij het verleden niet verworpen wordt, maar de stopper wilde veranderen en hier hulp bij zocht, zelfvertrouwen had en kon bouwen op ondersteunende netwerken.

Het is opvallend dat de meeste stoppers feilloos passen bij de beschrijving die Healy geeft van het stopproces. Er is bij zes jongens sprake van een zeer bewuste keuze, een afweging om het gedragspatroon om te gooien. Doorgaans is hierbij de hulp van het netwerk ingeroepen, een enkele keer was de eigen motivatie voldoende en wordt aangegeven dat zelfs zonder de steun van ouders de desistance gelukt zou zijn. Hamza is de enige die niet helemaal in dit beeld past. Ten dele vertelt hij zeker een verhaal dat hiermee overeenkomt, deels vertelt hij echter ook iets dat doet denken aan het *'redemption script'* van Maruna. Zijn delictperiode beziet hij nu 'als [of hij] in een soort hypnose [verkeerde]', tijdens en na het stoppen was een van de belangrijkste doelen van Hamza het terugwinnen van het vertrouwen van zijn ouders. Hij zegt dus dat hij een ander mens is geworden, zichzelf niet herkent in wie hij toen was en hij richtte zich achteraf op het goedmaken, 'making good', met zijn ouders.

Volledige *'making good'* verhalen zijn bij deze zeven stoppers niet naar voren gekomen, laat staan de notie dat er iets goed gemaakt moet worden ten opzichte van de maatschappij als geheel – iets wat Maruna wel concludeerde. Ook de *'feared self'* van Paternoster en Bushway gaat te ver voor de uitspraken die deze participanten hebben gedaan. Ze zijn een enkele keer bang het contact met hun ouders te verliezen, maar er klinkt geen angst in door tot een persoon te worden die zij niet willen zijn. Het is eerder andersom: ze zien in dat ze niet willen blijven doen wat ze in het verleden deden en zien, vol goede moed en hoop op verandering en een mooie toekomst, vooruit. Sampson en Laubs *'desistance by default'* tot slot, is ook nergens te herkennen. Een verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat de participanten aan het onderzoek van Sampson en Laub bejaard waren en terug keken op hun leven. Tijdens het terugkijken kwamen ze tot de conclusie dat ze ondanks zichzelf zo aan de maatschappij en bepaalde personen gebonden waren, dat ze wilden stoppen. De jongvolwassenen die in het kader van onderhavig onderzoek gesproken zijn, staan midden in het leven en kunnen zich het proces en de bijbehorende motivaties, gedachten en eventuele moeilijkheden en succesmomenten nog levendig voor de geest halen. Dit maakt het perspectief heel anders; de afstand tot desistance is kleiner, de participanten beleven het nog steeds bewust. De 'ondanks zichzelf' theorie is voor de stoppers eerder een belediging voor alle moeite die is gestoken in het blijven bij de keuze, dan een accurate beschrijving van de gang van zaken.

6.5. Achtergronden (vraag 3)

Kind-factoren

Wat betreft 'kind-factoren' kan er geen duidelijk onderscheid worden gemaakt tussen stoppers en niet-stoppers. Voor zover wij ons daarover aan de hand van de rapporten van de raads-onderzoekers een beeld konden vormen, lijken de stoppers en de niet-stoppers over het algemeen in dezelfde mate last te ondervinden van gedragsstoornissen, ADHD en eventuele intellectuele beperkingen. Toch lijkt het gezien hun schoolresultaten en verschil in werk-ervaring waarschijnlijk, dat de stoppers over net iets meer intellectuele capaciteiten en sociale vaardigheden beschikken dan de niet-stoppers.

In paragraaf 6.1, hierboven, is al veel gezegd over de opvoeding die de participanten – niet-stoppers zowel als stoppers – hebben genoten en de relatie die zij hebben (gehad) met hun ouders. Hieruit kwam onder meer naar voren dat de niet-stoppers lang niet altijd goed contact hadden met hun ouders, terwijl dit voor de stoppers alleen in Mounirs geval zo was; Mounir heeft echter een oudere broer met wie hij zich identificeert en die hem als voorbeeld dient. Voorts hadden de niet-stoppers merendeels geen boodschap aan de mening van hun ouders en hun voorkeur voor stoppen en waren er vier participanten die vertelden dat ze zelfs een ouder hebben die zelf ook crimineel is, of hier en daar mee profiteert van hun illegale inkomen. Bij de stoppers was dit duidelijk anders: geen enkele ouder was zelf delinquent en geen van de ouders profiteerde mee. In deze paragraaf wordt specifiek voor de groep stoppers besproken welke elementen binnen de factor van het gezin, hen wellicht hebben ondersteund in de besluitvorming en het doorzetten met stoppen. Deze invloed kan eveneens onbewust zijn geweest, daar de participanten, zoals beschreven, zelf met name hun eigen aandeel in hun desistance benadrukken.

Een eerste opvallend resultaat is dat wanneer wordt gekeken naar gezinssamenstelling, de stoppers minder broers en zussen hebben dan de niet-stoppers – de gezinnen zijn kleiner. Afgerond hebben de stoppers gemiddeld 3,3 broers en zussen, de niet-stoppers hebben er 4,5 (inclusief halfbroers en -zussen). Hierbij moet worden opgemerkt dat als Mounir buiten beschouwing wordt gelaten bij de stoppers, het verschil nog groter wordt; de stoppers hebben dan gemiddeld 2,3 broers en zussen. Dit is te meer opvallend, omdat Mounir – die verreweg de meeste (half-) broers en zussen heeft van de stoppers – als enige aangeeft zo goed als geen steun te hebben ontvangen van zijn ouders en als enige nog steeds geen goed contact heeft met zijn ouders.

De ouders van Mounir en Dennis zijn uit elkaar, de ouders van de andere vijf stoppers zijn nog bij elkaar. Alle stoppers geven tijdens het interview aan een positief rolmodel te hebben (gehad) binnen de familie. Soms een broer, soms hun ouders; dit was zelden het geval bij de niet-stoppers – daar is in een aantal gevallen eerder sprake van een crimineel ‘rolmodel’. Stoppers en niet-stoppers van allochtone afkomst verschillen niet in het feit dat hun ouders vaker wel dan niet het Nederlands bijna niet machtig zijn. Hierbij komt dat een aantal van de Marokkaanse jongeren aangaf dat hun ouders een stuk ouder waren dan ouders van andere participanten. Het kwam een aantal keren voor dat de ouders de zestig of zelfs zeventig, ruim waren gepasseerd. De stoppers hebben allemaal, op Mounir na, goed contact met beide ouders en vijf van de zeven participanten geven daarnaast aan dat hun ouders volledig op de hoogte zijn van hun delictgeschiedenis.

Hoewel de Raad voor de Kinderbescherming alle ouders van de participanten als onmachtig heeft bestempeld, zijn de verhalen van de stoppers zelf positiever. Uit drie verhalen lijkt naar voren te komen dat de ouders adequaat met hun zoons omgaan. Voor de participanten is het naar alle waarschijnlijkheid ook lastig om zelf te zeggen of de opvoedvaardigheden van hun ouders voldoende waren, daar ze niet veel vergelijkingsmateriaal hebben. Ibrahim, bijvoorbeeld, is positief over zijn ouders, maar zegt tussen neus en lippen door wel, dat hij het helemaal niet onprettig vond in de justitiële jeugdinrichting; daar was een routine en was alles duidelijk. Dat miste hij thuis dus blijkbaar wel. Dennis was ook erg enthousiast over zijn moeder, maar er was wel een gezinsvoogd aanwezig voor verschillende kinderen in het gezin.

Een belangrijk verschil tussen de stoppers en de niet-stoppers lijkt dat de ouders niet opgeven hun zoons te overtuigen dat ze moeten stoppen. Tussen de regels door komt een actievare, vasthoudender rol van de ouders naar voren. Ze hebben invloed op hun kinderen en die willen ze ten goede inzetten. Roel, Mike, Dennis, Ibrahim en Badr geven alle vijf aan dat hun ouders maar bleven praten (‘preken’ is een veel gebezigde term – een consequentie waar ze een grotere hekel aan hebben dan een corrigerende tik). Daarnaast was er regelmatig sprake van straffen in de vorm van huisarrest, toezicht houden, boos worden en dringend waarschuwen. In

het geval van Hamza ligt dit anders; zijn delicten waren thuis niet bespreekbaar, maar zijn ouders maakten hem terdege duidelijk dat het hen niet aanstond wat hij deed. Hamza mocht vaak niet naar buiten en werd goed in de gaten gehouden als hij de deur uitging.

De niet-stoppers geven regelmatig aan dat hun ouders hen niet (meer) proberen over te halen om te stoppen met hun criminele loopbaan. Volgens hen bespreken hun ouders het in sommige gevallen helemaal niet meer, in andere gevallen negeren ze het, in weer andere gevallen laten ze hun teleurstelling en verdriet nog wel blijken, maar is het aan de zoon om hier al dan niet wat mee te doen. Wat doorgaans als reden wordt aangedragen, is dat wanneer ze een bepaalde leeftijd bereiken, de ouders het opgeven, omdat hun kinderen oud genoeg zijn om eigen keuzes te maken. De ouders hebben hun taak als het ware volbracht en nu is het aan het kind om keuzes te maken en te handelen naar eigen goeddunken. Een belangrijke rol lijkt hierbij de leeftijd te spelen: zoals in hoofdstuk 4 duidelijk werd, zijn de meeste stoppers op relatief jonge leeftijd - 15, 16 of 17 jaar - gestopt met hun criminele gedrag. Dat zou kunnen verklaren waarom de stoppers het allerm minst doen voorkomen dat hun ouders het gevoel hadden al 'klaar' te zijn en het hadden opgegeven om bij te sturen, te corrigeren en 'te preken'. Daarnaast is het natuurlijk mogelijk dat de ouders van de stoppers actiever bij de opvoeding van hun kinderen betrokken waren en bleven. Desalniettemin geeft geen enkele stopper zijn ouders als 'de' reden om te stoppen. Ouders worden vaak gezien als steunende factor, zowel emotioneel als praktisch (zie ook de paragraaf over ouders bij hoofdstuk 5d), maar uit de interviews komt vooral naar voren dat ze toch wel gestopt zouden zijn – vanwege eigen inzichten, religieus of niet – los van de mening van de ouders.

Mounirs verhaal staat hier eigenlijk los van. Wat vooral uit zijn reacties naar voren komt is een compleet gebrek aan een opvoeding. Hij sliep bij zijn vader en stiefmoeder, maar had bijna geen contact met hen en ging zodra hij kon de straat op. Zijn stiefmoeder lijkt hem als last te zien, met nog zes eigen kleine kinderen thuis; zijn vader was er bijna nooit, die was altijd aan het werk. De achtergrondfactor die Mounir heeft geholpen bij het maken van zijn keuze, is een oudere broer die hem een dak boven zijn hoofd en een baan aan kon bieden, om nog maar niet te spreken van het goede voorbeeld. Mede omdat deze broer dezelfde ervaringen had in zijn thuissituatie, heeft dit Mounir erg gesteund. Voor Mounir is de Islam echter de belangrijkste factor geweest.

De buurt

Een achtergrondfactor van een andere orde is de buurt waarin de participanten zijn opgegroeid. De buurt waarin zij vaak de 'vrienden' hebben ontmoet, die hen bekend hebben gemaakt met de criminaliteit en waar zij, op hun beurt, anderen hebben betrokken in hun delicten. Hoewel de buurt als onderwerp niet specifiek was opgenomen in de vragenlijst, is het voor de helft van de geïnterviewden van zoveel belang, dat zij er uit zichzelf over beginnen. Dit geldt zowel voor de stoppers als de niet-stoppers. Drie maal zijn de uitspraken over de buurt niet specifiek op een bepaalde buurt gericht, eenmaal gaat het om een dorp tegen Utrecht aan en Kanaleneiland, Lombok en Zuilen worden alle drie tweemaal genoemd. In wat de participanten hier vertellen, is de zogenaamde 'spanningsbenadering' uit de criminologie te herkennen (Nijboer, 2001).

Deze theorie van Merton beschrijft hoe jongeren uit achterstandswijken gefrustreerd raken over hun maatschappelijke status, omdat zij met hun beperkte middelen en relatief lage positie op de maatschappelijke ladder, niet mee kunnen komen in het behalen van de maatschappelijk gewaardeerde idealen. Kort gezegd, wensen en aspiraties zijn niet in overeenkomst met mogelijkheden en verwachtingen. Dit leidt tot 'normloosheid' en criminaliteit.

De vraag die hieruit volgt is: waarin verschillen stoppers en niet-stoppers van elkaar in hun bespiegelingen op de buurten waarin zij opgegroeid zijn? Opvallend is dat het proces, de reden dat (en hoe) de buurt heeft bijgedragen aan het ontwikkelen van delinquent gedrag, door stoppers en niet-stoppers vergelijkbaar wordt beschreven. Jordan wijdt hierover uit:

Bij mij in de buurt zeg maar, waar ik ben geboren, of nou, niet geboren, getogen, zeg maar. Daar zit een coffeeshop, dat is een rondje, en daar staan bankjes en daar stonden altijd grote jongens (gebaart, brede mannen) dertig, veertig, vijftig, twintig, echt van alles. (Ja.) Ik was jong, m'n moeder had een ongeluk gekregen. Ik zocht, nou, liefde wil ik niet zeggen, maar, gewoon een soort... (Genegenheid?) Ja, genegenheid, inderdaad. En ik kwam ook daar voor de deur, ik ging ook daar hangen. En dan ja, op een gegeven moment, zie jij mensen schoenen kopen in de stad voor 400 euro en dan denk je: oh, wat is dit nou, weet je? (Ja.) En dan de dag erna koopt ie nog een paar schoenen voor 400 euro en dan ja, dan, ja, hoe zeg je dat raak je zeg maar gewend aan, geld. Niet zozeer in je zak, maar om je heen. En toen wou ik dat ook, op een gegeven moment ging ik mee, zoals ik al zei, ik ging met oudere jongens mee. En dat begint met die inbraken en dan ging ik mee met **, zo heette die dan, ik denk dat die nu 42, 43 is ofzo. En dan na het eerste klusje kreeg ik 1700 euro in m'n zak. (Zo!) En ja, toen voor mij was dat hartstikke veel. Zeker omdat ik nog echt jong was, ik had geen inkomen, ik had niks, ik zat op school, zeg maar. Ik hield me toen ook nog niet bezig met criminele dingen, en ja, 1700 euro is dan een hoop geld. En als jij dan schoenen kan kopen, klinkt misschien heel cliché, maar eh, waarvan meisjes zoiets hebben van: (hoog stemmetje) Hey, mooie schoenen, die heb ik gezien! (Ja?) Ja, dat geeft jou aanzien, dat geeft jou een gevoel van waardering en een soort macht. Hoe lomp het misschien ook klinkt. Ja, zo ben ik erin gerold, eigenlijk, zeg maar. (Dus die druk van die mensen waar jij mee omging die dat ook allemaal hadden...) Ja! Je ziet, je ziet je omgeving, ja, gewoon met centen en als er een blikje werd gehaald, dan werd er geen cola 3s gehaald, maar dan werd er gewoon een literfles coca cola gehaald, met een paar plastic bekertjes en dan kon iedereen drinken. En als het op was, dan haalde je nog een fles. En ja, dat is toch wel een beetje wat verleidelijk is en aantrekt (Ja.) en ik voelde een soort groepsdruk, ik hoorde ergens bij, ik was iemand. Op een gegeven moment, mensen kregen aanzien voor mij, want ik was er goed in en dan voel je je stoer, tof en dan kan niemand je iets maken, zeg maar. Dus. (Maar heb je ooit wel eens iets onder druk gepleegd?) Nou ja, mijn eerste twee, drie, vier, vijf delicten, waren wel onder groepsdruk ja. Totdat ik het financiële ervan inzag en toen ging ik zelfs in m'n eentje 's nachts op pad. (Ja.) Om m'n eigen weg te gaan.

Saddam geeft het volgende aan: 'Het komt eigenlijk door die jeugd, waar je in belandt. Ik kwam ook uit een leuke wijk, **. Vroeger stond die helemaal niet bekend als een mooie wijk enzo, alleen maar criminelen dit, criminelen dat. Daar kwam ik toch tussen. Ik kwam ook met die jongens, ik werd nooit aangenomen bij werk, ik zit ook niet meer op school. En dan beland je automatisch in die cirkel, zeg maar. (Ja. Hoe gaat het in de praktijk in z'n werk? Is er iemand die jou belt, of kom je iemand tegen, of bedenk je zelf...) Het is gewoon eigenlijk, je bent met een groepje jongens. Je denkt, we gaan dit doen, we gaan dat doen en dan wil je erbij horen, wil je niet 'nee' zeggen. Dus ik begrijp het wel, maar het gaat eigenlijk niet alleen maar om erbij te horen, het is gewoon wat jij zelf wil, want je kan ook gewoon 'nee' zeggen. Er niemand die tegen jou zegt 'je moet het doen'. Dat is gewoon onzin. Altijd als iemand 'nee' zegt, dan hoeft ie het ook niet te doen. (J: Ja.) Dan word ik niet een mietje genoemd of zo, dat bestaat niet.' [...]

Het was een slechte wijk, het was ook altijd in het nieuws.

Waar de verschillen in beeld lijken te komen, is over het algemeen hoe er nu mee omgegaan wordt. Niet-stoppers Fouad (overwegingsfase) en Faissal (voorbeschouwingsfase) leggen de nadruk op het inzetten van de buurt als 'excuus' voor hun gedrag.

'Ja, natuurlijk heb ik daar spijt van. Maar aan de ene kant is het ook gewoon het milieu waarin ik ben opgegroeid en als ik alleen zou zijn en ik zou in een wat nettere buurt wonen zeg maar, had dit natuurlijk nooit gebeurd. Maar wij hadden gewoon een hele groep jongens en we hadden geen buurthuis of wat dan ook, wij konden gewoon nergens terecht.'

Niet-stoppers Ryan en Saddam bevinden zich beide in de voorbereidingsfase en deze link leggen zij direct met hun buurt. Als er daar risico's liggen, moet je er dus vandaan blijven, dat helpt om te kunnen stoppen. Ryan zegt dat hij bewust bij zijn zus in een randgemeente is gaan wonen en dit weer wil gaan doen als hij vrijkomt, om zijn oude vrienden niet meer tegen te komen.

Saddam zegt dat hij wil veranderen: (Hoe heb je dat aangepakt? Want je zat nog wel in dezelfde omgeving.) Ja, nu nog steeds zelfs, maar je isoleert je van al die mensen waar je mee omging. Als je ze ziet dan doe je alleen je hand omhoog, groet je wel. Maar je zit niet meer met hun, je gaat niet meer met hun leuke dingen doen. Uitgaan enzo, doe je niet met hun. Dan ga ik liever in m'n eentje ofzo... met nog een vriend, die gewoon echt relaxt is. Even samen wat leuks doen. (En dat gaat zeg maar langzamerhand? Steeds meer afstand nemen? Of gaat dat in een keer?) Je kan dat in een keer doen. Als je het dan in een keer doet, je moet wel je vrienden eruit pikken die echt wel goed waren voor jou en niet zeiden van: kom, we gaan dat doen. (Ja.) Gewoon eruit kiezen. Want je hebt altijd wel een buurjongen van jou, die goed is, je hebt altijd wel een buurjongen werkt, naar voetbal gaat. Dat zijn die goeie jongens, eigenlijk. De rest is niet goed. Die niet goed bezig zijn, zijn niet goed.'

'Voorbeeldstopper' Ibrahim geeft aan dat hij denkt dat de meeste jongeren niet kunnen stoppen, omdat ze terug gaan naar hun eigen leefomgeving. Het beste zou zijn om geen contact meer te hebben met de negatieve aspecten van het verleden. Mike vertelt ook dat hij steeds verder meeging met de activiteiten van de jongens die op straat rond hingen, maar heeft uiteindelijk kunnen kiezen voor zijn toekomst. Momenteel hoopt hij dat zijn broertje niet mee zal gaan in de verkeerde invloed van zijn vrienden.

Al met al lijken de stoppers een bepaald overzicht te hebben bereikt, waardoor ze de invloed van de buurt kunnen analyseren en er vervolgens afstand van nemen. Bij de niet-stoppers is dit vermogen tot het doorgronden van de invloed eveneens aanwezig, maar lijkt het samen te hangen met het motivatie stadium, of men deze kennis als mogelijkheid tot stoppen aangrijpt, of als excuus voor de huidige situatie gebruikt.

6.6. Etniciteit

Van de zeven gestopte participanten hebben er vier een Marokkaanse achtergrond. Zakaria en Saddam, die volgens onze classificatie nog niet gestopt zijn, lijken wel serieus in hun proces van desistance. Dit brengt ons op een totaal van zes (bijna) stoppers met een Marokkaanse achtergrond. Vanzelfsprekend is dat een erg klein aantal om uitspraken over te doen die generaliseerbaar zijn. Toch zit er een drietal interessante aanknopingspunten bij.

Geloof

Ten eerste de rol van *het geloof*. Opvallend is in eerste instantie dat twee van de vier gestopte Marokkaanse participanten – Mounir en Hamza – aangeven dat hun belangrijkste reden voor stoppen de Islam is geweest. Het in aanraking komen met de Islam, in gesprek gaan met de imam en belangrijke anderen over wat de Koran onderwijst, meer leren over wat het inhoudt om een goede moslim te zijn, volwassen te worden, naar de moskee te gaan, is voor deze jongemannen de reden geweest te onderkennen dat hun levensstijl en hun religie niet verenigbaar waren. Voor Badr heeft de Islam eveneens een rol gespeeld, maar meer op de achtergrond.

Familie

Een tweede bevinding is dat familie - in vijf gevallen de ouders, in Mounirs geval zijn broer - erg belangrijk is geweest in het stoppen. De angst dat zijn ouders hem niet meer wilden kennen, was voor Hamza, naast de Islam, de reden om te stoppen. Voor Zakaria, die reeds twee jaar geen veroordelingen meer heeft gehad, waren zijn ouders niet de belangrijkste factor in het stoppen, maar zijn zij wel de belangrijkste reden om niet weer de fout in te gaan.

Saddam, die nog moet gaan bewijzen dat hij serieus is in zijn voornemen, geeft aan dat hij altijd op zijn familie terug kan vallen. Specifiek over stoppen kan niet worden gepraat, omdat daarvoor zou moeten worden erkend dat hij delicten pleegt en daarvoor heerst teveel schaamte. Over zijn moeder vertelt hij: 'Ik ga dan wel echt kapot van binnen. Als je denkt: mijn moeder heeft zo'n goeie vertrouwen in mij en dan ..., dan ga je echt kapot van binnen.'

De gemeenschap

Verder valt op dat de niet-Marokkaanse participanten vooral aangeven dat zij het *zelf* gedaan hebben, dat ze *zelf* hebben besloten te stoppen en het ook aan zichzelf te danken hebben dat hen dat is gelukt. De reden hiervoor is *de eigen toekomst*; er wat van willen maken, een goede baan zoeken, een goede vader zijn voor eventuele kinderen, een goed mens willen zijn en niet meer in contact willen komen met de politie.

Daartegenover lijkt de algehele motivatie van Marokkaanse stoppers aanmerkelijk nauwer samen te hangen met de familie en de gemeenschap dan bij de overigen. Tradities en gedeelde culturele waarden lijken een sterkere rol te spelen in hun besluit te stoppen. Behalve de rol van de islam en behalve de angst om uitgesloten te worden van de familie, speelt ook de waarde van het samenzijn met de eigen groep een belangrijke rol. De betekenis van het geloof en de rol van de familie lijken op hun beurt direct verbonden met het gemeenschapsbesef dat de stoppers articuleren. Hier manifesteert zich een duidelijk contrast met de niet-Marokkaanse stoppers die juist sterk individualistische motieven als belangrijkste reden van stoppen naar voren brengen.

7. Conclusies en aanbevelingen

1. Aantal gestopten: 27% heeft 3 jaar lang geen delict gepleegd; 50% is 2 jaar delictvrij

De eerste onderzoeksvraag luidde: ‘Welke en hoeveel van de 81 Utrechtse jeugdige veelplegers zijn inmiddels gestopt met criminaliteit? c.q: Welke zitten nog midden in het proces van stoppen of doorgaan?’ Van deze 81 personen bleken er uiteindelijk 76 traceerbaar. Op basis van de geanalyseerde gegevens uit de justitiële documentatie hebben wij geconcludeerd dat 21 van deze 76 personen als 'gestopt' kunnen worden beschouwd. Dat wil zeggen dat zij voldoen aan onze definitie van stopper, die luidt geen delict geregistreerd in de laatste 3 jaar / sinds 2010 – 21 gestopte personen betekent ruim 27% van het totaal. Daarbij zijn er 5 'grensgevallen', dat zijn degenen die na 2010 nog eenmaal werden geregistreerd voor een overtreding, meestal een verkeersovertreding, dus geen delict dat echt typerend is voor hun criminele carrière. Dit impliceert dat ruim 70% van de voormalig jeugdige veelplegers na 2010 nog strafrechtelijk is veroordeeld en – volgens onze definitie – dus nog niet is gestopt met criminaliteit.

Wanneer het criterium wordt aangepast naar twee jaar ‘delictvrij’ - dus sinds het begin van 2011 niet meer strafrechtelijk veroordeeld - stijgt het percentage personen dat is gestopt naar 50%. Daarmee is de conclusie gerechtvaardigd dat de inhoudelijke beantwoording van de eerste onderzoeksvraag in grote mate afhankelijk is van het gehanteerde criterium. Door echter vast te houden aan de strikte periode van drie jaar, wordt de kans kleiner dat de cijfers een vertekend beeld opleveren, bijvoorbeeld onder invloed van het incapacitatie-effect.

Op basis van de tendens over de laatste drie jaar kunnen twee aanvullende conclusies worden getrokken. Ten eerste dat de stoppers ook in de jaren voor 2010 al een duidelijke afname of zelfs helemaal geen geregistreerde delicten meer te zien gaven. Dat blijkt op zijn beurt weer verklaarbaar uit het feit dat 2/3 van de stoppers alleen in de (vroege) adolescentie als veelpleger kan worden bestempeld, omdat zij als meerderjarigen geen of nauwelijks meer met de politie in aanraking komen. Ruim 1/3 van de gestopte jeugdige ex-veelplegers komt zelfs alleen tussen hun 14e en 15e in aanraking met politie en justitie. Ten tweede dat het aantal delicten van de hele groep over de laatste jaren afneemt. Dat geldt zelfs voor de top tien, waar een lichte daling waarneembaar is over de laatste drie jaar. Overigens kan dit ook of mede worden veroorzaakt doordat men slimmer en dus minder zichtbaar te werk gaat, zoals diverse geïnterviewden ons vertelden.

2. Belangrijke factoren: stoppen is bewuste keuze, die zelfvertrouwen en steun vereist

De tweede onderzoeksvraag had betrekking op mogelijke keerpunten in de criminele carrière: 'Kunnen er factoren worden aangewezen die een doorslaggevende rol hebben gespeeld in dit proces? En kunnen factoren worden geïdentificeerd die mogelijk hebben verhinderd dat ze inmiddels zijn gestopt?' Deels aan de hand van dossieronderzoek, maar vooral aan de hand van de interviews hebben we achtereenvolgens gekeken naar de mogelijke rol van de ouders, vriendinnen, school en werk, human agency, redenen om te stoppen en achtergrondfactoren als buurt en etniciteit.

Ouders: Wat betreft de rol van de ouders concluderen we dat de meeste niet-stoppers zich weinig gelegen laten liggen aan de zorgen van hun ouders en amper iets doen met de raad van hun ouders. Daarom kan er nauwelijks sprake zijn van toenadering tussen de generaties, ook al zijn de jongemannen volwassener geworden. Al met al valt er bij de niet-stoppers wat betreft de rol van de ouders weinig positiefs te melden: hun ouders lijken het op te geven om hun

kinderen te confronteren, soms profiteren ze volgens hun zoon mee, sommigen ontkennen of negeren het delinquente gedrag van hun kind, ouders zijn vaak pedagogisch onmachtig, sommigen zijn zelf ook veroordeeld en in een klein aantal families hoort criminaliteit er gewoon bij. Intussen geven de meeste niet-stoppers aan dat ze goed weten dat hun ouders willen dat ze stoppen, maar ze leggen dat toch steeds opnieuw vrij gemakkelijk naast zich neer. Toch blijken de ouders wel degelijk een factor die in het proces van toenemende motivatie om te stoppen een steeds belangrijker rol speelt.

Het verbaast dan ook allerm minst dat het beeld van de rol van de ouders in het proces van desistance bij de stoppers aanmerkelijk positiever is. Dat is op twee verschillende punten het geval. Allereerst hebben we geconstateerd dat geen van deze ouders zelf crimineel is, dat ze niet meeprofiten en dat ze het asociale gedrag van de zoon niet ontkennen. Kortom, de ouders van de stoppers lijken pedagogisch gezien redelijk stevig in hun schoenen te staan. Bovendien blijken deze ouders het niet te hebben opgegeven hun zoons ervan te overtuigen dat stoppen het beste voor hun is. Ook de wijze waarop zij dit hebben geprobeerd, lijkt adequaat - vooral praten ('preken') komt vaak terug. De jongemannen hebben daar een vreselijke hekel aan, dus 'preken' zonder dat dit tot verwijdering tussen ouders en jongere leidt, is alleen mogelijk als ouders sterk in hun schoenen staan, en de band tussen ouder(s) en zoon goed is.

Kortom, de ouders van de stoppers lijken over meer pedagogische vaardigheden te beschikken *en* ze treden steviger op, ofwel ze kunnen vanuit die gunstiger positie ook steviger optreden, ondanks dat tijdens de jeugd niet is gelukt hun zoon op het rechte pad te krijgen. Vanuit het perspectief van de zonen vertonen ze althans een actievere, vasthoudender rol dan de ouders van de niet-stoppers. Ze hebben nog (enige) invloed op hun kinderen en die willen ze ten goede inzetten. Aan de andere kant krijgen ze deze invloed bij hun zonen in deze precaire leeftijdsfase pas als die het 'toelaten', dat wil zeggen als de jongemannen beginnen te twijfelen aan waar ze mee bezig zijn en beginnen te overwegen om hun leven anders in te richten.

We kunnen op grond van de verhalen van de stoppers zelfs concluderen dat de ouders een sleutelrol spelen in het proces van *desistance from crime*. Opvallend is enerzijds dat op een uitzondering na voor de stoppers gevoelens van spijt of een besef van de ellende die de ouders al die jaren is aangedaan door het asociale gedrag van de zoon, geen motief vormt om te stoppen. In tegenstelling tot onze eerdere studie (Weijers, Van Drie & Van Groningen, 2012) hebben we in dit onderzoek althans nauwelijks stoppers gesproken die afzien van hun criminele levenswijze *vanwege* hun ouders. Anderzijds blijken zowel de steun van de ouders als de permanente raad om hun leven anders te organiseren, afstand te bewaren tot hun oude vrienden en het rechte pad te gaan bewandelen (op een uitzondering na) bij alle stoppers een cruciale rol te spelen.

Vriendin: Wat betreft de rol van de vriendinnen van de niet-stoppers is het allereerst opvallend dat geen van hen akkoord is met het gedrag van hun vriend. Is er bij de ouders nog een enkele uitzondering die het criminele gedrag van de zoon vergoeilijkt of relativeert, bij de vriendinnen lijkt daar geen sprake van. Zij wijzen dergelijk gedrag zonder uitzondering af. Van hun kant blijken de niet-stoppers deze wens van hun vriendinnen echter niet erg serieus te nemen. Vaak wordt de vriendin zelfs als excuus gebruikt om door te gaan - 'zij wordt er financieel ook beter van'. De niet-stoppers lijken (nu nog) niet klaar om hun inkomstenbron op te geven voor hun vriendin.

De stoppers lijken serieuzer over en in hun relatie. Het punt is echter dat ze op alle terreinen in hun leven serieuzer zijn geworden, meer verantwoordelijkheid nemen, meer naar de toekomst kijken en meer rekening houden met anderen. Het is dus de vraag of hun vriendin een belangrijke zelfstandige rol heeft in dit proces, of dat ze hun vriendin serieuzer nemen als logisch aspect van hun keuze voor een serieuzere houding en opstelling in het algemeen.

School en werk: Het beeld dat door de niet-stoppers wordt geschetst betreffende hun opleidingsniveau en kansen op de arbeidsmarkt is vrij somber. De helft heeft alleen, of

nauwelijks meer, dan ZMOK-onderwijs; slechts enkelen hebben een MBO opleiding afgemaakt. Voor zover ze enige ervaringen op de arbeidsmarkt hebben, zijn die vluchtig en negatief geweest. Opvallend is ook de weinig volwassen houding ten opzichte van scholing en werk bij de echte persisters en degenen die nog helemaal aan het begin staan van enige afweging om hun leven anders in te richten. Zij weigeren categorisch compromissen te sluiten. Ondanks hun gebrekkige opleiding en bepaald niet positieve vooruitzichten, geeft een groot deel aan wel goed te willen verdienen als ze dan toch zouden gaan werken. Bovendien vinden de meesten het onverdraaglijk om 'onder een baas' te moeten werken. Als ze aan werk denken, dromen ze zonder uitzondering van 'een eigen zaak', al missen ze daarvoor ten ene male de papieren en het besef wat dat allemaal vereist.

Ook bij de stoppers ligt het opleidingsniveau niet erg hoog, maar toch is het beeld anders. Een belangrijk en veelzeggend verschil is dat geen van hen op een ZMOK school heeft gezeten. Bovendien is kenmerkend dat deze jongens wel bereid zijn een stapje terug te doen: minder inkomsten en als ze de opleiding die ze het liefst zouden willen niet kunnen volgen, dan toch een certificaat op een ander gebied proberen te halen. Behalve essentiële verschillen qua scholingsniveau, signaleren we dus ook een groot verschil in attitude ten aanzien van scholing en werk. Dat brengt ons bij de volgende cluster van factoren die we onder de brede verzamelterm *human agency* hebben samengenomen.

Human agency: De niet-stoppers ervaren weinig agency, te weinig om te kunnen stoppen. Ze missen, zoals dat ook wel wordt aangeduid, een sterke *interne locus of control*. Ze hebben het gevoel dat ze geen greep hebben op de belangrijke dingen in hun leven. Typerend is de ambivalentie die we in veel reflecties van de niet-stoppers tegenkwamen: in het heden zien ze geen kans om te stoppen, in de toekomst zien ze zichzelf echter allemaal als gestopt.

Voor de persisters lijken twee motieven typerend. Ze kunnen worden onderscheiden als 'overlevers', die zich genoodzaakt zien om delicten te blijven plegen om in hun levensonderhoud te voorzien en als 'verdieners', die de mogelijkheid van werk in principe niet uitsluiten, maar dan wel voor een salaris ruim of zeer ruim boven het minimumloon en zeker niet onder een baas.

Zo zijn ook typerende motieven voor de stoppers naar voren gekomen. Dominant en in de eerste plaats troffen we hier het motief van de 'vermijders': zij willen een ander soort leven, ze hebben ondervonden dat het criminele leven uiteindelijk niks oplevert en ze zijn de stress en het gedoe zat. Daarnaast troffen we een enkele 'bekeerde', of iemand waarbij naast het vermijdingsmotief, ook het motief speelt om te stoppen met asociale activiteiten en een nuttig en gewoon sociaal leven te gaan leiden en als het ware opnieuw, 'met een schone lei' te kunnen beginnen. Ten slotte was er ook een enkele 'non-starter', die oordeelde dat hij eigenlijk zichzelf niet was toen hij delicten pleegde.

Toch hebben deze typering voor deze studie maar beperkte betekenis. Hiermee worden immers alleen de twee uiterste posities gekarakteriseerd - enerzijds de uitgesproken persisters, aan de andere kant degenen die echt zijn gestopt. Onze interesse ging echter juist naar het *proces* van desistance. Deze studie richtte zich niet alleen op de statische kant - wie zijn gestopt - maar vooral ook op de dynamische kant van desistance - hoe verloopt het proces?

Om daar inzicht in te krijgen hebben we gebruik gemaakt van het model van Prochaska en DiClemente, om verschillende fasen van het stopproces te kunnen conceptualiseren. Op die wijze konden de geïnterviewden worden ingedeeld naar mate van gemotiveerdheid om te stoppen. Uiteraard vallen daarbij opnieuw allereerst de twee tegenpolen in het oog: aan de ene kant 7 personen die er (nog) niet over piekeren om te stoppen, aan de andere kant de 7 stoppers die volop gemotiveerd zijn en er goed over hebben nagedacht. Voor deze studie zijn met name degenen interessant die zich daartussenin bevinden, de 7 personen die subtiel blijken te verschillen qua motivatie. Naar het model van de motivatiecyclus kunnen die als volgt worden ingedeeld: 4 personen erkennen dat hun criminele levensstijl problemen oplevert – met name thuis – en zij beginnen te overwegen om hier in de toekomst een punt achter te zetten; 2

personen hebben inmiddels besloten om echt te stoppen en zij maken serieuze en concrete plannen hoe ze dat gaan aanpakken; ten slotte is er dan nog 1 persoon die al geruime tijd geleden is gestopt en die deze non-criminele levensstijl inmiddels heeft volgehouden (zij het dat dit nog niet zo lang is dat hij aan ons strenge criterium voor 'gestopt' voldoet).

Tot slot hebben we de redenen om te stoppen afgezet tegen enkele belangrijke criminologische theorieën op het gebied van desistance. Daarmee krijgen onze bevindingen nog wat meer reliëf. Zo hebben we de notie van 'stoppen *by default*' ofwel 'zonder dat je er erg in hebt', zoals geponeerd door Sampson en Laub, nergens aangetroffen. Het is niet helemaal uitgesloten dat betrokkenen een halve eeuw later zo op hun levensloop terugkijken, maar onder de jongvolwassenen die wij hebben gesproken, bleek precies het tegendeel het geval: stoppers hebben zeer bewust gekozen om te stoppen en zijn daar voortdurend mee bezig.

Ook de notie van het 'gevreesde zelf' van Paternoster en Bushway bleek bij deze personen geen rol te spelen. In een geval was er sprake van een omslag zoals Maruna dat ziet, waarbij de stopper zijn criminele leven beschouwt als een soort roes of hypnose, waarin hij niet zichzelf was. Interessant is dat in dit geval de keuze om echt te stoppen ook expliciet wordt gemotiveerd door de wens om jegens zijn ouders goed te maken, wat hij in het verleden heeft aangericht.

Er komt in feite een dominant beeld van de stopper naar voren, dat goed blijkt aan te sluiten bij de analyse van Healy. Het gaat om een zeer bewuste keuze en die vereist twee dingen: vertrouwen die omslag zelf ook waar te kunnen maken en zich daarbij (meestal) gesteund weten door een sociaal netwerk (vooral ouders, soms broers en zussen en soms verdere familie) en een enkele keer door het geloof. De crux lijkt echter in alle gevallen te zijn dat de betrokkene er genoeg van heeft en er vertrouwen in heeft een andere, positieve draai aan zijn leven te kunnen geven.

3. Achtergronden: zwakke schoolprestaties en zwakke buurt cruciaal

De derde vraag luidde: 'Valt er iets meer over deze 'stop-factoren' te zeggen? In hoeverre hangen die samen met de achtergronden van deze personen?'

Allereerst werd geconcludeerd dat specifieke 'kindfactoren', zoals gedragsstoornissen, ADHD en eventuele intellectuele beperkingen overall in dezelfde mate spelen bij de stoppers als bij de niet-stoppers. Op dit punt kan althans geen sterk onderscheid worden gemaakt. Wel blijkt dat de stoppers gemiddeld iets betere schoolresultaten laten zien.

Interessant is de rol die de buurt speelt waar men is opgegroeid. Dit betreft een punt dat niet zozeer door ons, maar herhaaldelijk door de geïnterviewden zelf werd aangekaart. Analyse van hun verhalen laat zien dat de niet-stoppers de woonomgeving tijdens hun jeugd vooral zien als excuus voor hun gedrag. Wie serieus wil stoppen, weet echter dat dit een van de belangrijke aspecten vormt om verandering in aan te brengen. Stoppen betekent dat je als motto aanvaardt dat je uit de buurt van de oude vrienden en verleidingen blijft. Bij de stoppers speelt afstand nemen van de buurt en de oude vrienden van de straat dan ook een cruciale rol.

We kunnen concluderen dat twee factoren de ontwikkeling van jeugdige en jongvolwassen veelplegers richting desistance from crime in de weg staan: zwakke schoolprestaties en een slechte buurt. Beide factoren moeten uiteraard worden gezien tegen de achtergrond van een doorgaans zwakke sociaal economische positie en weinig sociaal kapitaal. Eenmaal in de routine van de veelpleger beland wordt de vraag cruciaal hoe daarmee te breken. Enerzijds blijken werk en / of een opleiding daarbij onmisbaar, anderzijds is zich onttrekken aan de oude routines die verbonden zijn met de buurt en de oude vrienden van de straat net zo onmisbaar. De hulp en de druk van de kant van de ouders blijken daarbij een grote rol te kunnen spelen; de mening van een vriendin kan daar weliswaar ook enigszins aan bijdragen, maar blijkt toch minder van belang en wordt vaak niet serieus genomen. We hebben het in het kader van deze studie niet onderzocht, maar het is goed denkbaar dat haar mogelijke bijdrage aan de desistance van haar vriendje, zoals sommige auteurs benadrukken, minder zit in haar directe invloed

daarop, maar vooral zit in de tijd die hij met haar doorbrengt, wat met zich mee brengt dat hij minder tijd doorbrengt met zijn vrienden op straat.

4. Etniciteit: keuze voor huiselijke vrede in plaats van confrontatie en verwijdering

De vierde vraag luidde: Is er sprake van een specifiek ‘stopproces’ onder Marokkaanse jeugdige veelplegers/ spelen onder Marokkaanse veelplegers specifieke ‘stop-factoren’?

Van het bestand van 81 voormalig jeugdige veelplegers, zijn 36 jongemannen van Marokkaans-Nederlandse afkomst. Deze groep is dus duidelijk oververtegenwoordigd onder de jeugdige veelplegers. Dezelfde verhouding vinden we echter zowel onder de stoppers als onder de niet-stoppers. Marokkaans-Nederlandse jongemannen stoppen dus niet opvallend eerder of vaker dan andere veelplegers, maar ze gaan ook niet langer door. De belangrijkste bevindingen op dit punt hebben te maken met de opvoeding door de ouders, het geloof en hun minder individualistische oriëntatie.

- *Ouders*: Wat bij deze (ex)veelplegers een aparte, belangrijke rol lijkt te spelen, is de rol van de ouders: de stoppers hebben vrijwel allemaal goed contact met beide ouders en de meeste ouders zijn volledig op de hoogte van hun delictgeschiedenis.

- *Islam*: Twee van de vier gestopte Marokkaanse participanten en een van degenen die serieuze plannen hebben om te stoppen, geven aan dat het geloof hun belangrijkste reden voor stoppen is. In aanraking komen met de Islam, in gesprek gaan met de imam en belangrijke anderen over wat de Koran onderwijst, meer leren over wat het inhoudt om een goede moslim te zijn, volwassen te worden, naar de moskee te gaan, is voor deze jongemannen de reden geweest te onderkennen dat hun levensstijl en hun religie niet verenigbaar waren.

- *Niet individualistisch*: Het is opvallend dat de niet-Marokkaanse stoppers vooral aangeven dat zij het *zelf* gedaan hebben en het aan zichzelf te danken hebben en dat dit minder prominent speelt bij de gestopte Marokkaanse veelplegers.

Uit deze drie korte bevindingen komt een grotere lijn naar voren als de Marokkaanse stoppers worden vergeleken met de niet-Marokkaanse stoppers: de motivatie van Marokkaanse stoppers lijkt nauwer samen te hangen met de familie en de gemeenschap. Angst om uitgesloten te worden van de familie, de waarde van het samenzijn met de eigen groep lijken een belangrijker rol te spelen in hun besluit te stoppen. In contrast hiermee noemen de niet-Marokkaanse stoppers vrijwel zonder uitzondering puur individualistische motieven als belangrijkste reden om te stoppen: eigen toekomst, baan, soms een kind.

De sterke oriëntatie op behoud van de familieband lijkt ook een rol te spelen bij de opvoedings-strategie van de Marokkaanse ouders. Het lijkt erop dat de ouders ernaar neigen het op te geven, als de jongere rond zijn 16e, na vele pogingen om hem op het rechte pad te trekken, weigert te veranderen. Moeder houdt hem onder haar bezwaren de hand boven het hoofd, vader wendt zijn blik af. Het lijkt erop dat het samenzijn en de familieband bij de Marokkaanse niet-stoppers vanaf een jaar of 16 prevaleert.

5. Welke beleidsmatige aanbevelingen kunnen op grond van de bevindingen worden gedaan?

1. Motivatie: Deze studie heeft laten zien dat er behalve twee uitersten - gestopten en niet-gestopten - meerdere tussengradaties onder de veelplegers voorkomen. Aan de hand van het model van Prochaska en DiClemente konden de deelnemers aan de interviews worden ingedeeld naar mate van gemotiveerdheid om te stoppen. Het verdient aanbeveling in de reactie op recidive van jongvolwassen veelplegers, net als gebruikelijk is bij jeugdige verdachten, meer rekening te houden met de motivatiefase waarin de jongvolwassene zich bevindt. Heel schematisch betekent dit dat de uitdrukkelijke persister die elk probleem ontkent vooral keer op

keer stevig moet voelen wat de consequenties van zijn gedrag en van zijn keuze zijn. Voor tolerantie is hier weinig reden en het zou zelfs tegengesteld kunnen werken, wanneer de jongere langzaam gewend raakt aan de straffen, naarmate deze hoger worden. Aan de andere kant verdient degene die duidelijk zijn best doet om zijn leven te veranderen daarvoor erkenning te krijgen. Dit zou als pedagogische invalshoek bij het adolescentenstrafrecht van betekenis kunnen zijn. Daarbij komt uit de gesprekken met de jongeren naar voren dat er zeer verschillende reacties op detentie mogelijk zijn. Vastzitten kan stimuleren tot nadenken over stoppen en het leven beteren, het kan leiden tot de conclusie dat de inkomsten het vastzitten niet waard is, en zelfs kan de structuur en routine als prettig worden ervaren, wanneer deze thuis wordt gemist, maar het kan ook leiden tot verbittering over het rechtssysteem. Deze verschillende reacties, in combinatie met het in acht nemen van de motivatiestadia, nodigen uit tot een benadering op casusniveau – waarin dynamisch aansluiten op waar de jongere zich bevindt, van grote waarde kan zijn.

2. Positie ouders versterken: Ook verdient het aanbeveling dat er iets positiefs wordt gedaan met de bevinding dat de ouders een belangrijke, vaak cruciale, ondersteunende rol kunnen spelen in het stopproces van jongvolwassen veelplegers. Ook dit lijkt relevant voor het adolescentenstrafrecht. Zo kan worden gedacht aan het uitnodigen van de ouders om (uiteeraard op vrijwillige basis) aanwezig te zijn op de strafzitting en hen behalve een duidelijke plek in de zaal ook goed doordacht het woord te geven indien zij dat willen. Net als bij jeugd zou bij jongvolwassenen standaard een gesprek met de ouders kunnen worden gehouden waarvan het verslag aan de rechter wordt voorgelegd. Dit alles geldt bij uitstek voor thuiswonende jongvolwassenen. Bovendien kan dit uiteraard gezien de meerderjarigheid van de betrokken zonen alleen op vrijwillige basis.

3. Cultuurspecifiek: Aansluitend kan gedacht worden aan ondersteuning van ouders van minderjarige veelplegers. Wanneer met name Marokkaanse ouders ondersteuning krijgen van hulpverleners die inzicht hebben in de cultuur zou hier wellicht winst te boeken zijn. Dat vereist dat wordt gezocht naar een betere, hanteerbare balans tussen het belang van het samenzijn en het aandringen op verandering van de criminele levensstijl van de zoon. Respect voor de positie en zorgen van de ouders aan de ene kant, goed luisteren naar de behoeften van de zoon aan de andere kant. Nader onderzoek zou mogelijk kunnen duidelijk maken of, in hoeverre en op welke wijze, de Marokkaanse gemeenschap hierbij misschien een rol zou kunnen spelen.

4. Inzetten op werk en school: Laagdrempelig onderwijs om in elk geval een basiskwalificatie te halen is onmisbaar. Dit stelt zeer hoge eisen aan de pedagogische omgeving en de didactiek. Er moet hierbij rekening gehouden worden met twee factoren. Ten eerste de mogelijkheden en beperkingen van de jongere: wat heeft hij al bereikt, in hoeverre is er sprake van voldoende zelfregie om regelmatige schoolgang op te kunnen brengen? Ten tweede moet de schoolgeschiedenis van de jongere in beschouwing worden genomen. Wanneer een jongere al redelijk wat onderwijs gevolgd heeft of werk vast heeft kunnen houden, heeft hij meer bagage en hoeft hij niet helemaal onderaan de ladder te starten – dit heeft waarschijnlijk ook invloed op de aanwezige motivatie en toekomstperspectieven van de jongere. Verder is het van belang dat een jongere concreet perspectief wordt geboden; uitzicht op een stage/werkplek of een baan en een zinvol diploma. De jongere moet praktische vaardigheden leren en hiervoor een certificaat of diploma krijgen dat liefst iets waard is op de arbeidsmarkt.

5. Buurt: Jongeren noemen hun buurt vaak als belangrijke oorzaak van hun ontwikkeling naar delinquent gedrag. Hoe hier vervolgens mee wordt omgegaan, kan een belangrijke factor zijn in het inslaan van een andere weg. Jongeren die het inzicht van de verleidingen gekoppeld aan de

oude buurt en de vrienden die hierbij horen, om kunnen zetten in de keuze hier vandaan te willen blijven, lijken serieus hun leven om te willen gooien. Deze jongvolwassenen hulp bieden bij het zoeken naar verblijf in een andere buurt, bijvoorbeeld door buurtwerk in samenwerking met woningbouwcorporaties - zoals dat in het geval van 'voorbeeldstopper' Ibrahim (H.5) met succes is gebeurd - kan hierin mogelijkheden bieden. De negatieve zuigkracht van de buurt en van de vrienden van de straat kan op deze wijze worden tegengegaan en de jongere wordt erkend en bekrachtigd in zijn voornemen om een ander leven op te bouwen. Dergelijke inspanningen dienen uiteraard te worden gekoppeld aan harde afspraken over te volgen opleiding etc.

6. Adequate respons op crimineel milieu: slechts een klein deel van de jongvolwassen veelplegers komt uit een milieu waarin criminaliteit er gewoon bij hoort, 'calculerend' als vanzelfsprekende bron van inkomsten en/ of 'expressief', als levensstijl waarmee je laat zien dat je een vent bent die lak heeft aan de (burgerlijke) wereld. Op de veelplegers die zich echt identificeren met deze identiteit en levensstijl, zoals de geïnterviewde Hans, dient in principe zuiver calculerend te worden gereageerd: weinig boetes (zetten op hun beurt weer aan tot illegale en criminele praktijken) maar wel maximale straffen, zonder resocialiserende pretenties.

Bijlage   Overzicht van alle 81 voormalig jeugdige veelplegers

20 is uit onderzoeksgroep verwijderd ivm uitzetting

43 ontbreekt

69 ontbreekt

Nr.	Geboortejaar	Etniciteit	Aantal delicten per jaar								Gestopt	Typerende delicten
			2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Totaal		
1	1993	M/NL	3	2	0	0	1	3	0	9		Ontwikkeling van vermogensdelicten naar geweld (bedreiging, zware mishandeling)
2	1991	M/NL	2	5	3	5	2	0	0	17		Wisselend beeld, verkeersdelicten, vermogensdelicten en geweldsdelicten afgewisseld
3	1990	M/NL	0	1	2	2	0	1	4	10		Ontwikkeling van vermogens- en geweldsdelict naar opium.
4	1988	NL	5	5	0	2	1	2	0	15		continu vermogensdelicten, enkele keer Wet wapens en munitie en geweld
5	1992	M/NL		2	2	2	3	2	0	14		vermogensdelicten naar zware vermogensdelicten, bedreiging, belediging en mishandeling
6	1991	Irakese	1	4	1	8	2	2	1	19		Constant beeld, vermogens en geweldpleging. Alweer nieuwe dagvaardigingen lopen.
7	1990	M/NL	3	3	1	2	7	1	0	17		Voornamelijk vermogensdelicten, openbare orde, verkeer. Geen veranderingen.
8	1989	Frans Guinese	3	1	1	0	0	0	0	5	Ja	Vermogensdelicten naar opium

9	1990	M/NL	0	0	3	1	5	1	0	10		Vermogens- en verkeersdelicten, enkel geweldsdelict
10	1991	M/NL	4	1	0	3	0	0	0	8	Ja	Vermogensdelicten, 2009 opiumdelict
11	1989	M/NL	1	3	1	0	1	0	0	6		Geweldpleging, oplichting, flessentrekkerij
12	1992	M/NL	8	1	2	3	0	1	0	15		Vermogensdelicten (merkenvervalsing, diefstal, vervalsing bankbiljetten) afgewisseld met verkeersdelicten
13	1989	M/NL	2	5	3	3	4	3	1	21		Scala aan verkeersdelicten, enkel vermogensdelict en twee ernstige zedendelicten
14	1990	M/NL	2	4	3	1	1	0	0	11	Ja	Overwegend vermogensdelicten, enkel openbare orde en geweld. Laatste delict is lichte verkeersovertreding
15	1990	M/NL	2	0	0	2	1	0	0	5	Ja	Eigenlijk stopper, twee vermogensdelicten in 2006, overtredingen in 2009 en 2010 slechts licht verkeersdelict en overtreding APV
16	1989	Turkse	0	1	0	0	0	0	0	1	Ja	Reeks delicten in 2004 en 2005 daarna nog slechts 1 veroordeling in 2007.
17	1989	NL	2	0	4	5	3	2	0	16		Zeer divers, vermogensdelicten, wapens en munitie, zeden en geweld. Ook nog een groot aantal veroordelingen in 2005
18	1991	M/NL	5	1	1	0	3	0	0	10		Voornamelijk (ernstige) geweldsdelicten en een enkel vermogensdelict. Momenteel vast en gedagvaard voor een groot aantal inbraken/straatrovers

19	1991	M/NL	2	2	3	0	0	1	0	8	Ja	Twijfel, Voor 2008 vermogensdelicten daarna niet meer. Delict uit 2011 is belediging van een ambtenaar in functie
20	1991	M/NL	5	0	0	6	0	0	0	11	Ja	Afwijkend delictgedrag, zowel in 2006 als in 2009 vermogensdelicten, in de andere jaren niet geregistreerd
21	1990	M/NL	1	0	2	3	1	0	0	7		Vermogensdelicten, vernielingen en verkeersovertredingen, relatief gering aantal delicten gepleegd
22	1991	M/NL	4	0	0	0	0	0	0	4	Ja	Duidelijk een stopper. Meerdere veroordelingen in 2006, allen vermogensdelicten. Na 2006 geen veroordelingen meer.
23	1992	M/NL	3	2	2	6	7	0	0	20		Zeer veel verkeersovertredingen, vermogensdelicten en recentelijk opium
24	1994	M/NL	0	6	0	5	2	0	0	13		Groot aantal vermogensdelicten vanaf jonge leeftijd, zit al geruime tijd PIJ
25	1991	Chinees/NL	3	3	0	4	1	0	0	11	Ja	Alleen maar veroordelingen voor bedreiging en openbare orde (vernielingen)
26	1990	VS/NL	0	3	7	4	2	2	0	18		Zeer wisselend, diefstal, straatroof maar ook meerdere malen afpersing. Ook zeer veel verkeersdelicten, laatste delict is het doodrijden van persoon onder invloed
27	1989	Turkse	5	0	0	0	0	0	0	5	Ja	Slechts een zeer korte delictperiode in 2006, veroordeeld voor diefstal en openlijk geweld, daarna niet meer veroordeeld

28	1992	M/NL	2	4	0	0	0	0	0	6	Ja	Heeft slechts een zeer korte delictperiode gehad (1jaar) , straatroof en mishandeling, nu al jaren niet veroordeeld
29	1992	NL	1	3	0	1	5	3	1	14		Vermogensdelicten en een opvallend aantal geweldsdelicten
30	1990	NL	2	6	1	2	2	1	0	14		Opvallend veel (ernstige) geweldsdelicten, en een scala aan verkeersovertredingen
31	1990	M/NL	4	6	4	1	7	1	1	24		winkeldiefstal, heling, openbare geweldpleging, woningbraak, (heel veel diefstal)
32	1991	M/NL	0	3	0	1	3	16	1	24		mishandeling, belediging ambtenaar in functie, winkel diefstal, zeden: aanranding, (heeft nog 8 openstaande overtredingen), heeft 16 verkeersboetes in het jaar 2011.
33	1991	M/NL	2	0	2	6	4	1	0	15		heling, belediging ambtenaar in functie, auto diefstal, straatroof,
34	1990	M/NL	2	1	8	2	12	4	0	29		heling, diefstal.
35	1989	Surinaams	4	0	9	4	1	0	0	18		Vermogensdelicten, wapens, opium en een groot aantal verkeersdelicten, momenteel in hechtenis (diefstal)
36	1991	NL	2	5	2	1	0	0	1	11	Ja	Laaste delict overtreding op een PV. Er stond niet wat voor een overtreding of welke plaatselijke verordening. Onderzoeken? Daarvoor geweld, diefstal, rondrijden in onverzekerde motor.
37	1989	NL	2	0	3	1	0	0	1	7		Laaste delict was een inbraak in een woning. Ook ontvoering, vernieling en mishandeling.

38	1989	NL	0	1	0	3	0	1	0	5		Heel veel vroegere delicten van 2005 en daarvoor. Woningbraak en rijden zonder rijbewijs.
39	1989	M/NL	2	1	5	0	1	1	0	10		ook veel vroegere delicten van voor 2006. Veel diefstal en rijden zonder rijbewijs.
40	1989	NL	4	6	2	0	3	1	0	16		diefstal, rijden zonder rijbewijs.
41	1989	M/NL	1	1	0	2	0	0	0	4	Ja	Heeft in een relatief korte periode meerdere vermogensdelicten gepleegd. Nu al jaren niet meer veroordeeld, stopper.
42	1998	M/NL	2	3	0	1	2	0	0	7		diefstal heling, laatste delict was aantasting van de persoonlijke integriteit.
44	1992	M/NL	2	3	0	1	0	4	0	10		rijden zonder rijbewijs, diefstal, mishandeling
45	1990	NL	1	4	5	3	5	3	0	21		10 keer veroordeeld voor rijden zonder rijbewijs, vernieling, mishandeling, diefstal
46	1992	Saoedi-Arabië	1	1	1	0	1	0	0	4		diefstal, laatste delict was ook diefstal
47	1991	Bosnische	0	1	3	3	2	1	0	10		huiselijk geweld, diefstal, overtredingen WVV
49	1990	M/NL	0	1	1	4	4	1	0	11		Veel diefstal, ook geweldpleging. Opvallend in 2004 en 2005 ook delicten. In 2006 geen delicten, of niet gepakt of lange gevangenisstraf.
50	1991	Turkse	2	3	2	0	0	2	0	9		diefstal en mishandeling (ook tegen hulpverleners) Opvallend. Vanaf 17 nov 2008 tot 19 feb 2011 geen delicten of niet gepakt. Serieuze stop poging?
51	1992	NL	0	1	0	1	2	1	2	7		veel vrijgesproken. Opvallen vooral in 2005 mega veel delicten, te weten: 10.

52	1989	NL	5	5	5	8	2	0	2	27		Een absolute veelpleger, van alles wat. Ook veel delicten tussen 2001-2006
53	1991	M/NL	1	3	9	4	0	1	2	20		Veel diefstal, heling en gewelddelicten, maar ook mega veel verkeersovertredingen.
54	1990	M/NL	2	2	0	3	2	2	0	11		Diefstal
55	1990	M/NL	3	0	2	3	0	0	1	9	Ja	Mishandeling, afpersing, diefstal en vervalsing. Bijna een stopper, laatste overtreding was een verkeersovertreding.
56	1991	Roma	0	0	3	6	2	3	0	14		afpersing, diefstal, mishandeling
57	1989	M/NL	2	0	2	5	4	0	0	13		diefstal heling
59	1993	NL	7	3	1	1	3	7	1	23		Van alles: winkeldiefstal, wederspanningheid, overtreding leerplicht en wapenbezit.
61	1990	M/NL	1	2	2	0	1	2	0	8		Zeer ernstige delicten. Geen lang strafblad, dus ik verwacht een slimme jongen die weinig gepakt is. Delicten: mensenhandel, overvallen, wapenbezit, verkeersovertredingen.
62	1989	Irakese	5	0	0	0	0	0	0	5	Ja	Dealen in opium, inbraak in school; alleen maar veroordeeld in jeugdrecht.
63	1988	M/NL	5	1	2	7	3	2	0	30		Ook nog voor 8 delicten gedagvaard die gepleegd zijn in 2012. Veel diefstal openlijke geweldpleging en verkeersdelicten.
64	1990	Joegoslavische	1	30	0	0	0	0	0	31	Ja	Heel veel diefstal in oktober/ nov. 2007, meerdere inbraken op een dag.
65	1991	M/NL	5	4	0	1	1	0	0	11	Ja	veel diefstal, laatste delict een verkeersovertreding.

66	1992	M/NL	0	2	0	2	6	1	0	11		veel diefstal in woningen en winkels.
67	1989	NL	2	2	2	1	2	1	0	10		Rijden onder invloed, diefstal en veel verkeersovertredingen.
68	1989	NL	3	1	3	2	1	1	0	11		Diefstal, rijden onder invloed, heling, eigenlijk van alles wat.
70	1990	NL	2	3	1	8	1	1	1	17		Voetbalvandalisme, mishandeling, woning overvallen, is van minder zwaar naar zware delicten gegaan.
71	1991	Turkse	2	1	0	3	2	3	1	12		beledigen van ambtenaar in functie, vuurwerkbezit en veel verkeersovertredingen.
72	1991	NL	1	1	0	0	0	0	0	2	Ja	voetbalvandalisme en heling. Hij heeft ook nog wat geweldsdelicten van voor 2006.
73	1991	NL	0	4	3	3	3	4	0	14		Winkeldiefstal En verkeersdelicten.
74	1989	NL	4	11	1	4	7	0	0	27		Veel diefstallen gepleegd op dezelfde dag. Ook erg veel verkeersovertredingen.
75	1988	Dominicaanse	1	0	6	0	0	0	0	7	Ja	wederspanningheid, openbare dronkenschap (tijdens uitgaan?)
77	1989	NL	3	2	2	1	0	1	0	9	Ja	Begon met vernielen van auto's, vuilnisbakken. Later meer geweld tegen personen, verstoring openbare orde en zelfs doodsb bedreigingen. Laatste delict was 100 boete voor overtreding APV tijdens koninginnedag.
78	1989	Surinaamse	3	2	2	9	1	1	3	21		Mishandeling (ook tegen partner), handel in wapens, bedreiging. Pleegde veel lichtere delicten in 2003 en 2004. Begon met diefstal etc.

79	1989	NL	0	2	0	3	2	1	2	10		Rijden onder invloed, wapen bezit, wapen handel. Ook echt veel verkeersdelicten. Had een topjaar in 2005 qua aantal delicten.
80	1989	M/NL	3	3	3	3	0	0	0	12		Veel geweld, laatste delict was een handel in drugs in 2012; maar nog niet veroordeeld.
81	1991	M/NL	2	0	1	0	0	0	0	3	Ja	meerdere keren brandstichting, veel delicten in 2005. Laatste delict was een verkeersovertreding

Literatuur

- Arnett, J.J. (2000) Emerging Adulthood. A theory of development from the late teens through the twenties, *American Psychologist* 55, 469-480.
- Arnett, J.J. (2007) Emerging Adulthood: What is it, and what is it good for? *Child Development Perspectives* 1, 2, 68-73.
- Bersani, B. E., Laub, J. H. & Nieuwebeerta, P. (2009). Marriage and Desistance from Crime in the Netherlands: Do Gender and Socio-Historical Context Matter? *Journal of Quantitative Criminology* 25, 3-24.
- Blokland, A.A.J. & Nieuwebeerta, P. (2005) The effects of life circumstances on longitudinal trajectories of offending, *Criminology* 43, 4, 1203-1240.
- Blom, M. & Laan, A.M. van der (2006). *Jeugd delinquentie: risico's en bescherming*. Den Haag: WODC.
- Boone, M., Hokwerda, Y.M. & De Jonge, G. (2011) Nadelige gevolgen van een strafrechtelijke veroordeling, in: I. Weijers & F. Imkamp (red.) *Jeugdstrafrecht in internationaal perspectief* (139-151), Den Haag: Boom/ Lemma.
- Booth, A., Crouter, A.C. & Shanahan, M. J. (Eds.) (1999). *Transitions to Adulthood in a Changing Economy: No Work, No Family, No Future?* Westport: Praeger Publishers.
- Bottoms, A. E. (2011). Actief volwassen worden. Een verklaring voor de daling in criminaliteit onder jonge volwassenen. *Justitiële Verkenningen* 5, 11-29.
- Bottoms, A. & Shapland, J. (2010) Steps toward desistance among male young recidivists, in: S. Farrall, R. Sparks, S. Maruna & M. Hough (Eds.) *Escape Routes: Contemporary perspectives on life after punishment*, London: Routledge.
- Chiricos, T., Barrick, K. & Bales, W. (2007) The labelling of convicted felons and its consequences for recidivism, *Criminology* 45, 547-581.
- Drie, D. van & Weijers, I. (2010) Wat doet jonge veelpleger stoppen met criminaliteit? *Proces, tijdschrift voor strafrechtspleging* 89, 1, 44-53.
- Farrall, S., Bottoms, A. & Shapland, J. (2010). Social structures and desistance from crime, *European Journal of Criminology*, 7, 546-570.
- Farrall, S. & Calvary, A. (2006). *Understanding Desistance from Crime*. Berkshire: Open University Press.
- Farrall, S. (2004). Social capital and offender reintegration: Making probation desistance focused. In Maruna, S., & Immergreen, R. (Eds.). *After crime and punishment: Pathways to offender reintegration*, pp.57-82. Cullompton: Willan Publishing.
- Farrall, S. & Bowling, B. (1999). Structuration, human development and desistance from crime. *British Journal of Criminology* 39, 252-67.
- Ferri, E., Bynner, J. & Wadsworth, M. (2003). *Changing Britain, Changing Lives*. London: Institute of Education Press.
- Giordano, P.C., Cernkovich, S.A. & Rudolph, J.L. (2002). Gender, Crime, and Desistance: Toward a Theory of Cognitive Transformation. *American Journal of Sociology* 107, 990-1064.
- Giordano, P.C., Cernkovich, S.A. & Holland, D.D. (2003). Changes in friendship relations over the life course: implications for desistance from crime, *Criminology* 41, 293 -327.
- Giordano, P.C., Schroeder, R.D. & Cernkovich, S.A. (2007). Emotions and Crime over the Life Course: A Neo-Median Perspective on Criminal Continuity and Change, *American Journal of Sociology* 112, 1603-61.
- Glueck, S. & Glueck, E. (1974). *Of delinquency and crime*, Springfield (Il.): Charles C. Thomas.
- Graham, J. & Bowling, B. (1995). *Young people and crime*, London: Home Office.
- Healy, D. (2010). *The Dynamics of Desistance*, Willan Publishing.

- Horney, J., Tolan, P. & Weisburd, D. (2012). Contextual influences, in: R. Loeber & D.P. Farrington (eds.) *From juvenile delinquency to adult crime: criminal careers, justice policy and prevention*, New York: Oxford University Press.
- King, R.D., Massoglia, M. & MacMillan, R. (2007). The context of marriage and crime: gender, the propensity to marry, and offending in early adulthood. *Criminology* 45, 33-65.
- Laub, J. & Sampson, R. (2003). *Shared beginnings, divergent lives. Delinquent boys to age 70*. Cambridge: Harvard University Press.
- Laub, J. & Sampson, R.J. (2001) Understanding desistance from crime, *Crime and Justice. A Review of Research* 28, 1-70.
- Lebel, T.P., Burnett, R., Maruna, S. & Bushway, S. (2008). The 'chicken and egg' of subjective and social factors in desistance from crime, *European Journal of Criminology* 5, 2, 131-159.
- Le Blanc, M. & Frechette, M. (1989) *Male criminal activity from childhood through youth: multilevel and developmental perspectives*, New York: Springer.
- Loeber, R. & Farrington, D.P. (eds.) (2012) *From juvenile delinquency to adult crime: criminal careers, justice policy and prevention*, New York: Oxford University Press.
- Loeber, R., Hovee, M., Slot, N.W. & Laan, P.H. (eds.) (2013) *Persisters and desisters in crime from adolescence into adulthood*, Aldershot: Ashgate.
- Maruna, S. (2001). *Making good. How ex-convicts reform and rebuild their lives*. Washington, D.C.: American Psychological Association.
- Mastrigt, S.B. van & Farrington, D.P. (2009) Co-offending, age, gender and crime type: implications for criminal justice policy, *British Journal of Criminology* 49, 552-573.
- McGee, T.R. & Farrington, D.P. (2010) Are there any true adult onset offenders? *British Journal of Criminology* 50, 530-549.
- Mc Neill, F. (2006). A desistance paradigm for offender management. *Criminology & Criminal Justice* 6, 39-62.
- Meeus, W. & Dekovic, M. (1995). Identity development, parental and peer support in adolescence: results of a national Dutch survey, *Adolescence* 30, 931-944.
- Moloney, M., MacKenzie, K., Hunt, G. & Joe-Laidler, K. (2009) The path and promise of fatherhood for gang members, *British Journal of Criminology* 49, 305-325.
- Nagin, D.S. & Paternoster, R. (1991) On the relationship of past and future participation in delinquency, *Criminology* 29, 163-190.
- Paternoster, R. & Bushway, S. (2009). Desistance and the "feared self": Toward an identity theory of criminal desistance. *The journal of criminal law & criminology* 99, 1103-1156.
- Paternoster, R., Bushway, S., Brame, R. & Apel, R. (2003). The effect of employment on delinquency and problem behaviors, *Social Forces* 82, 297-335.
- Piquero, A.R., Hawkins, J.D. & Kazemian, L. (2012) Criminal career patterns, in: R. Loeber & D.P. Farrington (Eds.) *From juvenile delinquency to adult crime: criminal careers, justice policy and prevention*, New York: Oxford University Press.
- Piquero, A.R., Farrington, D.P. & Blumstein, A. (2007). *Key issues in criminal career research. New analyses of the Cambridge Study in delinquent development*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Piquero, A.R., Brame, R., Mazerolle, P. & Haapanen, R. (2002). Crime in emerging adulthood, *Criminology* 40, 1, 137-170.
- Ploeger, M. (1997). Youth employment and delinquency: Reconsidering a problematic relationship, *Criminology* 35, 4, 659-676.
- Plug, W., Zeijl, E. & Du Bois-Reymond, M. (2003). Young people's perceptions on youth and adulthood. A longitudinal study from the Netherlands, *Journal of Youth Studies* 6, 127-144.
- Prior, D., Farrow, K., Hughes, N., Kelly, G., Manders, G., White, S. & Wilkinson, B. (2011) *Maturity, young adults and criminal justice*, Birmingham: University of Birmingham.
- Rosenfeld, R., While, H.R. & Esbensen, F-A (2012) Special categories of serious and violent offenders: drug dealers, gang members, homicide offenders and sexoffenders, in: R. Loeber

- & D.P. Farrington (Eds.) *From juvenile delinquency to adult crime: criminal careers, justice policy and prevention*, New York: Oxford University Press.
- Savolainen, J. (2009). Work, family and criminal desistance. Adult Social Bonds in a Nordic Welfare State. *British journal of criminology* 49, 285-304.
- Sampson, R. & Laub, J. (1993) *Crime in the making. Pathways and turning points through life*. Cambridge: Harvard University Press.
- Sampson, R., Laub, J. & Wimer, C. (2006). Does marriage reduce crime? A counterfactual approach to within-individual causal effects. *Criminology* 44, 465-508.
- Santrock, J.W. (2005). *Adolescence*. New York: McGraw Hill Higher Education.
- Shover, N. (1996) *Great Pretenders: Pursuits and careers of persistent thieves*, Boulder: Westview Press.
- Shover, N. & Thompson, C. (1992). Age, differential expectations and crime desistance. *Criminology* 30, 89-104.
- Stouthamer-Loeber, M., Wei, E., Loeber, R. & Masten, A.S. (2004). Desistance from persistent serious delinquency in the transition to adulthood. *Development & Psychopathology* 16, 897-918.
- Teeuwen, M. (2012) *Verraderlijk gewoon. Licht verstandelijk gehandicapte jongeren, hun wereld en hun plaats in het strafrecht*, Amsterdam: SWP.
- Theobald, D., & Farrington, D. P. (2009). Effects of Getting Married on Offending. Results from a Prospective Longitudinal Survey of Males. *European Journal of Criminology* 6, 496-516.
- Uggen, C. (2000). Work as a Turning Point in the Life Course of Criminals: A Duration Model of Age, Employment and Recidivism. *American Sociological Review* 65, 529 – 546.
- Uggen, C. & Wakefield, S. (2008) What have we learned from longitudinal studies of work and crime? in: A.M. Liberman (ed.) *The long view of crime: a synthesis of longitudinal research* (pp. 191-219) Dordrecht: Springer.
- Vettenburg, N. & Walgrave, L. (2008) Maatschappelijke kwetsbaarheid, school en verstedelijking, in: I.Weijers & C. Eliaerts (red.) *Jeugdcriminologie: achtergronden van jeugdcriminaliteit* (pp.183-205) Den Haag: BJU.
- Wadsworth, T. (2006). The Meaning of Work: Conceptualizing the Deterrent Effect of Employment on Crime among Young Adults. *Social Perspectives* 49, 343 – 368.
- Warr, M. (1998). Life-course transitions and desistance from crime. *Criminology* 36, 183-216.
- Weijers, I., Hepping, K. & Kampijon, M. (2010) *Jeugdige veelplegers*, Amsterdam: SWP.
- Weijers, I., Drie, D. van & Groningen, S. van (2013) Eruit groeien/ eruit breken: stoppen met criminaliteit door jongvolwassen veelplegers, *Panopticon* 34, 1, 5-18.
- Wright, J.P., Cullen, F.T. & Miller, J.T. (2001). Family social capital and delinquent involvement. *Journal of Criminal Justice* 29, 1-9.